

PANNON LŰKÖB

KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

2002

2.
MÁRCIUS-
ÁPRILIS

Budapest,
1977. IV. 7.

Kedves Kolodics Zsuzsanna,

köszönöm, hogy szakdolgozata témájaként
gyermekverseimet választotta.

Mit valhatok gyermeklírámról? Csak
kiábrándító, csalódást okozó dolgokat. Nagyon
ritkán írtam én arrol a szándékkal verset,
hogy gyerekekhez szóljon. Inkább az történik,
hogy verseim közül az egyszerűeket és
dallamosakat, a ritmus-váslatokat kiváló-
gatják a gyerek-irodalom céljára. Így
~~állt~~ össze a „Bóbita”, „Zimzizim”, „Ha a
világ rigó lenne”. Egyiket se én állítottam
össze, csak az első kettőt, a „Gyümölcskosár”
és „Tarka forgó” címűeket. De azok se a
gyerekeknek készültek, csak gyermeklírának is
alkalmasak. Azt hiszem, nekem nem szabad
ifjúsági-irodalmi szándékkal írni, magamat
gyerek-mivóra korlátozni, mert attól nem
leszek gyerek, csak hülye felnőtt. Nem írhatok
ici-pici verseket az ici-piciknek, mert sokkal
okosabbak nálam. Igyeksem ritmust, színt,
hang- és kép-világot, szilárd szerkezetet adni
kicsinek-nagynak egyaránt.

Szeretettel köszönti Weöres Sándor.

PANNON

LŰKÖB

K U L T U R Á L I S F O L Y Ó I R A T

7. évfolyam, 2. szám

2002. MÁRCIUS-ÁPRILIS

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG: Bogár Imre (Zalaegerszeg), Kiss Gábor (Zalaegerszeg), Müller Róbert (Keszthely),
Papp Ferenc (Nagykanizsa), Szántó Endre (Hévíz), Vajda László (elnök)

*

SZERKESZTŐSÉG

CZUPI GYULA

főszerkesztő

*

BŐSZE KATALIN, FA EDE, KARDOS FERENC, KISS GÁBOR, KOSTYÁL LÁSZLÓ, MOLNÁR ANDRÁS, TAR FERENC
szerkesztők

*

MUNKATÁRSÁK

Bence Lajos (Szlovénia), Major-Zala Lajos (Svájc), Péntek Imre (Székesfehérvár), Várdy Béla (USA)

*

LENGYÁK ANDRÁS

olvasószerkesztő

*

TÁNCZOS KATALIN

kiadói titkár

Készült Hévíz, Keszthely, Nagykanizsa, Zalaegerszeg és Zala megye önkormányzatának,
a Nemzeti Kulturális Alapprogram és a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma támogatásával.

Kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

ISSN 1219-6886

Megjelenik kéthavonta. Kiadja a Zalai Írók Egyesülete. Elnök: Orsós Jakab. Felelős kiadó: Lackner László
Szerkesztőségi levélcím: Czupi Gyula, 8801 Nagykanizsa, Pf.: 484. E-mail: czupi_gy@vkanizsa.c3.hu. Telefon: 50 9371 614.
A szerkesztőség tagjainak e-mail-jei:

Bősze Katalin: zalammik@matavnet.hu, Kardos Ferenc: rekaanna@freemail.hu, Kiss Gábor: kissg@dfmk.hu,

Kostyál László: lacikos@dfmk.hu, Molnár András: zalalev@dfmk.hu, Tar Ferenc: tarferi@bibo.hu.

Előfizethető a Zalavölgye Takarékszövetkezet III. sz. fiókja Zalaegerszeg 75500801-10001882 sz. számláján, vagy a kiadó
címén, rózsaszín postai utalványon: Pannon Tűlkör (Zalatour Kft. címén), 8900 Zalaegerszeg, Kovács Károly tér. 1.

E-mail: zalatour@zalasam.hu

Az egyes számok ára 150 Ft. Előfizetési díj egy évre: 600 Ft.

Címlapterv: Euromanager Kft., Zalaegerszeg.

Nyomdai előkészítés és tördelés: Mátix Marketing Műhely Kft., Nagykanizsa.

Nyomdai munkák:

TARTALOM

Kossuth-év

Hermann Róbert: Kossuth, a parlamenti diktátor (tanulmány)	3
Molnár András: Kossuth Lajos és Zala megye kapcsolata 1836-1848 (tanulmány).	19
Függelék	
1. Pest, 1841. január 6. Kossuth Lajos körlevele (Csány Lászlóhoz) a Pesti Hírlap megindításáról.	29
2. Pest, 1843. szeptember 15. Kossuth Lajos levele Csány Lászlóhoz Deák Ferenc magatartásának megítéléséről.	30
3. Pest, 1844. december 24. Kossuth Lajos levele Csány Lászlóhoz az Országos Védegyesület és annak kanizsai osztálya ügyében	31
4. Pest, 1845. május 9. Kossuth Lajos levele az Országos Védegyesület Kanizsa vidéki osztályának bizottmányához	33
5. Pest, 1845. december 30. Kivonat Kossuth Lajosnak a Védegyesület Kanizsa vidéki osztálya bizottmányához intézett leveléből	35
6. Pest, 1846. április 4. Kossuth Lajos levele az Országos Védegyesület Nagykanizsa vidéki osztályának elnökéhez, Csány Lászlóhoz az Iparműtár ügyében.	37
7. Budapest, 1848. június 18. Kossuth Lajos pénzügyminiszter leirata Zala megyéhez a hadiadó és a toborzási segély mielőbbi befizetéséről.	38
8. Buda, 1848. június 30. Kossuth Lajos pénzügyminiszter leirata Zala megyéhez Tóth István szilvágyi lakos kárpótlásáról	38
9. Budapest, 1848. október 8. Kossuth Lajos, az Országos Honvédelmi Bizottmány elnöke kormánybiztosi megbízást ad Csertán Sándor képviselőnek.	39
10. Pest, 1848. november 9. Kossuth Lajosnak, az Országos Honvédelmi Bizottmány elnökének leirata Zala megyéhez a hazaáruló Inkey Eduárd javainak zár alá vételéről.	39
Béres Katalin: Kossuth Lajos és Zala megye kapcsolata 1867-1894 (tanulmány).	40
Függelék	
1. Turin, 1867. október 14. Kossuth Lajos levele Horváth Gyulához.	45
2. Turin, 1868. Július 16. Kossuth Lajos levele Degré Alajoshoz, a Váci Honvéd Bizottmány alelnökéhez	46
Ady Endre: <i>Március 20 (vers)</i>	47
Farkas Antal: <i>Kossuth (vers)</i>	47
Kardos Ferenc: 1848 lenyomatai a zalai nép emlékezetében (tanulmány).	48

Műmelléklet

Ackermann Éva képei

Szépirodalom

Gámgoly Attila: <i>Fényeső (elbeszélés)</i>	55
Lárai Eszter: <i>Őszi rózsza, Időlopás, Múltunk (vers)</i>	56
Szoliva János: <i>Magad mélye, Kapaszkodsz (vers)</i>	56
Dezső Ferenc: <i>Kövek a szívemen, Lelkem már szabad (vers)</i>	57
Riersch Zoltán: <i>Tóra (vers)</i>	57
Kaszli Miklós János: <i>Holocaust Nagykanizsán (elbeszélés)</i>	58
Pápes Éva: <i>A ház (elbeszélés)</i>	62
Ács Jenő: <i>Időt ugrottak, tér-időt, Ó, óceán-idő! (vers)</i>	64

Testvérműzsák

Lengyák István: Ackermann Éváról.	52
N. László Endre: A Magyarok bejövetele és a Fesztyek (riport).	65

Szemle

Márkus Ferenc: Soliva János kötetéről (elemzés).	69
--	----

A címloldalon Ackermann Éva Muzsikusz című (1996 - akvarell, 30 x 23 cm) festménye látható.

A borító belső oldalán Weöres Sándor 25 éve írt kéziratosa levele.

A Kossuthról szóló írások illusztrációi a Kossuth Lajos, 1802-1894 (Kossuth Lajos és kortársai) című, a Kossuth Kiadó által 2002-ben kiadott kötet azon képeinek részletei, melyeken Kossuth látható.

Lapunk a 2000. évi 5-6. számtól az interneten is elérhető a www.nagykanizsa.hu/pannontukor címen.
Az internetes változat a Multimédia Műhely munkája.

Hermann Róbert

Kossuth, a parlamenti diktátor

Amikor Kossuth 1848. október 7-én visszatért alföldi toborzóújtjáról Budapestre, a magyar fővárosba, alapvetően megváltozott helyzetet talált. E változásnak politikai és katonai oldalai egyaránt voltak. Politikai szempontból két fontos változás is történt. Egyrészt, Batthyány Lajos gróf, miniszterelnök október 2-án végleg beadta lemondását a miniszterelnöki tisztról, s V. Ferdinánd király ezt el is fogadta. Ennek következtében történt a második változás. Az uralkodó, az általa szeptember 25-én a magyarországi fegyveres erők főparancsnokává kinevezett Lamberg Ferenc altábornagy szeptember 28-ai halálhírét véve, s Batthyány lemondását felhasználva, október 3-án feloszlatta a magyar országgyűlést, és Josip Jellasics horvát bánt nevezte ki Magyarország teljhatalmú királyi biztosává és az ország fegyveres erőinek főparancsnokává. Ez a lépés jelentette a Magyarország elleni nyílt katonai ellenforradalom kezdetét. Október 4-5-én Theodor Baillet de Latour gróf, tábornagy, cs. kir. hadügyminiszter egymás után küldte meg a magyarországi cs. kir. főhadparancsnokoknak és várparancsnokoknak, valamint a szomszédos tartományokban állomásozó katonaság parancsnokainak a magyar kormányzat elleni nyílt fellépésre vonatkozó parancsait. Jellasics kinevezése önmagában is felért egy provokációval, s azt mutatta, hogy a Ma-

gyarországgal kapcsolatos bécsi elképzelések közül a nyílt katonai fellépés hívei jutottak uralomra.

A másik változás katonai jellegű volt. Kossuth második alföldi toborzóútja idején, 1848. szeptember 29-én a dunántúli magyar hadsereg a Velencei-tó északi partján Pákozdi és Sukorói térségében megütközött Jellasics hadseregével, s egy védelmi csatában megállította azt. Jellasicsot őszintén meglepte a magyar ellenállás (nem kevesebb történt, mint hogy egyaránt az uralkodó iránti hűségüket hangoztató cs. kir. csapatok lőttek cs. kir. csapatokra), félbeszakította a támadást, s a két fél háromnapos fegyverszünetet kötött. Jellasics ennek lejtártát be nem várva, hadseregének élelmezési nehézségei miatt október 1-jén elhagyta állásait, s megindult Győr felé. A magyar hadsereg óvatosan üldözte a még mindig túlerőben lévő horvát sereget.

Latour Jellasics megerősítésére csapatokat akart küldeni Bécsből, ám ezek egyike október 6-án felmondta az engedelmességet. Ezen a napon újabb forradalom tört ki Bécsben, amelynek áldozatul esett Latour is. Jellasics így támasz nélkül maradt, ezért gyors ütemben elhagyta az országot. Egy nappal a bécsi forradalom előtt, illetve után, a dunántúli magyar erők két részletben október 5-én Tácsnál, Fejér megyében, illetve 7-én Ozoránál, Tolna megyében meg-

adásra kényszerítették Jellasics egyik mellékoszlopát, s ezzel 9000 ellenséges katona került magyar fogságba. Október közepéig a Dunántúl egésze ismét magyar kézre jutott, s sikerült biztosítani a nyugati országrész legfontosabb várait és erődjeit, Komáromot, Lipótvárt és Eszéket is. Az október 3-ai királyi manifesztum híre - Jellasics menekülésének pillanatában - elősegítette, hogy a volt cs. kir. tisztek többsége vállalja a magyar ügy további szolgálatát. A bécsi forradalom pedig a lehető legjobbkor jött, hiszen hetekre megbénította a kibontakozó katonai ellenforradalom „agyközpontját”.

A Budapestre visszatérő Kossuth október 7-én az október 3-ai uralkodói manifesztum törvénytelenéről tartott nagy beszédet a képviselőházban, s ennek hatására a magyar országgyűlés törvénytelennek nyilvánította azt. Az országgyűlés feloszlata a hatályos magyar törvények alapján valóban törvénytelen volt, hiszen az 1848. évi IV. törvénycikk értelmében az előző évi számadás és a következő évi költségvetés elfogadása előtt nem lehetett feloszlanni, s az 1848. évi III. törvénycikk értelmében a feloszlathoz a Budapesten székelő magyar miniszterek valamelyikének ellenjegyzése kellett volna. Márpedig az október 3-ai manifesztumot az önmaga kinevezését Bécsben ellenjegyző Récsey Ádám báró ellenjegyezte.

A bécsi forradalom híre csak október 7-éről 8-ára virradó éjjel érkezett meg Budapestre. Ennek megérkezése után Kossuth arra törekedett, hogy a Jellasi-

csot üldöző magyar hadsereg mielőbb fegyveres segítséget nyújtson a Jellasics és a Bécsből kiszorított helyőrség által körülvett császárvárosnak. Miután Batthyány lemondása után az ország végrehajtó hatalom nélkül maradt, ezt a kérdést is rendezni kellett. A helyzetet azonban megoldotta, hogy Batthyány távozása után előbb ideiglenesen az Országos Honvédelmi Bizottmány gyakorolta a végrehajtó hatalmat, s természetes megoldásnak tűnt, hogy továbbra is ez a testület töltsen be az ideiglenes kormány szerepét.

Kossuth a képviselőház október 7-ei ülésében csak egy futó célzást tett arra, hogy az országgyűlésnek majd intézkednie kell a végrehajtó hatalomról; de az ülés fő tárgya az volt, hogy a ház nyilvánítsa törvénytelennek az országgyűlést feloszlató október 3-ai királyi manifesztumot. Hiszen ez volt a jogi alapja annak, hogy az egyáltalán intézkedhessen a végrehajtó hatalomról. Az október 6-ai bécsi forradalom hírének megérkezése után nyilvánvalóvá vált, hogy az október 3-ai manifesztum végrehajtására nem lesz erő. Kossuth tehát az október 8-án reggel 10 órakor tartott ülésben javasolta, hogy a képviselőház a végrehajtó hatalmat ruhazza az OHB-ra, olyan módon, hogy három tagját bízják meg ennek gyakorlásával, míg a többiek feladatait e triumvirátus határozná meg. A képviselőház közhelyességgel fogadta az indítványt, majd Zákó István Bács megyei képviselő javaslatára, az OHB elnökévé választotta Kossuthot.

A kérdés az volt, kik legyenek a végrehajtó hatalmat ténylegesen gyakorló triumvirátus tagjai. Ifj. Pázmándy Dénes, a képviselőház elnöke javasolta, hogy a képviselőház bízta Kossuthra a bizottmány belső rendezését. Kossuth Nyáry Pált javasolta a triumvirátusba, Nyáry Pázmándyt, Madarász László pedig - korábbi politikai ellentétük dacára - Szemere Bertalan volt belügyminisztert, akit október 3-án választottak be a bizottmányba.

Pázmándy kijelentette, hogy ő, mint a képviselőház elnöke, nem tartaná helyesnek a törvényhozó és a végrehajtó hatalom személyében történő összekapcsolását. (Pedig Pázmándy Kossuth távollétében a bizottmány egyik legaktívabb tagja volt.) Javasolta viszont Nyáryt és Perényi Zsigmond bárót a triumvirátus tagjaivá. Nyáry azt indítványozta, hogy az OHB tartsa meg eddigi szerkezetét, csupán Kossuthot válasszák elnökévé. Pázmándy kirtartott előző javaslata

mellett. Ez ugyan általánosabb volt, mint a Kossuth által előterjesztett, de majdnem ugyanolyan kiterjedt jogkört biztosított az OHB elnökének, A továbbiakban már Kossuthon múlt, a feladatok milyen megosztására sikerül rábírnia a bizottmány tagjait. Kossuth érzékelte, hogy a tagok közé kiszemelt Nyáry nem lelkesedik a triumvirátus gondolatáért, s a képviselőház aligha tudna dönteni a felvetődött nevek között. Így elfogadta a Pázmándy által javasolt szerkezetet. Kossuthot tehát egy kollegiális (tehát a tárcákat el nem osztó) kormány elnökévé választották, s ezzel az ország első számú vezetője lett.

Kossuthnak először 1848. szeptember 11–12-én adatott meg ez a lehetőség, azonban akkor nem volt törvényes lehetősége arra, hogy miniszterelnök legyen, hiszen nem várhatta a nádori, s főleg a királyi megerősítést. Október 8-ára az áprilisi törvények nyújtotta keretek szabályos kitöltése lehetetlenné vált, hiszen az uralkodó az október 3-ai manifesztummal nyilvánvalóvá tette, hogy Jellasics katonai diktatúrájával vagy az 1848 tavasza előtti állapothoz kíván visszatérni, vagy valamilyen más, nem alkotmányos kormányzás áll szándékában. A magyar országgyűlés tehát három dolgot tehetett:

1. elfogadja a manifesztumot, s eloszlik;
2. forradalmi térre lép;
3. a törvénytelenséggel szemben a törvényesség őreként lép fel, s az áprilisi törvényeket tekinti továbbra is működése jogalapjának; ugyanakkor nem ragaszkodik a törvényeket betűjéhez, hanem a kereteket az önvédelem szükségletei szerint alakítja.

Kossuth alkalmas volt mind a 2., mind a 3. típusú megoldás „vezénylésére”, de erős közjogi alapú gondolkodása, kompromisszumkereső, ugyanakkor a törvényeket kihasználható kereteknek, nem pedig mindenek felett tisztelendő adottságoknak tekintő politikusi attitűdje alapján hozzá is a harmadik típusú megoldás állt közelebb. Nagy kérdés volt azonban, hogy az a politikus, aki sem az ellenzék, sem a Batthyány-kormány tagjaként nem tudott „csapatjátékosként” viselkedni, s amikor tehetette, a saját útját járta, képes lesz-e tudomásul venni, hogy az új ideiglenes kormány feje, de nem annak egyetlen tagja.

Kossuth mellől ugyanis ekkorra gyakorlatilag eltűntek a versenytársak. 1848. október 2. óta Magyarországon nem volt olyan politikus, aki a siker remé-

nyében léphetett volna fel vele szemben, akár a harmadik, akár más típusú megoldás képviselőjeként. Széchenyi egy hónapja a dóblingi elmeogyintézetben tartózkodott, Eötvös József szeptember végén hagyta el az országot, Batthyány képviselői tisztéről is lemondott. Deák Ferencet annyi kétely gyötötte Magyarország ellenállási esélyeivel kapcsolatban, hogy még akkor sem vállalja félforradalmi-féllégális önvédelmi koncepció képviselőtét, ha habitusa alkalmassá is tette volna arra. Klauzál Gábor szintén visszavonult az ügyek intézésétől. Az OHB szóba jöhető tagjai közül Szemere Bertalannak nem volt olyan tábora sem az országgyűlésben, sem azonkívül, hogy Kossuthal szemben felléphessen. Madarász László csak egy szűk baloldali képviselőcsoport támogatására számíthatott. Az országgyűlési centrum tagjai pedig egyelőre még Nyáry Pálnak sem bocsátották meg a Batthyány-kormánnyal szemben játszott szerepét. A többiek, Sembery Imre, Patay József, Pálffy János, Perényi Zsigmond báró, Jósika Miklós báró és id. Pázmándy Dénes olyan szintelen tagjai voltak a közéletnek, hogy álmukban sem juthatott eszükbe a Kossuthal szembeni fellépés. Mészáros Lázár hadügyminiszter újonc volt a politikában.

Az új kormány ragaszkodott a törvényesség fikciójához, s például a törzstiszti és tábornoki kinevezésekre az „őfelsége utólagos jóváhagyása reményében” formula került. Ez lehetővé tette a nagy számban megürülő, illetve a hadseregszervezés miatt újonnan keletkezett katonai posztok betöltését, ugyanakkor jelezte a magyar fél kompromisszumkésztségét is az uralkodóra, illetve a magyar alkotmányra tett eskük között választani nem tudó tisztek számára.

Kossuth október 18-án - egy esetleges francia és angol közvetítési ajánlat híréből értesülve - a táborba ment, s immáron harmadik toborzóján kb. 10 000 főnyi, többségében nemzetőrökből és frissen felállított honvédszászlóaljkból álló erővel érkezett meg a lajtai táborba. A Lajtánál megtorpanó magyar főszereg katonai és politikai okokból egyaránt késlekedett a forradalmi császárváros megsegítésével. Kétszer is átlépte a határt, de mindkét alkalommal vissza is tért a Lajta jobb partjára. A Bécs alatt álló cs. kir. erők már Windisch-Gratz táboragy főszeregének beérkezése előtt túlerőben voltak, s Kossuthnak

minden ékesszólását latba kellett vetnie, hogy rávegye a sereg tisztikarát a Lajta immár harmadik átélépésére. Előtte még békekövetséget küldött herceg Windisch-Gratzhez. Október 30-án a tárgyalási ajánlatokat visszautasító Windisch-Gratz csapatai Schwechatnál fölényesen visszaverték a magyar támadást. A vereség egyetlen pozitív következménye az volt, hogy Kossuth végre kinevezhette a feldunai hadsereg parancsnokává az általa e posztra már korábban kiszemelt Görgei Artúrt. Kossuth a schwechati vereség után még másfél hétig a táborban maradt, s - Görgei kinevezése ellenére - ő gyakorolta a fővezéri teendőket. Kettőjük jó viszonyát jelzi, hogy nem sokkal Kossuth távozása után Görgei olyan levelet írt az OHB-nak, amelyben név nélkül ugyan, de határozottan utalt arra, hogy szükség lenne Kossuth diktatori megbízatására.

A Budapestre visszatérő Kossuthnak tucatnyi hadszervezési és utánpótlási kérdésről kellett naponta döntenie. A hadiesemények ugyanis más hadszíntereken sem alakultak szerencsésen. A szerb felkelést szeptemberben sem sikerült elfojtani, s a Bánság két legfontosabb eredje, Arad és Temesvár is felmondta az engedelmességet a magyar hatóságoknak. Az itt állomásozó magyar haderő azonban rövid időn belül egyenlő ellenfélnek bizonyult. Az év végére jelentősen sikerült visszaszorítani a szerb fölkelőket, s Aradot is laza ostromzár vette körül. Az erdélyi területeken szeptember végén bontakozott ki a román néplázadás, amelyet előbb csak a két román határhozrend, majd báró Puchner Antal, az erdélyi cs. kir. főhadparancsnok, is támogatótt. Az erdélyi magyar csapatok november végére Erdély északnyugati határszélére szorultak vissza. A helyzet december közepén változott meg, amikor az észak-erdélyi csapatok parancsnokságát József Bem lengyel tábornok vette át. Bem támadásba kezdett, csapatai a karácsonyt már Kolozsvárott töltötték, majd az újév elejére egész Észak-Erdély magyar kézre került.

Kossuth és az OHB folytatták a Batthyány által megkezdett hadszervezői munkát. A törvényhatóságokba kormánybiztosokat küldtek ki, akik az újoncoszás és a hadfelszerelés ügyeit intézték. Az ország gazdaságát a haditermelés szolgálatába állították. Az OHB kollegiális kormányként működött. Az alakulása óta alaposan kibővült terület

tagjainak többsége azonban nem végzett tényleges munkát. Az iratokon leggyakrabban Kossuth, viszonylag sokszor Nyáry Pál, Szemere Bertalan, Jósika Miklós, Madarász László keze vonásával találkoztunk. Sokkal ritkábban tűnik fel Sembergy Imre, Perényi Zsigmond vagy Esterházy Mihály kézírása.

Az OHB működésében ugyan nem voltak jelentősebb fennakadások, de a szervezet belső rendezetlensége főleg Kossuth távollétei alatt érezte hatását. Hiszen a Délvidékről vagy Erdélyből érkező jelentésekkel kapcsolatban lehetőleg azonnal kellett intézkedni, s nem lehetett tudni, hogy a kiadott utasítások megegyeznek-e a lajtai táborban lévő Kossuth nézeteivel. Az OHB átszervezését az is indokolta, hogy Schwechat után nyilvánvalóvá vált: rövid időn belül aligha lehet békés megoldásra, s így királyi jóváhagyással történő kormányalakításra számítani, így az ideiglenes rendezés olyan módosítása tűnt kényszerűnek, amelyben a tárcákat felosztják az OHB tagjai, illetve más, a kormányzásba bevonandó személyek között. Technikai jellegű probléma volt, hogy az OHB tagjainak egy része - éppen a kollegiális kormányzat miatt - rendszeresen távol volt a parlament üléseiről.

Az OHB szabályos kormánnyá alakításáról, tehát a tárcák elosztásáról november 19-én indultak meg a tárgyalások. Kossuth beteg volt, s így írásban érintkezett a másik legfontosabb tényezővel, Szemere Bertalannal. Szemere november 19-én jelezte, igazából nagy hiány van rátermett emberekben. Utalt arra, hogy a tárcák elosztásánál figyelni kell arra, hogy minden bevett vallás tagjai arányosan legyenek képviselve; hogy a testületben legyenek főrendek, s legyenek erdélyiek. A legfőbb tisztázandó elvi szempontnak pedig azt tartotta: „alkunak van-e helye a dinasztával, vagy nincs-e semmi esetre?”. Technikai jellegű, de politikai következményekkel járó kérdés a tárcák elosztása is. Szemere a személyekre is javaslatokat tett, de a tárcák elosztására nem. Kossuth rövid válaszból kiderült, hogy magának tartja fenn a felügyeletet a pénz- és hadügyre, illetve a „politikai irányzatra nézve”. Nyáry Pálnak a hadfelszerelés és hadseregellátás ügyei, Szemerének az igazság, Madarásznak a bel-, Perényi Zsigmondnak a kereskedelem-, Vukovics Sebő kormánybiztosnak a közlekedés-, Teleki

Lászlónak a külügy jutott volna. A kultusztárcára két jelöltje is volt: Horváth Mihály csanádi püspök és Szent-Iványi Károly főispán. Kinevezendőnek tartott még négy nemzetőri kerületi főkapitány: Batthyány Kázmér grófort, főispánt és kormánybiztost, Ráday Gedeon főispánt, Beöthy Ödön főispánt és kormánybiztost és Károlyi György grófort.

Szemere úgy vélte, mivel Kossuth és Madarász között „soha nincs véleménykülönbség”, Kossuth javaslata lényegében önnön teljhatalmát jelentené. Ezért Madarász helyett Nyárynak javasolta adni a belügyi tárcát, s Pulszkyt a pénzügyit. Felhívta a figyelmet Pázmándyra is. Kossuth válaszában közölte: Nyáry a belügyi tárcát nem akarja vállalni, Pázmándy pedig egyiket sem. Újabb javaslatában Mészáros Lázárt meghagyta volna a hadügy élén, Teleki helyett Perényit javasolta a kül-, Vukovics helyett Beöthyt a közlekedés-, Pulszkyt a kereskedelemügy, s Horváth Mihály mellett Teleki Domokost a kultusztárca vezetésére.

Szemere érintkezésbe lépett Nyáryval, vállalja el a belügyet; ezt azzal a hozzáadással közölte Kossuthal: ha az új kormányban a belügyet „másnak engedem, (...) alkalmatlan voltomat írom alá”. Ezt Pázmándynak vagy Nyárynak megtenné, de Madarásznak nem. Kossuth javaslatával ettől függetlenül egyetértett, s a rendőri ügyeket átengedte volna Madarásznak. Kijelentette viszont: Madarász sem a bel-, sem az igazságügyet nem kaphatja meg. Kossuth azonban továbbra is ragaszkodott Madarász belügyministerségéhez, s Szemere figyelmét elterelendő, újabb személyeket javasolt a közlekedési és a hadügyi tárcák élére. Szemere újabb levelében két újabb kombinációt vázolt fel. Ezekben - Lónyay Gábor kivételével - csupa olyan személyiség szerepelt, akik Kossuth valamelyik javaslatában már előfordultak. November 26-ára kialakult Kossuth újabb javaslata, ebben Madarász már csak a rendőri és postaügyek vezetőjeként szerepelt. Problémát jelentett viszont, hogy Nyáry továbbra sem akart tárcát vállalni, pedig erre Szemere levélben kérte: „Értekezz Kossuthal. - Tagadd meg méltó ellen-szenvedet.”

Az értekezés eredményeként kompromisszum született. Kossuth nem alakított kormányt, hanem az OHB-n belül osztotta el a tárcákat, de a tárcákat ve-

zető személyeket - Mészáros kivételével - nem nevezték miniszternek. Ő vitte tovább az elnökleletet, a pénzügyet és „a hadviselés politikai irányzatát”. Nyáry kapta a belügyet (polgári közigazgatást) és a hadseregellátást. Szemere az igazságügyi, Pulszky a kereskedelmi tárcát vezette, Madarász a rendőri és postai ügyeket. Mészáros - periodikus lemondásai ellenére - megmaradt hadügyminiszternek. A közlekedésügyet Kossuth Beöthynek ajánlotta fel, aki azonban még két hét múlva sem válaszolt, s nem töltötte be a vallás- és közoktatásügyi, illetve a külügyi tárcát sem. A tényleges minisztériummá alakulás elmaradásának oka valószínűleg az volt, hogy Nyáry nem akart miniszter lenni, Kossuth pedig olyan kormányt akart, amelyben minden tárcát saját elképzelései szerint tölthetne be.

Az OHB új rendszer szerinti munkája azonban csak a hónap végéig tartott. Szemere december 13-ától Felső-Magyarország, Beöthy pedig 19-étől Erdély teljhatalmú országos biztosa volt, Pulszky bejelentés nélkül elhagyta az országot. A minisztériumokat a Debrecenbe költözéstől kezdve lényegében ismét az államtitkárok vezették. Állandónak csak Kossuth és Madarász pozíciója bizonyult. E kormányzati rendszerben - részben a többiek passzivitása miatt - Kossuth egyszemélyi, korlátozottan ellenőrzött vezetést gyakorolt.

A magyar önvédelmi harc jogi alapja szempontjából fontos változást jelentett 1848. december 2-án V. Ferdinánd király és császár lemondatása. Hiszen ő szentesítette az áprilisi törvényeket, s így személye akadályozta a Magyarország elleni nyílt fellépést. December 2-án a V. Ferdinánd helyét 1. Ferenc József foglalta el a trónon. Az országgyűlés - Kossuth javaslatára - tökéletes közjogi érveléssel elutasította a trónváltás elismerését, mondván, hogy a magyar királyi trónt csak az az uralkodó foglalhatja el, akit a magyar országgyűlés megválaszt, s aki megesküszik a magyar törvényekre.

December első felében megindult a cs. kir. csapatok támadása. A Felvidékre betört Schlik altábornagy több vereséget is mért a sebtében összeszedett magyar csapatokra, s a Tisza vonaláig tört előre. A hónap közepén Windisch-Gratz vezette cs. kir. főserg szinte elsöpörte maga elől Görgei Artúr feldunai hadseregét. December 30-án Perczel Mór vezérör-

nagy hadteste Mórnál Kossuth kérésére csatát vállalt, s súlyos vereséget szenvedett.

Ezután az országgyűlés és az OHB Kossuth javaslatára elhatározta, hogy átteszi székhelyét Debrecenbe. Az erről döntő december 31 -ei ülésen került sor Kossuth, és a lemondott miniszterelnök, Batthyány Lajos „párviadalára”. Batthyány 1848 decemberében tért vissza Budapestre, azzal a szándékkal, hogy megpróbálja ellensúlyozni Kossuthot. Parlamenti szereplése azonban mindössze a december 30–31 -ei két ülésre korlátozódott, s az utóbbin hiába próbálta meg elérni, hogy az országgyűlés maradjon a fővárosban, és csak az OHB tegye át a székhelyét Debrecenbe. Javaslatára a képviselőház egy békekövetséget küldött Windisch-Gratzhez, de a herceg válasza, „Unbedingte Unterwerfung” (feltétlen alávetés) semmi jót nem ígért. Ahogy az sem, hogy a küldöttség egyik tagját, Batthyányi a cs. kir. csapatok fővárosi bevonulása után letartóztatták. Batthyány emiatt aztán már nem tudta követni a nemzetgyűlést Debrecenbe. (A küldöttségben szintén részt vevő Deákot ugyan nem tartóztatták le, azonban Debrecenbe utazását ahhoz a feltételhez kötötték, hogy beszélje rá Kossuthékat a megadásra. Erre pedig Deák nem volt hajlandó.)

Kossuth már a főváros feladása előtt úgy vélte, hogy „amíg hadseregünk van, hazánk is van”. Budapest feladását ugyan őszintén rosszalta, de nem esett kétségbe a történetek felett. Elsődleges célnak azt tekintette, hogy minél előbb, minél nagyobb haderőt lehessen összegyűjteni a Tisza mögött, s egy győztes ellentámadással helyreállítani az országnak az előző év áprilisában megnyert önállóságát. Nem fűzött illúziókat a Windisch-Gratzhez küldött békekövetség sikeréhez sem. Amikor megérkezett a küldöttség jelentése, az országgyűlés január 12-ai zárt, majd 13-ai nyílt ülésében kifejtette, hogy úgy tűnik, a másik fél Magyarország teljes leigázásával akarja befejezni a háborút, s ezen az alapon nem sok értelme van a további alkudozásnak. Kossuth elméleti szempontból már azt is el tudta képzelni, hogy Magyarország a háború győztes befejezése esetén államjogilag is túllépi az 1848 áprilisában elért eredményeken. Az országgyűlésen szerveződő, de egyelőre még vezetés nélküli ellenzéke, az úgynevezett békepárt fel is figyelte a kijelentésre. Tény azon-

ban, hogy 1849. február 12-én Kossuth egy újabb országgyűlési vitában kifejtette, a kormányzat álláspontja az, hogy semmilyen utat sem szabad elválni a háború békés befejezése előtt.

A cs. kir. csapatok támadása, majd a főváros bevétel után az OHB működésében is jelentős változások következtek be. Szemere december közepétől Felső-Magyarország teljes hatalmú országos biztosként működött. A főváros feladása után Sembery Imre nem jelent meg Debrecenben. Visszamaradt Kecskeháza, majd visszatért Pestre a testület munkájában 1848 októberében tevékeny szerepet játszó ifjabb Pázmándy Dénes képviselőházi elnök. A főrendiházi tagok közül nem jelent meg id. Pázmándy Dénes sem. A november folyamán nem országgyűlési határozat, hanem a testület döntése alapján a bizottmányba bevett Pulszky Ferenc tisztázatlan körülmények között külföldre távozott. Debrecenben beadta lemondását a testületi tagságról Pálffy János. Az OHB munkájából Kossuth 1849. február-március-áprilisi tábori útjai során főleg Nyáry Pál és Jósika Miklós vették ki részüket. Madarász László az általa szinte szabályos minisztériummá fejlesztett Országos Rendőri Hivatalt vezette. Rajtuk kívül gróf Esterházy Mihály fejtett ki jelentős tevékenységet a hadseregfelszerelés ügyeiben. Kossuth tehát minden korábrinál nagyobb szerepet játszott a testület működésében.

Éppen ezért az országgyűlésen viszonylag ritkán jelent meg. Az országgyűlésen a baloldal és az úgynevezett békepárt viszonylagos egyensúlyban volt, s így az egyes javaslatok vitájában sok múlt azon, ki tudja megszerezni magának az centrum támogatását. A képviselőház radikális határozatokat hozott a harcban gyáván viselkedő tisztek, a hazaárulók és a távolmaradt képviselők ellen, de ezek tényleges alkalmazása ritkán követte a határozatok betűit. Kossuth az 1849. január 13.-április 14. közötti nyílt üléseken összesen hétszer mondott beszédet. Nem vett részt a képviselőháznak a vésztörvényzésekről és a távollévő képviselők igazolásáról szóló vitájában sem. Beszédeiben főleg a katonai helyzetről és a háború politikai következményeiről tartott tájékoztatót. Kossuth ugyan parlamentáris gondolkodású ember volt, de jól látta, hogy az ország sorsa nem a szószéken, hanem a csatatereken dől el. Parlamenti beszédeinél való-

színiileg maga is sokkal fontosabbnak tartotta a hadsereg vezetőivel történő kapcsolattartást.

Budapest bevétele után Windisch-Gratz azt hitte, hogy megnyerte a háborút. Folytatódott a cs. kir. csapatok sikersorozata. Ugyanakkor az 1849. január 2-án, a főváros kiürítése előtt tartott haditanács határozott a magyar erők tiszántúli összpontosításáról. A haditerv értelmében fel kellett adni a Délvidéket, a felső-tiszai és a Perczel-hadtestnek pedig a Tisza vonalán kellett állást foglalnia. Az összpontosítás sikere érdekében Görgei feldunai hadtestének egy északnyugati irányú diverziót kellett végrehajtania az ostromlott Lipótvár felmentésére, majd a bányavárosokon át kellett visszavonulnia a Felső-Tiszához. A haditerv végül is sikert hozott, annál is inkább, mert Windisch-Gratz Budapest elfoglalása után hetekre

leállította hadműveleteit. Január 21-22-én Klapka György ezredes csapatai a Bodrog vonalán megállították az északról betört Schlik-hadtestet, 22-25-én Perczel Szolnoknál és Ceglédnél vert meg egy cs. kir. lovasdandárt, Görgei pedig február elején megjelent Eperjes és Kassa térségében. A Délvidékről felrendelt egyik hadtest parancsnoka, Damjanich János vezérőrnagy egy hadosztálynyi erősítést küldött Aradról Bemnek. Ennek birtokában Bem Piskinél megállította Puchner csapatait. Ezután bámulatos gyorsasággal Észak-Erdélyben termett, kiszorította onnan az ismét betört ellenséget. Majd délnek fordulva egy remek hadmozdulattal Puchner háta mögött elfoglalta

Nagyszebent a cs. kir. csapatokat február eleje óta támogató orosz csapatoktól. Március végére a gyulaféhérvári erődöt és az erdélyi Érchegységet leszámítva, csaknem egész Erdélyt megtisztította a cs. kir. és orosz erők. Február közepén a Délvidékről felrendelt magyar csapatok is megérkeztek Cibakháza és Szolnok térségébe.

Ezzel eljött az ellentámadás ideje. Ez azonban némi haladékot szenvedett. Az összpontosítandó hadsereg főparancsnokává Kossuth előbb Bemet akarta megtenni. Az erdélyi események miatt Bem erre nem volt hajlandó. Görgeit Kossuth a dunántúli visszavonulás, majd a január 5-én Vácott monarchikus erelmű tisztikara megnyugtatására kibocsátott, s némileg félreérthető (s félre is értett) nyilatkozata miatt nem akarta kinevezni.

Kapóra jött tehát számára a Franciaországból „importált” újabb lengyel tábornok, Henryk Dembinski Kossuth január 29. és február 12. között az ő parancsnoksága alá rendelte a főszereget alkotó négy magyar hadtestet. Dembinski azonban csődöt mondott. Már működése kezdetén a józan észnek ellentmondó intézkedéseivel elszalasztotta Schlik elszigetelten álló hadtestét, s széttagolta a rendelkezésére álló erőket. Így aztán amikor február végén Windisch-Gratz végre felébredt téli álmából, s megindult Debrecen felé, a 26-27-ei kápolnai csatában a magyar főszeregek alig fele vett részt, s szenvedett vereséget. A visszavonulás során Dembinski ismét tanújelét adta hadvezéri alkalmatlanságának, s így az elégedetlen tisztikar Szemere Bertalan országos biztos aktív közreműködésével, letette őt a fővezérségről.

Kossuth, látva a tisztikar hangulatát, március 5-én jóváhagyta a döntést. A fővezérséget Szemere, majd Kossuth ideiglenesen Görgeire bízták, de aztán Debrecenbe visszatérve Kossuth elvette azt Görgeitől, s március 8-án Vetter Antal altábornagra bízta. Kossuth ezt követően heteket töltött a táborban. Ott volt akkor is, amikor az újabb magyar ellentámadási kísérlet, amelyet Nagykőrös térségében maga fővezér vezetett, a téves felderítési adatok miatt visszavonulással végződött.

A kápolnai csatát követően Windisch-Gratz túlzott optimizmusról tanúskodó hadijelentést küldött az Olmützben tartózkodó császári udvarba. E hadijelen-

tés hibás következtetésekre ragadtatta az udvari kö-
röket, amelyek elérkezettnek látták az időt az alkot-
mányosság és abszolutizmus között folyó küzdelem
végleges rendezésére. Március 4-én az uralkodó fel-
oszlatta a szintén Olmützben ülésező Birodalmi Gyű-
lést, s maga adott alkotmányt népeinek. Ez az alkot-
mány, amely megszüntette az eddigi territoriális kü-
lönbségeket, mellékesen részekre osztotta Magyar-
szágot is. Bár ez az alkotmány soha nem lépett ha-
tályba (egyelőre a háború végéig, a háború végén pe-
dig az utolsó ítéletig halasztották el bevezetését), a
téves reakció hasonlót okozott a másik oldalon is.

Kossuth március közepén értesült az olmützi ese-
ményekről. Mielőbb méltó választ kívánt adni a csá-
szári udvarnak erre a, Magyarország alkotmányát
és jogait semmibe vevő nyilatkozatára. A válasznyil-
latkozat kibocsátásának azonban két alapvető felté-
tele volt. Egyrészt az, hogy a magyar főserég végre
sikeres ellentámadást indítson a cs. kir. főerők el-
len, hiszen amíg ez nem történik meg, a válasznyil-
latkozat semminemű külpolitikai befolyással nem
bírhathat Magyarország jövődjére nézve. A válasz-
nyilatkozat kibocsátásának másik alapvető feltétele
az volt, hogy az a magyar országgyűlés nevében, te-
hát parlamentáris úton és felhatalmazással történ-
jen.

Kossuth tehát Debrecenbe visszatérve érintkezés-
be lépett Irányi Dániellel, az országgyűlési baloldal
egyik vezetőjével. Kossuth és Irányi megállapodtak
abban, hogy a képviselőház következő ülésén Irányi
javasolni fogja, „hogy a Honvédelmi Bizottmány el-
nökét hatalmazzák fel az országgyűlésnek Debrecen-
ből máshová történő áthelyezésére”. Kossuth ugya-
nis abban reménykedett, hogy a meginduló ellentá-
madás csakhamar szabaddá teheti a fővárost is, s ak-
kor a magyar országgyűlés válasznyilatkozatának ki-
bocsátására már ott kerülhet sor.

Ugyanakkor Kossuth visszautasította a másik bal-
oldali csoport, Madarász László és társai ajánlatait.
Madarászek arra kérték az OHB elnökét, hogy a bé-
kepárt egyre erősödő akciói miatt fogadja el három
javaslatukat. Egyrészt állíttassa haditörvényszék elé
Görgeit, másrészt javasolja a képviselőház üléseinek
az önvédelmi harc végéig történő felfüggesztését, vé-
gül pedig, indítványozza a végrehajtó hatalom önma-
gára ruházását, a kormányalakítás és a képviselőház

újbóli összehívásának jogával egyetemben. A javasla-
tok politikai célja egyértelmű volt: a Madarász vezet-
te radikálisok meg akarták akadályozni, hogy folyta-
tódjon saját térvesztésük, s ehhez Kossuth diktatúrá-
ja tűnt az egyetlen megoldásnak.

A képviselőház március 25-ei ülésén Kossuth
hosszú beszédet mondott, s ebben felhívta a képvise-
lők figyelmét: újabb tábortól újabb tábortól visszatérve ugya-
naxt a parlamentet szeretné Debrecenben találni,
amelyet most elhagy. A képviselők egy része meg-
szepent, mások morgolódtak amiatt, hogy a végre-
hajtó hatalom képviselője milyen alapon meri bírál-
ni a törvényhozást, amelynek „kifolyásaként” működik.
Azonban amikor Irányi előállt az előzetesen megbe-
szélt indítvánnyal, a békepárthoz közel álló Ivánka
Zsigmond képviselő Kossuth határozott állásfoglalá-
sát kérte a kérdésben. Mire Kossuth kijelentette,
hogy ő elegendőnek találja a képviselőház ígéretét,
hogy „nem fogja engedni leolvadni a házat”, tehát
hogy a parlament együtt marad.

Kossuth azt sem tartotta fontosnak, hogy a politi-
káját a parlamentben képviselő Madarász László
mellett kiálljon. Így a Kazinczy Gábor és Kovács La-
jos vezette békepárt jelentős politikai sikert mondha-
tott magáénak. Kossuth távollétét, majd visszatérése
után érdektelenségét felhasználva, egy sajtóhadjárat-
tal kombinált parlamenti vizsgálat, az úgynevezett
„gyémántper” révén sikerrel buktatták meg a baloldali
radikálisok vezéralakját, a köztutálatnak örvendő
Madarász Lászlót. (Madarász kezelte ugyanis a
Görgei által 1848. szeptember 30-án kivégeztetett
Zichy Ödön lefoglalt értéktárgyait, s 1849 márciusá-
ban, amikor ezek egy részét az OHB rendeletére be-
olvastották, kitűnt, hogy bizonyos tárgyak hiányoz-
nak a drágaságokat tartalmazó ládákból. Így többek
között 19 briliáns berakású aranygomb is hiányzott.
Ezek azonban a leltározás idejére előkerültek. Mivel
addig Madarász kezelte a drágaságokat, magától
adódott a következtetés, hogy a pecsétek feltörése
után ő emelte ki, majd ő tette vissza a gyémántokat.)

Március végére megérkezett Erdély felszabadításá-
nak híre. Újabb sikert jelentett Perczel Mór délvidéki
hadjárata, amelynek során a Bácska és a Bánság
nagy része ismét magyar kézre jutott. A hadászati
kezdeményezés immár a magyar fél kezébe került, s
a Vetter felváltó Görgei élt e lehetőséggel. Április

elején a magyar főszereg Eger és Gyöngyös térségében felsorakozott a támadáshoz. A hadszíntér egészét tekintve, Windisch-Gratz erői voltak fölényben, de az Egerben kidolgozott magyar haditerv kiegyenlítette ezt a hátrányt, s a hadjárat első szakaszában megívott csatákban mindenütt sikerült magyar erőfölényt kialakítani. A támadás első szakaszában Kossuth is mindvégig a hadsereg mellett tartózkodott, s lelkes hangvétélű levelekben számolt be az egyes hadseregparancsnokoknak és az OHB-nak a Görgei vezette főszereg győztes előnyomulásáról. Az április 6-ai isaszegi győzelem után 7-én, Gödöllőn közölte Görgeivel és tábornokaival az olmtüzi nyilatkozatra adandó válasz tervét. Mivel különösebb ellenvetéssel nem találkozott, azzal a megnyugtató tudattal térhetett vissza Debrecenbe, hogy a főszereg tisztikara helyesli a tervezett lépéseket.

Kossuth Debrecenbe visszatérve, április 13-án országgyűlési zárt ülést hívott össze, s ezen indítványozta az ország függetlenségének és a Habsburg-ház trónfosztásának kimondását. A vita eredményéről a kortársi beszámolók némileg eltérőek. Úgy tűnik, hogy Kossuthnak nem sikerült meggyőznie a képviselők mindegyikét e lépések célszerűségéről. Másnap, április 14-én aztán, egy inkább nép-, mint országgyűlésre emlékeztető ülésen előterjesztette a Magyarország függetlenségének kimondásáról és a Habsburg-Lotaringiai uralkodóház trónfosztásáról szóló határozat tervezetét. Az ülést nem a református kollégium oratóriumában, hanem a hallgatósággal zsúfolásig telt Nagytemplomban tartották, s a tömeg elvette az esetleges ellenzők bátorságát. Kossuth javaslatát tehát a képviselőház közfelkiáltással (nem szavazással) elfogadta. Az országgyűlés egyben kormányzóelnökké, tehát afféle ideiglenes államfővé választotta Kossuthot. A döntéseket formulázó Függetlenségi Nyilatkozatot, amely nagyobb részt Kossuth munkája volt, április 19-én fogadta el az országgyűlés.

Kossuth ezzel a lépéssel egyrészt az országgyűlésen belül erősödő „békepártot” akarta lehetetlenné tenni, másrészt számított a nyugati nagyhatalmak Magyarország oldalán történő beavatkozására, vagy legalábbis az ország függetlenségének elismerésére. Számításai azonban nem igazolódtak. A békepárt ugyanis nem volt olyan erős, s főleg, Kossuthtal szemben nem tudott olyan ellenjelöltet felléptetni,

hogy megfordíthatta volna az ország politikai hangulatát, s elvtelen kiegyezésbe hajszolhatta volna a nemzetet (amit egyébként nem is akart). A nyugati nagyhatalmak pedig sokkal szükségesebbnek tartották Ausztriát az európai egyensúly szempontjából annál, hogysem Magyarország kedvéért felhagytak volna eddigi politikájukkal.

Úgy tűnt, hogy a megelőlegezett lépést a katonai sikerek is igazolják. A tavaszi hadjárat második szakaszában ismét sikerült megtéveszteni az ellenséget, s újabb három ütközetben megverni az ellenséget és felmenteni az 1849 januárja óta körülzárt komáromi erődöt. A Windisch-Gratz utódjául kinevezett Welden tábornagy kénytelen volt kiüríteni a fővárost, csupán a budai várban hagyott őrséget. A hadjárat megkoronázásaként Görgei 17 napos ostrom után május 21-én bevette Budát.

Kossuthot a függetlenség kimondása utáni hetekben a tőle megszokott lendület jellemezte. Április 19-én rendeletet tett közzé a jobbágyfelszabadítás végrehajtásával kapcsolatban tisztázatlanul maradt legfontosabb kérdések szabályozásáról, amely általános alapelvvé tette, hogy vitás esetekben nem a jobbágnak, hanem a volt földesúrnak kell bizonyítania a paraszti kézen lévő, visszakövetelt földekről, hogy azt csak bérletbe adta. A honvédelem szükségleteit volt hivatva fedezni az április 22-én benyújtott, s 24-én elfogadott törvényjavaslata a hadseregnek 50 000 fővel történő szaporításáról. Az ország területi egységének helyreállítását szolgálta a csajkás kerületnek Bács megyébe történő visszakebelezéséről szóló törvényjavaslata, amelyet az országgyűlés május 8-án emelt törvényerőre.

A függetlenség kimondása után Kossuth kezdeményezte az újabb kormány megalakítását. Kossuth először egy amerikai típusú elnöki rendszer alkalmazására gondolt; egy olyan rendszerre tehát, amelyben ő maga kormányzóelnökként gyakorolná a miniszterelnöki és az államfői jogokat. A közelmúlt példájával élve: egy személyben akart Batthyány Lajos és István nádor lenni. Az általa a belügyminiszteri posztra felkért Szemere Bertalan álláspontja ettől eltért. Szemere a hatalommegosztás klasszikus álláspontját képviselte, a különválasztott államfői és miniszterelnöki tiszttel. Ragaszkodott tehát ahhoz, hogy Kossuth miniszterelnököt is nevezzen ki. Szemere pozí-

ciója meglehetősen erősnek bizonyult, annál is inkább, mert a képviselőházban is komoly támogatásban részesült. Miután azzal is megfenyegette Kossuthot, hogy adott esetben kész visszalépni a kormányból, elérte, hogy a miniszteri tanács elnöke (értelmezése szerint miniszterelnök) is legyen. A kormány többi tagjai között két kivétellel (Duschek Ferenc pénzügy- és Görgei Artúr, illetve az őt 1849. július 14-én felváltó Aulich Lajos hadügyminiszter) a reformellenzék második vonalának képviselőit találjuk. Érdeemes megjegyezni, hogy a miniszterek közül ők négyen (Szemere miniszterelnök és belügyminiszter, Csány László közlekedés- és közmunkaügyi, Vukovics Sebő igazságügyi, Batthyány Kázmér külügyminiszter) korábban országos biztосként működtek. A földművelés-, ipar és kereskede-

1849. május 2-án a képviselőház ülésében felolvasták Kossuth értesítését arról, hogy a reá ruházott hatalomnál fogva kinevezte az új kormányt. Az okmány szerint a kormányzó rendeletei csak valamelyik miniszter ellenjegyzésével érvényesek. A kormányzó hatósága a magasabb egyházi, világi és katonai kinevezéseken kívül az állam kormányzati politikájának meghatározására, s a „rendezést és szabályozást meghatározó rendeleteknek megállapítására szorítkozik”. Az ilyen kérdésekben a miniszterek, illetve a kormány sem határozhat a kormányzó beleegyezése nélkül. A miniszterek változtatása a kormányzó hatóságához tartozik. A hadüzenet, béke- vagy szövetségkötés csak a nemzetgyűlés beleegyezésével érvényes. Az 1848. évi III. törvénycikk által a király mellé rendelt miniszter helyébe a külügyminiszter lép. A kato-

HERMANN RÓBERT ÍRÁSA KOSSUTH LAJOSRÓL

lemügyi miniszteri tárcát ideiglenesen Batthyány Kázmér vezette. A kormányzóelnök és a miniszterelnök eltérő nézetei aztán állandó közjogi viták és súrlódások forrásaiá váltak. Szemere számára egy szabálytalanul kibocsátott kormányzóí rendelet ugyanúgy tiltakozásra adott alkalmat, mint az, hogy Kossuth a Nemzeti Színházban a nádori páholyban foglalt helyet.

nai kinevezések ellenjegyzése viszont ennek a miniszteriumnak jogköre marad. A kegyelmezési jogot a továbbiakban a kormányzó által kinevezett négytagú kegyelmi szék fogja gyakorolni.

1849 tavaszán úgy tűnt, hogy a katonai győzelmek mellett lehetőség nyílik a nemzetiségekkel való megbékélésre is. A nemzetiségek magatartásában alapvető változást hozott az 1849. március 4-ei olmtüzi okt-

rojált alkotmány kihirdetése. Kiderült, hogy a birodalom vezetőinek eszük ágában sincs teljesíteni a nemzetiségek területi és önkormányzati igényeit, hanem a birodalmi centralizációt tekintik kívánatos megoldásnak. A megegyezést 1849 március-májusában reális eséllyé tette a szerbiai önkéntesek visszahívása, illetve a délvidéki magyar sikerek kijózanító hatása. A tárgyalások során azonban áthághatatlan akadályt jelentett a szerbek részéről az autonóm Vajdaság iránt támasztott igény. Jellasics délvidéki megjelenésével aztán ismét a fegyveres megoldás hívei jutottak szerephez. 1849 júniusában Djordje Stratimirovic, a szerb fölkelők egyik vezetője felajánlotta, hogy ha tábornoki rangot kap, hajlandó csapatai élén átállni a magyar oldalra. Szemere miniszterelnök ki is dolgozta az átállás feltételeit, ám a magyar válasznak nem volt folytatása.

1849 tavaszán jó esély mutatkozott a magyar-román megbékélésre is. A nemzetgyűlés román nemzetiségű képviselői magyar sikerekből azt a következtetést vonták le, hogy a románoknak meg kell egyezniük a magyarokkal, mert különben mozgalmuk teljes vereséget szenvedhet. Egyikük, Ioan Drágos érintkezésbe lépett Avram Iancuval, a felkelők vezetőjével. A tárgyalások jól haladtak, azonban egy magyar szabadcsapatvezér meggondolatlanul támadást indított a tárgyalások helyszínéül szolgáló Abrudbánya ellen. A kiújuló harcokban százak veszítették életüket. A felkelés elnyomására indított hadjárat sikertelenül végződött. A felkelők az orosz intervenció előestéjén az erdélyi magyar haderő jelentős részét kötötték le.

Magyarország tehát nem tudott belső szövetségest találni a háború újabb szakasza előtt. A virtuális külső szövetségének tekinthető piemonti-szárd királyság hadserege - felmondva az Ausztriával előző év augusztusában kötött fegyverszünetet - újabb támadásba kezdett, s március 23-án Novaránál ismét súlyos vereséget szenvedett Radetzky cs. kir. hadseregétől. A külföldi magyar ágensek legfeljebb informális kapcsolatot tudtak teremteni a hivatalos politika képviselőivel, s hiába sikerült megnyerniük a sajtó egy részének és a hatalmon kívül lévő csoportoknak a támogatását, nem tudták megfordítani az egyes államok Ausztria-barát politikáját. Ausztria viszont - az 1833. évi münchengratzi szerződés értelmében - számíthatott a cári Oroszország hadseregének segít-

ségére, s e beavatkozáshoz elnyerte a nyugati nagyhatalmak támogatását is. Az orosz intervenciót előkészítő tárgyalások már március végén megkezdődtek, s az előzetes megállapodást már akkor megkötötték, amikor a magyar függetlenség kimondásának híre még meg sem érkezett Bécsbe. I. Miklós cár úgy vélte, olyan erős hadsereggel kell fellépnie, amely önmagában is képes eltiporni a forradalmat. Ezért 200 000 katona küldését határozta el, további 80 000 főt pedig készületségbe helyezett. A 170 000 főnyi honvédseregnek így - a 170 000 fős cs. kir. hadsereggel együtt - 370 000 főt számláló haderővel kellett megmérkőznie.

Az orosz intervenció hírére Kossuth és a Szemere-kormány diplomáciai tiltakozásba kezdett, nem sok sikerrel, s itthon is inkább látványos, mint hasznos propagandával próbálta meg felkészíteni az országot a nem várt csapásra. A haditervek kidolgozását is belső hatalmi játszmák befolyásolták. Némileg megbosszulta magát az, hogy Kossuth olyannyira baráti viszonyt épített ki tábornokainak többségével. Így az önálló hadseregpáncsnokok, Bem, Dembinski, Perczel inkább baráti kérésként, mint utasításként fogták fel a kormánytól érkező haditerveket. Kossuth maga is bonyolult játszmába kezdett. Mivel aggályosnak látta azt, hogy Görgei egy személyben hadügyminiszter és fővezér, állandóan - és jogosan - célozgatott neki e kettős állás nehézségeire. Ugyanakkor június végén Nagyváradon Bemmel tárgyalt arról, hogy az vegye át a fővezéri tiszteletet, ám az ajánlatot nem csupán eltitkolta, hanem határozottan tagadta is Görgei előtt. A fővezér és a kormányzóelnök viszonya amúgy is feszült volt. Görgei nem bocsátotta meg Kossuthnak, hogy az a hadsereg akaratára hivatkozva vitte keresztül április 14-én a függetlenség kimondását, s - tévesen - úgy vélte, hogy ez az aktus vezetett az orosz intervencióhoz.

Görgei jól látta, csak akkor remélhet sikert, ha még a lassan mozgó orosz főerők beérkezete előtt képes vereséget mérni a cs. kir. főseregre. A Délvidékről remélt erősítések azonban Perczel Mór június 7-ei kátyi veresége miatt nem érkeztek meg. Így a Vág-menti magyar ellentámadási kísérlet kudarccal végződött. Görgei javaslatára a magyar kormány június 26-án elfogadta a magyar főerők komáromi összpontosításának gondolatát. Június 28-án azonban

Görgei egyik hadteste vereséget szenvedett Győrnél, mire a minisztertanács június 29-én elvetette a komáromi összpontosítást, s a Tisza-Maros szögi koncentráció mellett döntött, s Görgeit a seregével való azonnali levonulásra utasította. Az eljárás alkotmányosan is aggályos volt, hiszen a döntés a hadügyminiszter és fővezér távollétében született. Görgei, még mielőtt e tervet közölték volna vele, levélben tudatta Kossuthal, hogy továbbra is a komáromi összpontosítás szellemében kíván működni, tehát a győri vereség miatt nem változtatta meg elhatározását. Amikor azonban megérkezett az új haditervet hozó küldöttség, szóban megígérte, hogy engedelmessé fog a távollétében hozott határozatnak. A küldöttség érkezése előtt írott levél azonban a küldöttség visszaérése után került Kossuth kezébe, aki azt a küldöttségnek adott szóbeli ígéret visszavonásának tekintette, s leváltotta Görgeit a fővezérségről. (Görgei június 30-án, a küldöttség elutazása után írott, a levonulást megígérő levélét pedig valószínűleg csak azután kapta meg, hogy meghozta a leváltásról szóló döntést. Miután Görgei ebben sem ígérte meg az azonnali levonulást, Kossuth valószínűleg ennek alapján sem látta indokoltnak a döntés visszavonását.) Az engedtlenségen felháborodva leváltotta Görgeit a fővezérségről, s kinevezte helyette Mészáros Lázár altábornagyot.

A döntésen nem volt áldás, már csak azért sem, mert Kossuth néhány napon belül, július 7-én egy újabb koncentráció tervével örvendeztette meg a kormányt és a frissen kinevezett fővezért. Kossuth úgy vélte, hogy a legjobb megoldás saját fővezérsége lenne. Mivel azonban a kormány ezt a tervét nem támogatta, Perczel újabb hadseregearancsnoki kinevezésével vélte kielégíteni saját fővezéri aspirációit. Miután Perczel is elkezdett függetlenül működni, Kossuth július 9-én ismét Bemnek ajánlotta fel a fővezérséget.

Görgei főserege július 2-án Komáromnál megverte Haynau tábornagy főerőit, de aztán kénytelen volt megindulni Szeged felé. Vácánál a Paszkevicz tábornagy vezette orosz főszereg állta útját, de Görgei kitért előle, s egy északi kerülővel elérte a Tiszát. A külső hadműveleti vonalon mozogva is előbb ért minden egyes pontra, mint az oroszok, s a magyar hadsereg egyhatodával lekötötte az intervenciók erőit

egyharmadát, saját erőinek négyszeresét. A többi frontokon változó sikerű harcok folytak. A Délvidéken június végén sikerült megszilárdítani a katonai helyzetet, s július második felében a Vetter Antal vezette magyar csapatok a Duna jobb partjára szorították vissza Jellasicsot. Erdélyben Bem augusztus elejéig megakadályozta az orosz-osztrák erők kijutását az Alföldre. Legtöbb ütközetét elveszítette, de mindig megtalálta a módot arra, hogy rákényszerítse akarátát ellenfeleire.

Július elején tehát a főváros ismét veszélybe került. Így az 1849. május végén elnapolt országgyűlés csupán két zárt, s egyetlen nyilvános ülést tartott Pesten, s a képviselők ismét csomagolhattak. A minisztériumok pesti működése is alig három hétig tartott. Július 11-én osztrák és orosz csapatok szállták meg a fővárost.

A hadieseményekkel párhuzamosan, bár későn s inkább elvi jelleggel, sikerült végre megoldást találni a nemzetiségi konfliktusokra is. E megoldást külső erők hozták el. Az 1848. évi leverett havasalföldi forradalom vezető politikusai egyaránt veszélyesnek tartották a román egységmozgalomra nézve az orosz és az osztrák nagyhatalmat, s ezért közvetítésre ajánlottak a magyar és a román fél között. A magyar kormánnyal közösen kidolgozott megbékélési tervük képezte részben az alapját a magyar nemzetgyűlés 1849. július 28-án elfogadott határozatának. Ez ugyan továbbra sem adott területi autonómiát az egyes nemzetiségeknek, de elismerte jogukat a szabad nemzeti fejlődésre, s ennek érdekében a községi, egyházi és törvényhatósági életben kiterjedt nyelvhasználati jogokat biztosított számukra. A határozatot a képviselőház Kossuth távollétében fogadta el, de az azt előterjesztő Szemere természetesen bírta Kossuth beleegyezését. A határozatot aztán kettőjük aláírásával tették közzé.

Július elejétől egyre több feszültség mutatkozott Kossuth és a Szemere-kormány viszonyában is. Szemere július 21-én Kossuthhoz intézett emlékiratában a kormányzati rendszer visszásságai miatt, felajánlotta a kormány lemondását. Szemere szerint a rendszer legfőbb ellentmondása a kettős felelősség. Vagyis az, hogy az érdemi döntéseket a kormányzó csak a miniszterek ellenjegyzésével hozhatja meg, s hogy a miniszterek intézkedései érdemi ügyekben szintén

csak a kormányzó aláírásával érvényesek. „Ha Ön enged nekünk szabad tért, paralizálva van; ha mi engedünk, szükségképp el kell veszteni törekvő erélyünket...” Bonyolítja a helyzetet, hogy Kossuth lényegében nem felelős döntéseiért, holott csak ő bír az ügyek egésze feletti áttekintéssel. Így a felelősség tetteleg a kormányé, de a tényleges kormányzás nem. Ezért ennél a helyzetenél még a diktatúra is jobb lenne. „Vezérekkel, kik közül fele nem engedelmeskedik, s a maga körében csaknem korlátlan intézkedik, nem lehet a hazát megmenteni. Az ilyen apró diktátorok fölibe valódi diktátor kell.”

Ez a diktátor vagy Kossuth lehet, vagy Görgei. „Önben sokkal több tulajdon van meg, mint Görgeiben, de ez bír néhány olyant, mi Önben hiányzik, pedig lényeges: szigor, következetesség, állhatatosság az egyszer választott ösvényen.” Szemere szerint Kossuth nem félne gyakorolni e hatalmat, de nem szeretné, ha diktátornak neveznék. „De éppen nevére is szükség van, már nevében is hatalom van. Bűn volna az ország megmentésén túl, hiba volna addig nem gyakorolni.” Ha Kossuth ezt nem helyeselné, Szemere kéri, hogy töltsse be az ő helyét, mert ő lelépésével is elő akarja segíteni a haza megmentését.

Szemere az emlékiratot közölte minisztertanácsával, s csak a július 24-ei minisztertanács előtt adta át Kossuthnak. Kossuth július 25-én kelt válaszában kérte Szemerét, ne ragaszkodjon az elméletekhez: ő kész vállalni tetteiért a felelősséget, ahogy a kormánytagjai is a sajátjaikért. Cáfolta, hogy rendeleteik kereszteznék egymást. Diktatúrát nem hajlandó vállalni. „Én sem hagyom ám magamat mindenre kényszerítetténi” - évődött. „Ha mást tudtok tenni, megköszönöm.”

Szemere még aznap reagált Kossuth levelére. Mivel Kossuth időközben Görgeihez indult, hogy találkozzon vele, Szemere mindkettőjüknek írt. „Vegyétek a hatalmat ketten kezetekbe; ha úgy tetszik, ő diktátor a katonai, te a polgári életben” - írta Kossuthnak. A kormány lemondását viszont szükségesnek vélte: „Azt mondanám, menjünk mi az ösvényen, ha jobbnak nem látnám a hazára nézve azt mondani, menj te nélkülünk. De Görgeivel, ne ellene.” A Görgeinek szóló levél már nem volt ilyen egyértelmű. Közölte a tábornokkal, hogy beadta lemondását,

majd neki is előadta a diktatúra szükségességére vonatkozó nézetét. De aztán így folytatta: „Lehet-e megosztani a hatalmat úgy, hogy te a katonaiakban, a hadseregben, ő a polgáriakban intézkedjék, nem tudom elhatározni.” Ami az adott pillanatban azt is jelenthette: Ha Görgei veszélyesnek vagy fölöslegesnek tartja Kossuthot, használja fel az alkalmat, s tartóztassa le a táborban.

Kossuth a levelet megkapta, de nem válaszolt rá, vagy ha igen, azt szóban tette. Görgei egyáltalán nem reagált. A kettőjük közötti találkozó is elmaradt az orosz főerőknek a Tiszán való átkelése miatt. Így aztán Kossuth és Görgei nem vitathatták meg a Szemere által javasolt diktatúra megvalósításának módját és esélyeit. Szeged rövidesen bekövetkező feladása pedig eleve tárgytalanná tette a kormányzati rendszer jellegéről és szabályairól folytatott elvi jellegű vitákat.

Július végén ugyanis megvalósult a Tisza-Maros-szögi koncentráció. Miután Mészáros Lázár altábornagy lemondott a fővezérségről, Kossuth és a minisztertanács július 30-án úgy döntött, hogy a Szeged környékén lévő csapatok főparancsnokságát az egyszer már csődöt mondott Henryk Dembinski altábornagyra bízta. Noha Dembinski volt a szegedi koncentrációs terv atyja, most mégis tarthatatlannak minősítette az ottani sáncokat. Nem ütközött meg Haynau létszámban kisebb erőivel, hanem feladta Szegedet, s visszavonult az osztrák kézen lévő Temesvár irányába. A kormány hiába rendelte Aradra, Dembinski fontosabbnak tekintette a török határ felé vezető út biztosítását. Kossuth közben fővezérré nevezte ki Bemet, aki augusztus 9-én megjelent Temesvárnál. Felvette a harcot Haynau ellen, de a csata közben fellépő lőszerhiány miatt kénytelen volt visszavonulni. A visszavonulás közben pánik tört ki, s Lugoson az 50 000 fős seregből alig 20 000 gyűlt össze.

Az augusztus 9-10-én Aradra érkező Görgei tehát egyedül maradt. Hadjárata során érintkezésbe lépett az orosz főszereg vezényletével. Az oroszok a mielőbbi fegyverletételre szerették volna rábírní az általuk legveszélyesebbnek tartott magyar tábornokot. Görgei abban reménykedett, hogy a tárgyalások révén sikerül éket verni az orosz és osztrák szövetségek közé. Kossuth ugyan rosszallta, hogy a tábornok a kormány felhatalmazása nélkül tárgyal az ellensé-

ges hadsereg vezetőivel, de ő maga is felhasználónak tartotta ezt az alkalmat. Augusztus 10-én a magyar minisztertanács elhatározta a korona felajánlását a cári család valamelyik tagjának, s egyben kijelentette, hogy ha az orosz fél nem hajlandó erről tárgyalni, sem pedig Ferenc József felé közvetíteni, a magyar hadsereg a döntő csata után hajlandó letenni fegyverét az oroszok előtt. A minisztertanácsot követően az est folyamán került sor Kossuth és Görgei utolsó személyes találkozására. A beszélgetés a további küzdelem esélyeiről folyt, de mindketten tudták, hogy az előző napi temesvári csata már döntött arról, folytatható-e még a küzdelem.

A temesvári vereség hírének megérkezése után az esélyek az említett minisztertanácsi határozat utolsó pontjában foglaltakra korlátozódtak. A kormány előbb fővezérré nevezte ki Görgeit, majd miután ez a kormány lemondását követelte, Kossuth és a miniszterek nagy része ennek is eleget tett. Ugyanakkor forma szerint nem mondták ki a kormány feloszlását, s a le nem mondott miniszterek között volt Szemere Bertalan miniszterelnök és belügyminiszter, Batthyány Kázmér külügyminiszter, valamint az ekkor Lugoson tartózkodó Duschek Ferenc pénzügyminiszter.

Kossuth a temesvári vereség után tökéletesen veszve látta az ügyet, s miután megírta Görgei diktatori kinevezését és a kormány búcsúkiáltványát, lebortváltta szakállát, átfésülte hajját, és segédtsíjze, As-

bóth Sándor alezredes kíséretében elhagyta Aradot. Augusztus 11-én még találkozott az orosz táborból visszatérő Poeltenberg Ernő vezérőrnaggyal és Beniczky Lajos alezreddessel. Tőlük tudta meg, hogy amikor Görgei arra számított, hogy a hadsereg vezérének még bármit elérhet az oroszoknál, tévedett. Hiszen Theodor Rüdiger orosz lovassági tábornok válaszában lényege az volt, hogy az oroszok nem tárgyalni, hanem harcolni jöttek Magyarországra, s legfeljebb a feltétel nélküli magyar fegyverletétel időpontjáról hajlandók konzultálni. Ugyanakkor az oroszok azt is érzékeltették, hogy a magyar megadás esetén legalább a kapitulánsok életét meg tudják őrni. (A Görgei által összehívott haditanács ezek után döntött az oroszok előtti fegyverletételről, amelyre augusztus 13-án Szőlősnél került sor.)

Poeltenbergék társaságában ott volt két le nem mondott miniszter, Szemere és Batthyány Kázmér is. Kossuth velük együtt folytatta útját Radnán át Lugosra. Radnán találkozott Duschek Ferenc pénzügyminiszterrel, aki megkérdezte tőle, mitévő legyen az államkincstárral. Kossuth Görgeihez utasította. Ekkor már értesült arról, hogy a déli hadsereg roncsai Lugoson gyülekeznek. Szemere és Batthyány a küzdelem folytatását tervezték a lugosi sereggel, s Kossuth - akivel éreztek, hogy lemondása ellenére továbbra is minisztereknek tekintik magukat - csatlakozott hozzájuk.

Kossuth kedélyállapota állandóan hullámzott ezekben a végzetes napokban, optimizmus és pesszimizmus váltották egymást megnyilatkozásaiban. Lugoson némileg rendezettebb sereggel találkozott. Bem és vezérkari főnöke, az angol származású Richard Guyon, a temesvári vereség után mindent megtettek annak érdekében, hogy a szétvert fősergeből minél nagyobb erőket gyűjtsenek össze. Az egyes hadtestek állapota azonban igencsak eltérő volt. Vécsey Károly V. hadtestét Kossuth „jó rendben” találta, de a többi tábornok, Dessewffy Arisztid, Kmety György kijelentették, hogy csapataik az első ágyúlövésre szét fognak szaladni. Kossuth tehát veszve látott mindent. Augusztus 12-én Lugosról levelet írt Görgeinek. Ebben kifejtette lemondásának indokait, majd kijelentette, hogy árulásnak tartaná, „ha minden okszerű lehetőség meg nem kísértetnék a nemzet megmentésére. Árulásnak tartanám, ha Ön nem a nemzet, hanem

csak a hadsereg részéről, nevében és számára bocsátkoznék alkudozásba." A levél azonban nem a hatalom visszavételét, hanem a felelősség áthárítását hivatott szolgálni. Erre utalt utolsó mondata is: „Ezen nyilatkozattal tartoztam magamnak s a hazának, kívánom azt a hivatalos Közlönybe beiktatni."

Lugoson csatlakozott Kossuthhoz Wladyslaw Zamoycki ezredes a lengyel és az olasz légióval, s Kossuth ezek fedezete alatt folytatta útját Orsova felé. Útközben arról értesült, hogy az orsovai helyőrség, amely a menekülés útját volt hivatva biztosítani, Bem rendeletére elhagyta helyét, s északra indult. Kossuth azonban visszarendelte e csapatokat. Teregován kapta Bem levelét, amelyben az arra igyekezett rávenni Kossuthot, hogy vegye át újra a hatalmat. Kossuth azonban úgy vélte, hogy a további küzdelemben számára nincs már szerep. Ezért Bem levelére válaszolva, teljesíthetetlen feltételekhez kötötte a hatalom átvételét. Ahhoz, hogy egyrészt Görgei hadserege szólítsa fel őt erre, másrészt Bem vigyen keresztül néhány sikeres hadműveletet, s végül, hogy a bankjegysajtó ismét dolgozni kezdjen. A válaszban hangsúlyozta: „Jelenleg én egyszerű polgár vagyok, több semmi." A levél megírása után pedig folytatta útját az orsovai Duna-átkelő felé. A túlsáron lévő Szerbiában azonban mindenre számíthatott Kossuth, csak barátságos fogadtatásra nem. Nem véletlen tehát, hogy nem a Dunán kelt át, hanem a világosi fegyverletétel hírének megérkezése után, augusztus 17-én kíséretével a havasalföldi határt jelző kis patakon átívelő hídon áthajtatva lépett török felségterületre. Innen kísérték másnap a határállomásra, Turnu Severinbe, majd onnan folytatták útjukat Vidinbe.

Valamivel több, mint tíz hónappal az Országos Honvédelmi Bizottmány elnökévé történt megválasztása után Kossuth elveszítette a legfőbb hatalmat, Kossuth hatalmi pozíciójának vége egyben a független Magyarország végét is jelentette. Kossuth azonban nem sokkal azután, hogy Görgei augusztus 13-ai fegyverletételéről értesült, úgy döntött, visszaveszi hatalmát. Azzal érvelt, hogy ő Görgeinek a haza megmentése, nem pedig a fegyverletétel végrehajtása érdekében adta át a legfőbb hatalmat, s miután Görgei a fegyverletétellel „hazájának gyávná hóhérjává lőn", a legfőbb hatalom is visszazárul rá, Kossuthra.

Ez a jogi bűvészkedés azonban nem a vezető emigráns politikusoknál megszokott nagyzási hóbortból fakadt. Kossuth ugyanis 1848-49-es tapasztalatai alapján joggal feltételezte, hogy ha valaha még eljön a független Magyarország helyreállításának pillanata, rajta kívül nemigen akadna olyan magyar politikus, aki az ország egészének vagy nagy részének bizalmát hozzá hasonlóan bírná. Ezt a bizalmat azonban csak akkor tudja felhasználni, ha nem csupán egy a sok emigráns között, hanem az emigráció elismert vezetője is.

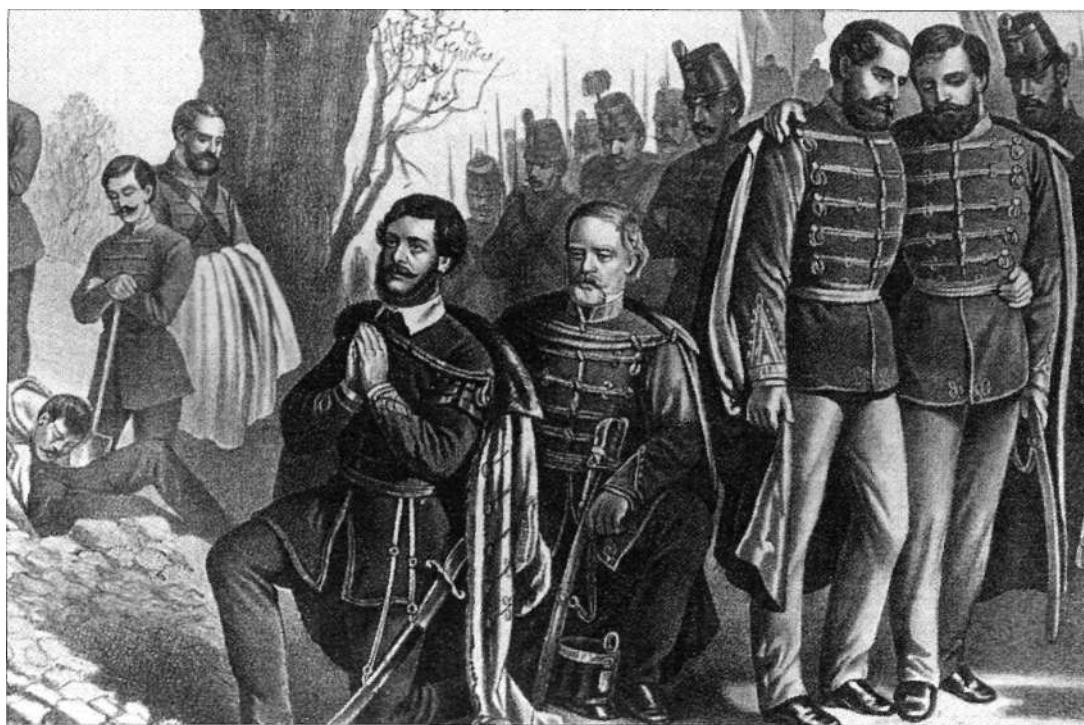
Az elkövetkező egy évtized során Kossuth újra és újra megpróbálta vezetését kiterjeszteni az emigráció egészére, azonban e törekvései sorra kudarcot vallottak. Kossuth úgy vélte, a szabadságharc azért szenvedett vereséget, mert nem volt elegendő hatalom a kezében ahhoz, hogy a katonákra is rákényszerítse akaratát. A Kossuth törekvésével szembeálló emigránsok viszont úgy vélték, Kossuth még azt a hatalmat sem tudta jól felhasználni, amivel rendelkezett.

Kossuth számára a krími háború időszaka hozta meg annak felismerését, hogy Magyarország függetlenségét nagyhatalmi segítség nélkül nemigen lehet helyreállítani. Úgy vélte, ehhez egységet kell teremtenie, ám csak 1859-ben jutott el arra a felismerésre, miszerint az egységet nem csak diktatórikus úton lehet megteremteni. A Kossuth, Teleki László és Klapka György alkotta Magyar Nemzeti Igazgatóság 1859. évi létrehozása ezt a felismerést tükrözte. Más kérdés, hogy az emigráció egységes szervezetének létrehozása csak szükséges, de nem elégséges feltétele volt a magyar függetlenségi harc újraindításának. Ehhez egy európai nagyhatalom támogatása is kellett volna. Ezt azonban, ahogy 1849-ben, úgy később sem sikerült megszerezni. Kossuth emiatt hajlamos volt 1849-1867 közötti tevékenységét teljes kudarcnak tekinteni. Holott ha nem is szándéka szerint, de tevékenységének végeredményeként az általa vezetett emigráció működése hozzásegítette Magyarországot szuverenitása egy részének 1867. évi helyreállításához.

Kossuth 1848 októbere és 1849 augusztusa között az ország első számú vezetője volt. Noha többen is ajánlották neki, hogy legyen diktátor, Kossuth erre nem volt hajlandó. Ám erre nem is igen volt szükség,

hiszen a parlamenten belül ebben az időszakban egyetlen vetélytársa sem volt: Széchenyi idegei felmondták a szolgálatot, Batthyány előbb visszavonult, majd 1849 januárjában fogságba került, Deák a háttérbe húzódott. Kossuth az OHB elnökéként a testületet felhasználva, de magát attól nem különösebben zavartatva, lényegében egyszemélyi hatalmat gyakorolt. Ellenében nemigen történhetett semmi, s miután 1849 januárjában a testület létszáma alaposan megfogyott, Szemere Bertalan pedig távol volt, a

kívül sokat nyomott volna a vitában. Kormányzóelökként - a Szemere-kormány megalakulásáig - lényegében korlátlan hatalmat gyakorolt, a kormány megalakulása után azonban fontosabb intézkedései elvileg csak miniszteri ellenjegyzéssel voltak érvényesek. Szemere kormánya sokkal súlytalanabb volt Kossuth mellett, mint Batthyányé István nádor mellett: Kossuth ugyanis tudatosan törekedett kormányzóelnöki jogkörének tágítására. Magával a kormánnyal, s ezen belül főleg Szemerével is emiatt ke-

Kossuthot támogató Madarász Lászlón s az őt csendben opponáló Nyáry Pálon kívül egyetlen fajsúlyos egyéniség sem maradt az OHB-ban.

1848 őszén és telén Kossuth még úgy-ahogy törekedett a testületi kormányzásra, 1849 januárjától kezdve mindinkább visszavonult a kevésbé fontos ügyektől, s a parlamentben is csak fontos ügyekben szólalt meg, a napi politikai vitákból igyekezett kimaradni. Kormányzóelnökké választása után parlamenti szereplésének lehetőségei erőteljesen beszűkültek, noha Kossuth két ízben is élt törvénykezdeményezési jogával, s 1849 júliusában megjelent az egyetlen pesti ülésen. Ugyanakkor nem vett részt pl. a nemzetiségi törvény vitájában, holott személyes tekintélye kétség-

rült 1849. július elejétől újabb és újabb konfliktusokba, azonban ezek alapvetően nem veszélyeztették az új rendszer működőképességét. Kossuth, aki a reformkorban oly érzékenyen reagált a magyar alkotmányosságot sértő kormányzati megnyilvánulásokra, maga sem volt mentes az elhivatott politikusok örök hibájától: úgy vélte, minden akkor van biztosan elintézve, ha ő maga törődik vele, s ennek záloga az, hogy mindenbe joga legyen beleszólni, azaz, minél nagyobb hatalmat összpontosítson a kezében. Ugyanakkor az is tény, hogy Kossuth azon kevés politikusközé tartozik, aki nemcsak megszerezni tudta a hatalmat, de élni is tudott vele, anélkül, hogy visszaélt volna vele.

Molnár András

Kossuth Lajos és Zala megye kapcsolata, 1836-1848

Zala megye állásfoglalásai
a Törvényhatósági Tudósítások ügyében,
1836-1839

Kossuth Lajos, a fiatal zempléni ügyvéd, aki egy távollévő mágnás megbízottjaként vett részt az 1832/1836. évi pozsonyi országgyűlésen, azzal szerzett magának hírnevet és elismerést, hogy Országgyűlési Tudósítások címmel politikai közlőnyt adott ki. A cenzúra megkerülésével szerkesztett, kézírással másolt és magánúton terjesztett lap ellenzéki szellemben tájékoztatta és formálta a közvéleményt, valamint népszerűsítette a liberális reformelképzeléseket és reformereket.

Kossuth a pozsonyi diéta berekesztése után, 1836. július elsején új vállalkozásba fogott Pesten. Ekkor indította meg Törvényhatósági Tudósítások című kéziratosságot, amelynek célja az országban szétszórta, egymástól elszigetelten tevékenykedő ellenzéki erők összefogása, ill. a reformerek lépéseinek összehangolása volt. Kossuth új lapja a vármegyék üléstermeiben zajló politikai vitákról, és az ott hozott döntésekről, ill. ellenzéki állásfoglalásokról tájékoztatta az ország közvéleményét. (Ezekről akkoriban egyetlen más lap sem adott hírt.) Tudósítói rendszerint az egyes megyék ellenzéki vezetői voltak, többségüket még a pozsonyi országgyűlésen ismerte meg. Kossuth zalai tudósítója Deák Ferenc lett, aki Zala megye követeként Pozsonyban kötött barátságot a lapszerkesztővel. Deák már 1836. július 18-ai levelében ígéretet tett Kossuthnak, hogy levelezőt fog keresni, ha másként nem megy, Zala megye főjegyzőjét kéri fel, hogy az érdekesebb megyei határozatokat időnként küldje meg Kossuth számára. Deák azt is megfogadta, hogy többször, amikor csak lehet, maga is pótolni fogja a hézagokat.

A Törvényhatósági Tudósítások 1836. július 1. és 1837. május 7. között kiadott 23 számából összesen nyolc közül részletesebb zalai vonatkozású tudósításokat. Kossuth lapja hat alkalommal adott közre hosszabb-rövidebb részleteket Deák Ferenc és Hertelendy Károly zalai követek országgyűlési követjelentéséből. A Deák által fogalmazott követjelentés való-

ában politikai röpirattal ért fel, mert számba véve a liberális ellenzék valamennyi, az országgyűlésen korábban terítékre került reformkövetelését, azoknak mintegy programszerű összegzését adta.

Deák több magánlevelében is részletesen tájékoztatta Kossuthot a zalai közgyűléseken zajló országos jelentőségű eseményekről, vitákról és határozatokról, Kossuth pedig általában e beszámolók alapján állította össze lapjának zalai tudósításait. Deák balatonfüredi, 1836. július 30-án kelt levelében röviden írt a közgyűlésről, ahol beiktatták a megye új főispánját, és meghallgatták az országgyűlési követek zárójelentését. Deák utalt arra is, hogy az Olaszországból hazafelé utazó Wesselényi Miklós báró viszi majd magával a Törvényhatósági Tudósítások felévi előfizetési díjait. Deák már megkapta a lap három első számát, és tapasztalatai alapján a következőket írta Kossuthnak:

„A Törvényhatósági Tudósítások folytatása iránt csak annyit mondhatok, hogy hasznuk nagy, a vállalat szent, és én sikerét óhajtom, mert törvény ellenit benne nem látok; folytatásának gyakorlati nehézségeit, melyek különösen részvétlenségből vagy a közlendő tárgyak hiányából eredhetnek, az elkezdett felév majd kifejti, addig próbálni kell; már nyereség az, hogyha nem gátolja tetteleg a kormány annak folytatását.”

Kossuth e levél alapján adott közre rövid összefoglalót a júniusi zalai közgyűlésről lapjának október 8-án kiadott számában. Deák szeptember 12-én arról tájékoztatta Kossuthot, hogy a „jövőre hiteles levelezőnek” Nagy Józsefet, a megye első alügyészét kérte fel, aki meg is ígérte, hogy időnként tudósításokat küld a zalai közgyűlésekről. Nagy József végül mégsem teljesítette vállalását, így Kossuth lapjának 1837. február 26-ai és március 17-ei számában ismét csak Deák beszámolójára hagyatkozott a zalai tudósítások összeállításakor. Deák 1836. december 31-én megkezdett, és 1837. január 25-én folytatott hosszú levelében informálta a lapszerkesztőt a zalai eseményekről. Deák e levelében ismételtlen utalt rá, hogy küldeményeit csak akkor tudja eljuttatni Kossuthhoz, ha valamely megbízható barátja Pestre uta-

zik, mivel a Kossuthnak címzett, vagy csak gyaníthatóan Kossuthnak szóló küldeményeket a postai cenzúra feltartóztatja. Deák itt számolt be a felségsértéssel vádolt országgyűlési ifjak ügyében Bécsbe indított zalai küldöttség sikertelenségéről, valamint az 1837. január 9-én kezdődött zalai közgyűlés tárgyairól és határozatairól is.

Zala megye közgyűlése még 1836 októberében hozta az alábbi végzést: „a rendeknek közkívánására ezúttal elhatározatott még az is, hogy Kossuth Lajos úr által Törvényhatósági Tudósítások neve alatt kiadni kezdett levelezések a nemes vármegye levéltára részére a nemesi kar költségén megszerzessenek”. Míg Kossuth lapjának 1837 tavaszán országszerre 160, Zalában négy előfizetője volt. Deák Ferencen és a vármegye levéltárán kívül előfizetett rá Bezeredy Miklós hahóti apát, és a szenttamási Dóry Imre táblabíró is. A Törvényhatósági Tudósításokat persze jóval többen olvasták, mert számos előfizető további példányokat másoltatott belőle.

Deák 1837. január 25-ei leveléből tudjuk, hogy még az előfizetési díjakat sem merték postán küldeni Kossuthhoz, ezért a vármegyei előfizetést csak jókora késéssel, Deák volt követőarsa, Hertelendy Károly közvetítésével kaphatta kézhez a lapszerkesztő. 1837. február 7-én állította ki Kossuth az alábbi sajtóközvetítő igazolást: „Tekintetes nemes Zala vármegye közönsége Törvényhatósági Tudósításaim 1836-i júliustól 1837-i június végéig számított egész első évi folyamára 50 azaz ötven pengő forintokkal előfizetett.” Nem Kossuthon múlt, hogy vállalását nem volt alkalmá teljesíteni. Lapjának 24., 1837. május

21-ei dátummal készülő számát már nem tudta befejezni, mert május 5-én letartóztatták, és valamennyi iratát lefoglalták.

A kormányzat szinte az első perctől kezdve ferde szemmel nézte Kossuth lapszerkesztői tevékenységét, különösen a Törvényhatósági Tudósítások kiadását. József nádor 1836 májusának végén utasította Pest megye alispánját, hogy tiltsa el Kossuthot a lap megindításától. Kossuth azonban nem hátrált meg, hanem azzal érvelt, hogy nem lapot szerkeszt, hanem ugyanolyan magánlevelezést folytat, amilyent korábban Pozsonyban mintegy három és fél éven át háborítatlanul tehetett. Kossuth 1836 júniusában a vármegyei önkormányzatok védelmét kérte a személyében a megyei tanácskozások nyilvánosságát ért sérelem ellen.

Kossuthnak a törvényhatóságokhoz intézett körlevelét Zala megye 1836. június 20-ai közgyűlésén személyesen Deák Ferenc terjesztette elő, a közgyűlés pedig „közakarattal” vette pártfogásába Kossuth lapjának az ügyét. Deák indítványára feliratot intéztek az uralkodóhoz, amelyben a Kossuthot sújtó nádori tilalom megszüntetését kérték. Zala megye felirata Kossuth védelmében leszögezte, hogy egyetlen törvénycikk sincs, mely a nyilvánosan tárgyalt közügyek írásban való közlését tiltaná, nincs olyan törvény, mely magánlevelezések gyakorlásához kiváltságlevél beszerzését írta elő, és nincs olyan sem, mely azt határozná, hogy a vármegyék közérdekű végzéseit magánlevelezés útján „egy honfi több polgártársával ne közölhesse”.

Három hónappal azután, hogy Kossuth a nádori tilalom ellenére megindította a Törvényhatósági Tudósítások terjesztését, 1836 októberének elején az uralkodó nevében tiltották el Kossuthot a lap folytatásától. Kossuth, felbuzdulva az első körben aratott győzelmén - és immár harminc vármegye támogatására hivatkozva - óvását ismét szétküldte a megyéknek, a tiltás ellenére folytatott lapjában pedig egyre nagyobb teret kapott a kormány eljárása által gerjesztett ellenzéki tiltakozás.

Kossuthnak a másodszori tiltás ellenében a vármegyék pártfogását kérő, 1836. október 5-ei körlevele - mivel időközben nem tartottak közgyűlést - csak 1837. január 9-én került napirendre Zala megyében. „Felvetett Önnek kérelme is a Törvényhatósági Tu-

dósítások ügyében, s e kérelem most is, mint egyébkor, szinte közértelmű s általában forró pártolásra talált, s e részben is a felírás elhatározatott" - írta Deák Kossuthnak a zalai közgyűlés végzéséről. Zala megyének az uralkodóhoz intézett, a korábbi érveket megismétlő, és a tiltás megszüntetését kérő felirata Kossuth ügyét a nemzet egészét ért sérelemmé nyilvánította.

Mivel Kossuth a másodszeri tiltás dacára is tovább szerkesztette és terjesztette a Törvényhatósági Tudósításokat, a bécsi Államkonferencia úgy döntött, hogy katonai karhatalommal fogadják el, és hűtlenségi pert indítanak ellene. 1837. május 5-ére virradó éjszakán történt elfogását követően katonai őrizetbe helyezték, iratait lefoglalták, majd a hónap végén az uralkodó elrendelte a hűtlenségi per megindítását.

A történelekről előbb Kossuth apjának május 6-ai leveléből, majd Pest megye május 22-ei hivatalos átiratából értesült a zalai ellenzék. E levelet Zala megye 1837. május 29-ei közgyűlése vette tárgyalás alá. A közgyűlésen a Kossuth László levelét személyesen előterjesztő Deák Ferenc - az egyik szemtanú szerint - „az egész közönséget érzékenyen megható beszédet mondott, mely által azt eszközölte, hogy e tárgyban felírás történjen [...] Kossuth szabadon bocsátásáért". Zala megye felirata szerint nem volt jogalapja Kossuth fogságba vetésének, mert törvény nem tiltja a magánlevelezést, minden polgárnak joga van sérelmének orvoslásáért a törvényhatóságokhoz folyamodni, a két tiltó parancsot törvénytelenül, a hivatali út megkerülésével adták ki, ezért Kossuth sem volt köteles azoknak engedelmessé válni, ráadásul a lapszerkesztő csupán azt a gyakorlatot folytatta, amit még Pozsonyban kezdett meg, és ami ellen évekig a kormány sem tiltakozott. A zalai felirat tagadta, hogy Kossuth főbenjáró bünt követt volna el, és kérte az uralkodót, hogy Kossuthot engedjék szabadon, és mentsék fel a megalapozatlan vádak alól. A május 29-ei zalai közgyűlésen Kossuth családjának segítségére a jelenlévők adakozása nyomán ezer ezüst forintot gyűjtöttek össze, sőt ezen felül a vármegye nemesi pénztárából további ezer pengőforintot utaltak ki ugyanerre a célra. A zalai adomány végül Deák Ferenc, ill. Wesselényi Miklós báró közvetítésével jutott el Kossuth - fogva tartása miatt - szűkölködő családjához.

Kossuth - a fél ország tiltakozása ellenére - több mint másfél évig állt perben, mígnem vétkesnek találták a hűtlenség bűnében, és 1839. március 2-án négy esztendei börtönbüntetésre ítélték. Zala megye 1839. április 15-ei közgyűlése feliratban tiltakozott az uralkodónál a Kossuthot sújtó megalapozatlan ítélet ellen, az ítélkező bíróság eljárását pedig elfogultnak, sőt törvénytelennek bélyegezte.

Zala megye 1839. május 6-án elfogadott, és Deák Ferenc által kidolgozott országgyűlési követeltetés - összefoglalva a kormány által a szólásszabadságon és a sajtószabadságon ejtett sérelmeket - számba vette a Kossuthot ért törvénytelenégeket is, és a legsúlyosabb sérelmek között említette, hogy Kossuthot olyan váciakért ítélték „súlyos és szinte önkényes" büntetésre, melyek „a törvény által meghatározott és elszámolt hűtlenség esetei közt nem foglaltatnak".

Kossuth végül több mint három évet töltött fogságban. 1840. május 10-én bekövetkezett szabadulását nem kis részben Zala megye követének, Deák Ferencnek köszönhetette, aki az országgyűlésen sikerre vitte a bécsi abszolutizmust meghátrálásra kényszerítő ellenzéki taktikát.

A Pesti Hírlap és a zalai ellenzék, 1841-1843

Az 1840. évi országgyűlés végén a bécsi udvar és a magyar ellenzék között megszületett kompromisszum Kossuthot nemcsak kiszabadította börtönéből, de azt is lehetővé tette számára, hogy immár szabadabb politikai légkörben, törvényes feltételek mellett folytathassa lapszerkesztői pályafutását. Az 1841. január 2-án induló Pesti Hírlap szerkesztésével Kossuth a sajtót tette a liberális politika formálásának legnagyobb hatású fórumává. Mivel az ellenzék országgyűlési vezetőinek, Deák Ferencnek és Baththyány Lajos grófnak sem érzéke, sem ambíciója nem volt a lapszerkesztéshez, sőt még a cikkírástól is idegenkedtek, a korábban mások gondolatait csupán szürke eminenciásként közvetítő Kossuth most előtérbe lépett, és egyértelműen átvette a kezdeményezést. Mai szóhasználatlálva ő tematizálta a következő évek hazai közéletét, ő határozta meg a társada-

lomkritika legfontosabb témáit, és az ő írásai jelölték ki a reformkövetelések fő irányait.

Kossuth Pesti Hírlapját Zala megyében vegyes érzelmekekkel fogadták. Egyes értesülések szerint az ifjúság „különösen Zalában, örül a hangnak, mind a tárgynak”, Deák Antal, Ferenc bátyja azonban „nyíltan kimondja, hogy neki sem a lap, sem szerkesztője nem kell”. Hasonló véleményen volt a zalai konzervatívok egyik hangadója, Plánder Ferenc novai esperes, aki az alábbiakat jegyezte fel naplójában 1841-ből: „A viszketeg elméknek nagy bálványa, a Pesti Hírlap szerkesztője, Kossuth vagy Bakut uram, szórta, terjesztette a meglegedetlenség zendülést szülő, s mindent veszedelmeztető kárhozatos magvait.” Plánder némi kárörvendéssel tette hozzá, hogy Széchenyi A Kelet népe című röpirata által „Kossuth uram szívének görbesége, tervének veszedelmes volta [...] méltánylag megrovatott”, és sokan kigyógyultak már a „haza veszedelmét készítő hagymázból”.

Szemben a konzervatívok lesújtó véleményével és Széchenyi ingerült kritikájával, Deák Ferenc kezdetől rokonszenvezett a Pesti Hírlappal, noha annak szerkesztésében vagy írásában - Kossuth neheztelése ellenére - semmilyen formában nem működött közre. Deák nézetei közvetve persze megjelentek a lap hasábjain. Így pl. Kossuth 1841. január 27-én közölte Zala vármegye feliratát a vegyes házasságok ügyében, amelyet Deák fogalmazott. Deák később igyekezett Széchenyit lebeszélni a Kossuth elleni támadásról, tagadva, hogy káros lenne az újság izgató hatása. Mint Széchenyihez 1841. március 20-án írott levelében kifejtette: „a hiányok pótlását, a nap

kérdéseit tárgyzó alapos ismeretek részletes fejtegetését, s a közértelmességnek terjesztését, és egy szilárdabb, terjedtebb, és tisztább közvélemény létrehozását” várta leginkább a Pesti Hírlaptól.

Noha Kossuth újságját minden más sajtóterméknél szigorúbban cenzúrázták, a Pesti Hírlap - a Törvényhatósági Tudósítások nyomdokán haladva - így is részletes (a felszólalókat monogrammal azonosító) tudósításokat közölt a vármegyék üléstermeiből. 1841 és 1843 között Kossár József ügyvéd, nemesvita uradalmi ügyész volt a lap zalai levelezője. Kossár kezdetben rendszeresen, később azonban jókora késedelemmel tudósított a zalai közgyűlések vitáiról és határozatairól, sőt időnként hosszú hónapokra el is hallgatott, így - amint Deák írta egyik levelében - „maga Kossuth igen megunta határtalan hanyagságáért”, és más tudósítót keresett helyette.

Kossuth jelentős szerkesztői újítása volt, hogy a Pesti Hírlap állandó rovatává téve ő honosította meg a magyar sajtóban a vezércikket. A lap vezércikkei rendre a legégetőbb, közérdeklődésre leginkább számot tartó politikai kérdéseket állították a figyelem középpontjába. Döntő többségüket maga a szerkesztő, Kossuth írta, ám többször előfordult, hogy a vidéki, köztük a zalai ellenzék neves személyiségei is szóhoz jutottak e rangos rovatban.

A Pesti Hírlap 1842. szeptember 9-ei száma a zalai Csertán Sándor (a későbbi, 1848-as kormánybiztos és országgyűlési képviselő) Egyesületi pont című vezércikkével jelent meg. Csertán a szláv nemzetiségi mozgalmakkal, különösen a horvát (illír) nacionalizmussal szemben egyetlen esélyt látott a magyarság megmaradására: az érdekegyesítést, a szabadságjogok kiterjesztését, a polgári nemzet megteremtését.

Pontosan két héttel később, 1842. szeptember 22-én újabb zalai szerzőtől közölt vezércikket a Pesti Hírlap, Csány Lászlótól, a liberális ellenzék zalai pártvezéréől, akit korábban, a lap indulásakor maga Kossuth kért fel a közreműködésre. Csány Figyelmeztetés című vezércikke az illír és a pánszláv veszedelem elleni nemzeti összefogásra buzdította az egymással szembenálló politikai szekértáborokat. Csány, felidézve a fegyverkező illír nacionalisták magyarellenes cselekedeteit, arra figyelmeztetett, hogy „egymástól eltérő keserű véleményharcunkkal fölhagyva, nézeteinket egyesítsük”, máskülönben a

nemzetiségi mozgalmak még újjászületése előtt sirba taszítják a magyar nemzetet. Politikai harcostársának mondataihoz Kossuth az alábbi szerkesztőségi megjegyzést fűzte: „Csány Lászlót e honban a közvélemény oly férfinak ismeri, ki nemcsak nem teremt magának agyrémekeket veszedelemről, melyek nincsenek, de sőt fölkeresni szereti a veszélyt, midőn tőle már ezrek visszariadtak; férfiú, ki félni nem tud, [...] - ily férfiú hiú ijesztgetést nem fog ajkain kilebenteni, és mégis azt mondja, s adatokra épült komoly meggyőződéssel mondja, hogy e hon veszélynek indul, s egyesülésre hí föl bennünket, mert önkeblének lelkiereje sejteti vele, miképp ha egyetértünk, e nemzet még mindig elég erős dönthetlen ércfalat képezni, melyen megtörhetik bármi dühöngő éjszaki szél.”

„A nemesség megadóztatásának kísérlete, a Pesti Hírlap boldogtalan politikája értelmében, megyénk szerte elkezdődött” - adta hírül 1843 januárjában az egyik konzervatív napilap zalai tudósítója. A Kossuthot követő liberálisok ekkor azt kívánták elérni, hogy a közteherviselés megvalósításának első lépéseként a nemesség is járuljon hozzá a vármegyék költségeinek fedezésére szolgáló házi adó fizetéséhez.

A kossuthi elképzelést magáévá tette az országgyűlési választásra készülő zalai ellenzék, Deák Ferenc pedig kijelentette, hogy csak akkor vállalja el a követséget, ha Zala megyében is megszavazzák a nemesi adófizetést. Az egész magyar liberális ellenzék hideg zuhanyként érte, amikor 1843. április 4-én, a kormánykörök megbízásából a veszprémi püspök által felbérelt, nemesi kiváltságait féltő zalai kisenemesek leitatott, felheccelt tömege leszavazta az adófizetés tervét, és ezzel lehetetlenné tette Deák Ferenc számára, hogy részt vegyen a következő országgyűlésen. (Deák azért nem vállalhatta el a követséget, mert nem akart meggyőződésével ellenkező nézeteket képviselni.)

„Gyászír. Lapjaink már sajtó alatt voltak, midőn rendkívüli alkalommal hírt vettünk Zalából egy csapásról, melynél nagyobb, melyhez hasonló, országgyűlési reményeinket nem érheté” - e sorokkal vezette be Kossuth a Pesti Hírlap hasábjain a zalai eseményekről beszámoló rövid tudósítást. Kossuth az új sajtó április 13-ai számában, Zala s az adó című vezércikkében bővebben foglalkozott az eset jelentősé-

gével. Hangsúlyozta, hogy nem a háziadó ügyének zalai bukása a legfájdalmasabb, hanem az, hogy Deák nem lehet jelen az országgyűlésen. Deák „hazafiúi munkásságát a közelgő országgyűlésen nélkülözni közszerencsétlenség volna” - figyelmeztetett Kossuth. Értesülései szerint Pest megye nemessége málnéhány órával a „gyászír” elterjedése után késznek mutatkozott követté választani Deákot, Deák pesti barátai azonban lebeszéltek őket, mert tudták, hogy úgysem vállalná el. Kossuth e gondolatokkal zárta cikkét: „tudniok kell olvasóinknak, hogy Zalában az értetlen durva nyers tömegnek szentségtelen vétke kezekkeli felizgatása már oly eseményeket idézett elő, melyek iránt csak az adhat némi megnyugtatót, hogy oly megyében történtek, melynek értelmes része hosszú évek során keresztül az ország előtt mocskotalan tiszta fényben áll, s melynek esztét, szívét, az idők viszontagságai alatt meghajolni sohasem tudott férfias jellemét nemzetünk a két Deákban oly magasztosan egyénisítve tiszteli”.

Cikkében Kossuth megérteni látszott Deák álláspontját, valójában azonban nem helyeselte, hogy Deák más megyében sem akar követ lenni. Kossuth - tolmácsolva a pesti ellenzék felfogását - a következőképpen értékelte Deák visszavonulását a Wesselényi Miklóshoz, április 17-én írott levelében: „az embernek háttérbe kell állni a polgár előtt; s én polgárilag nem látom motiválnak [Deák] ellenkezését, s attól, hogy diétán nem lesz, nemcsak azért félek, mert most nélkülözhetlen, hanem azért is, mert a politikai élet olyan, mint a folyó, nem szenved maga előtt irt, hanem betölti azt, ha egyébbel nem, sárral, iszappal; én félek, ha Feri most nem lesz a diétán, helye jövődőre is betöltve marad; [...] s az ő munkaköre aligha összeforraszthatlanul meg nem szakad”.

A zalai események okait egészen más oldalon kereste a liberális és a konzervatív sajtó. A Nemzeti Újság április 15-ei számában Majláth János gróf, a neves konzervatív publicista, megkülönböztetve a Deák vezette törvényes ellenzékét, valamint a Kossuthot követő „vágtható” pártot, egyenesen Kossuth és a Pesti Hírlap túlzó, ellenállást gerjesztő radikalizmusának tulajdonította az adó és Deák zalai bukását. „Kérem a gróftól: hol talál Deák Ferenc politikai életében egyetlen egy betűt, mely a gróftól feljogosítaná reáfogni, hogy [Deák] a Pesti Hírlappal egyet nem

ért?" - utasította vissza Kossuth a vádat lapjának április 20-ai számában, hozzátéve: „Én szerencsés vagyok magamat azok közé számíthatni, kiket Deák barátságával tisztel meg; én ismerem szívének minden érverését, de ezen szoros, meghitt baráti viszony által sem véltem magamat soha arra felhatalmazva lenni, hogy magamat Deák Ferenc politikai hitvallásának tolmácsául vessem föl."

Amint az várható volt, az 1843. április 24-én tartott követválasztás alkalmával Deák nem vállalta el a követséget, és a helyét sem töltötte be senki. A május 18-án megnyitott pozsonyi országgyűlésre Zala megye nem küldött egyetlen követet sem, ezért augusztus 31-én újabb követválasztásra került sor. Ekkor szinte példátlan méretű korteskedés árán - a liberális ellenzék szerezte meg a győzelmet. A többség megszavazta az adófizetést, és követte választották Deákot, aki azonban most sem fogadta el a mandátumot, mert nem értett egyet az ellenzék által alkalmazott, halálos áldozatokat is követelő korteskedéssel.

A Pesti Hírlap szeptember 10-ei száma három teljes oldalt szentelt az újabb zalai eseményeknek. Kossuth itt szinte változtatás nélkül tette közzé Deák Ferenc Klauzál Gáborhoz, szeptember 3-án írt, és az események okainak boncolgatása mellett saját lelki vívódásait is őszintén feltáró levelét. Kommentárjában Kossuth elismerte, hogy az adott körülmények között Deáknak erkölcsileg lehetetlen volt elfogadnia a követséget: „Deák megszűnt volna Deák lenni, megszűnt volna azon polcot, melyre őt a köztisztület emelé, megérdemlem, sőt megszűnt volna politikai karakter lenni, ha hogy a követséget ily körülmények közt elvállalja. [...] A hon nem azért tiszteie meg Deákot oly bizalommal, mivel hogy értelmi tehetségei oly kitunok, hanem azért, mivel egyénisége kitunó' értelmi tehetséget tántoríthatlan jellemmel és szeplőtlen becsületességgel egyesít."

Kossuth balatonfüredi „fürdőélményei" 1842-ben

Kossuth Lajos - tudomásunk szerint - egyetlen alkalommal járt Zala megye jelenlegi területén. 1847 februárjának végén Kehidán kereste fel a betegeskedő Deák Ferencet, és mintegy másfél napig egyeztetette

vele az ellenzéki program - a majdani Ellenzéki Nyilatkozat - alapelveit. Deák és Batthyány Lajos pártelnök kérésére elkísérte Kehidára az Ellenzéki Kör elnöke, Teleki László gróf is, mert egyikük sem bízott abban, hogy Kossuth hűen lejegyezné Deák nézeteit.

Kossuth hosszabb időt csupán a történeti Zala megye egyik - ma már Veszprém megyéhez tartozó - településén, Balatonfüreden töltött. Balatonfüredet a reformkorban élénk fürdőélet jellemezte, és elsősorban szénsavas gyógyvize csábította ide messze földről a gyógyulni, felfrissülni vágyó vendégeket. A vendégek kevésbé a Balatonra épített hideg vizes fürdőkabinokat, sokkal inkább azokat a fürdőházakat vették igénybe, ahol a gyógyforrások felmelegített vizében, kádakban fürödhettek. Népszerű volt a sétátérren található, lágyabb vizű gyógyforrás is. Az ivókútból nyert „savanyúvize" ivókúrákon, főként gyomor-bántalmak kezelésére hasznosították. Balatonfüred, kiváló földrajzi fekvésének köszönhetően persze nemcsak a gyógyulás, hanem egyre inkább a szórakozás, a szabadidő társas eltöltésének kedvelt helyszínévé vált, ezért is épült fel éppen itt 1831-ben a Dunántúl első kőszínháza.

Balatonfüred egyik legnevezetesebb épületén, az úgynevezett Horváth-házon - ebben rendezték 1825-ben az első Anna-bált - emléktábla hirdeti, hogy a reformkorban, számos jeles hazafi mellett itt lakott Kossuth Lajos is. Kossuth a balatonfüredi fürdővendégek nyomtatott névsorának tanúsága szerint 1842. június 22-én érkezett Füredre nejével, Meszlényi Teréziával, és két gyermekével, a kis Ferencel és Vil mával. Több hetet töltött itt családjával, füredi élményeit, benyomásait pedig később a Pesti Hírlap 1842. augusztus 7-ei számában, a Calaidoscop című rovatban tette közzé.

Kossuth cikke a balatoni est szinte meszeszerűen szép leírását követően a fürdőtelep hiányosságait és igénytelenségét, különösen pedig a társasági életben megmutakozó kasztszerű elkülönülést, fennhéjázást, származási gőgöt állította pellengérré. „Szép ez a Balaton, szép mindenkoron" - állapította meg Kossuth, majd váratlan fordulattal így folytatta: „és még is az embernek szíve fáj, midőn e roppant vízre tekint. Oly holt, minő csak Palesztinában a megátkózott Holttenger lehet! [...] Volna csak másutt e tó, amarra nyugat felé, s virító városok körütnék, s für-

ge gőzösök ünnepelnék rajta az emberész diadalát; nálunk! Hacsak egy bogarászó fecskecsoport nem röpked fölötte, élettelen s henye, mint egy roppant sír. Mi Isten átka van e nemzetem?"

Kossuth, aki cikkével elsőként vetette fel a balatoni gőzhajózás gondolatát, nem a kívülálló hűvös fölényességével, hanem a tettvágytól feszülő hazafi indulatával vetette papírra lesújtó véleményét. Bizonyíték felelősségérzetére, hogy néhány évvel később a köztük lévő politikai ellentétek dacára is szerepet vállalt a Széchenyi István által vezetett Balaton Gőzhajózási Társulat szervezésében, sőt, a társaság 1846 áprilisában elfogadott alapszabályait személyesen Kossuth dolgozta ki.

„Füred honunk leglátogatottabb gyógy-fürdővizeti közé tartozik, a látogatott fürdők szokott erényeivel és bűneivel" - váltott át Kossuth írása a társasági élet kritikájára. Pompa és fényűzés az egyik oldalon, a másikon pedig „zagyva tömeg", hetérasereg, szerencselovagok, „szemét jobbról, trágyadomb balról", és „unalom az unalomig". Kossuth benyomásai is meg erősítik a vélekedést, hogy „Füreden a társalgási hangulat feszes, gőgös, különözgető". A vendégek klikkeket alkotnak, melyeknek „határvonalait itt a születési, amott a pénzarisztokrácia színezi", az egymás közti érintkezést pedig a „pöffeszkedő gőg" jellemzi. Kossuth világosan látja, hogy mindez „korántsem Füred vétké, hanem sociális [társadalmi] viszonyainké, melyek viszont politikai institúciónk természetes eredményei".

Kossuth cikke a továbbiakban elismerően szól a fürdőt birtokló tihanyi apát jobbító szándékáról és erőfeszítésének eredményeiről, azonban azt sem hallgatja el, hogy Füredet Európa egyik legdrágább fürdőhelyének tartja, noha a vendégeknek többnyire maguknak kell gondoskodniuk a kényelmükről és a szórakozásukról is. A fürdő igénytelenségéről Kossuth az alábbi példákat említi: a vendéglő mellett évekig kupacokban áll a szemét, „kivéven, ha egy pajkoskodó szél azt a sétálók szemével érintkezésbe hozza; a Balatonhoz pedig nem lehet lejutni anélkül, hogy az ember gyönyörű trágyadombok illatában ne gyönyörködjék. Rossz időben nem lehet mozdulni, nem a kúthoz jutni, nincs egy fedett sétafolyosó, sem egy társalgási terem; a Balaton-fürdő avult, itt-ott az idő vasfógának maradványai gyalulatlan deszkákkal

pótoltattak ki, melyeknek szálkái, s az emelt fővel szemfüleskedő szegek az ember lábával néha igen intim találkozásba jönnek; amellet lyuk elég van egyik fürdőszobából a másikba; a férfi közfürdő pedig igen természetes logikával közvetlenül a hölgy fürdőhöz ragasztott; igaz is, hozzá kell a hölgyeket szoktatni az élet vastagabb oldalához".

1842 után évekre visszaesett Balatonfüred vendégforgalma. Lehetett ebben némi része Kossuth elmarasztaló cikkének is, amely azonban sokkal inkább a hiányosságok felszámolására ösztönözte a fürdőket. A szemetet és a trágyahalmokat elűntették, az állatokat más úton hajtották a Balatonhoz, a szerencsejátékokat beszüntették, és orvosolták a fürdőteleppel kapcsolatban megfogalmazott kifogások jelentős részét is. Egyvalamin nem tudtak Füreden változtatni: a megcsontosodott társadalmi szokásokon.

Az Országos Védegylet nagykanizsai osztálya, 1844-1846

Az Országos Védegyesület 1844. október 6-án alakult meg Pozsonyban. Tagjai aláírásukkal és 30 krajcár tagdíj befizetésével kötelezték magukat, hogy hat éven át „csak honi mesteremberek által dolgoztanak, s általában minőségre tekintet nélkül semmiféle iparcikkból, melyből lakvidékükön belföldi kapható vagy megszerezhető, tudva külföldit nem vesznek, nem csináltatnak, nem viselnek, s gyermekeik, gyámoltjajik s cselédjeik által nem viseltetnek".

A védegyelet gyakorlati irányítását az igazgatóvá választott, szinte emberfeletti munkabírású Kossuth Lajos végezte. A védegyelet országsszerte kisebb-nagyobb régiókat összefogó vidéki fiókegyleteket vagy egyesületi osztályokat szervezett. Egy év alatt, 1845 végére közel 140 védegyeleti osztály alakult, és tízedrészük, 14 védegyeleti fiók Zala megyében jött létre. Zalaiban elsőként, az országban pedig ötödikként a kanizsai védegyelet alakult meg. Mind ennek létrejöttében, mind az egész mozgalom zalai elindításában kulcsszerepe volt Csány Lászlónak, a zalai liberális ellenzék pártvezérének.

Csány Kossuthban nem csupán a védegyelet igazgatóját látta, hanem régi barátként és politikai har-

costársként is tisztelte. Tőle várt segítséget és útmutatást a kanizsai védegyelet szervezése során is. 1844 decemberében írta Kossuthnak az alábbiakat: „E hónap 6-ára kanizsai vidékbeli Védegyelet alakult. Ebben az elnökséget elvállaltam, mert gondoltam, hogy a nehéz kezdetnél némi hasznost cselekedhetek. Eddig tettük, mit rövid idő alatt tenni lehetett, de az ezernyi annyi kétkedések eloszlátására az enyémnél sokkal tágosb tudó, és a dolgoknak bővebb ismerete kívántatik. Jegyzőkönyvünket Önnek, de csak Önnek megküldjük, áttekintés végett; vajon így jó van-e a kezdet? Kérem Önt, az abban foglalt kétségek számóját oldja fel, különben lehet, hogy azt mi majd elvágjuk, de ügyetlenségünk valószínűleg nem fog célhoz vezetni.”

Csány várakozásának megfelelően Kossuth valóban kitüntetett figyelemben részesítette a kanizsai védegyelet megalakulásáról küldött beszámolót. 1844 karácsonyának éjszakáján hosszú, részletes válaszlevelet írt Csánynak. A kanizsai védegyelet megalakulását örömmel üdvözölte, nemkülönben azt is, hogy abban Csány elvállalta az elnökséget. Miközben igyekezett eloszlátani Csány aggályait, és lelkesen ecsetelte a mozgalom első eredményeit, leplezetlen őszinteséggel tárta fel előtte a védegyelettel kapcsolatos elképzeléseit és terveit. Tudósította Csányt a Gyáralapító Társaság megalakulásáról, és ígérte, hogy Zalába is küld aláírási íveket, amelyeken részvényt lehet majd jegyezni.

Az Országos Védegyelet igazgatósága nevében Kossuth tartotta a kapcsolatot a vidéki osztályokkal. Igazgatói körleveleiben rendszeresen tájékoztatta a helyi fiókokat a mozgalom eredményeiről és a tendenciákról. Több ilyen, a kanizsai védegyelethez címzett levele is fennmaradt. Kossuth leveleiből tudjuk pl., hogy az egyik kanizsai kereskedő közvetlenül is kapcsolatot tartott a védegyelet igazgatójával. Spanier Ferdinánd „fűszerkereskedő és dohánygyámok” Kossuth megbízásából részvényt toborozott a védegyelettel szorosán együttműködő Gyáralapító Társaság számára, és összeköttetésben állt a Magyar Kereskedelmi Társaság igazgatójával is.

Kanizsán nem csupán Kossuthnak és a védegyeletnek voltak ügynökei, hanem a császári titkosrendőrségnek is. A kanizsai besúgók több-kevesebb rendszerességgel beszámoltak róla, hogy a városban mi-

lyen, Bécsre nézve veszélyesnek tűnő, különösen Kossuth Lajos tevékenységével kapcsolatos politikai jellegű események történnek. A Központi Információs Iroda 1845. február 5-ei jegyzőkönyvében olvashatjuk, hogy Kanizsán Kossuth levelének hatására lázba jöttek, és erős agitációba kezdtek a védegyelet helyi vezetői, különösen Tárnok Alajos, a Batthyány-uradalom jószágigazgatója. Később azt jelentették Kanizsáról, hogy a védegyelet helyi osztálya 1845. március 9-én közgyűlést tartott, ahol felolvasták Kossuth újabb levelét. A védegyelet igazgatója ebben a levélben a kereskedők szigorúbb ellenőrzését kérte, és könyvatos kimutatásokat küldött a hazai gyártású iparcikkekről. Kossuth ügynökéként jellemezte a helyi védegyelet valamennyi nevezetes személyiségét az a besúgójelentés, amely 1845. december 27-én érkezett Kanizsáról. A császári titkosrendőrség kanizsai ügynöke 1846. május 6-án küldte Bécsbe az utolsó beszámolóját, amely szerint a helyi védegyeleti osztály két nappal korábban tartotta taggyűlését a város tanácstermében. A jelentés kiemelte, hogy a Csány elnökletével folytatott kanizsai tanácskozás Kossuth felhívása nyomán ismételt állást foglalt a hazai ipar, kiváltképp az Iparműtár támogatásáról.

A jól értesült besúgó Kossuth 1846. április 4-én, Csány Lászlóhoz írott hivatalos levelére utalt, amelyben a védegyelet igazgatója többek között az alábbi kérést intézte zalai barátjához: „Zala megyében az Országos Védegyesületnek legtöbb osztálya van, de többekkel ezek közül oly nehéz a közlekedés, hogy hozzájuk külön-külön Iparműtári jegyeket nem expedíálhatunk [...]. A Tekintetes Úrnak, mint a nagykani-

zalai osztály elnökének, mind ezen helyzeténél, mind a megyébeni tekintélyes állásánál fogva kétségtelenül sikerülend iparműtárunknak életbehozására nemes Zala megyében azon részvétet felkölteni, melynek reményére alapítók intézetünket [...]. Esedezem annak okáért Tekintetes Osztályelnök Úrnak, méltóztassék a nagykanizsai osztály részéről magát a Zala megye alsóbb vidékein lévő védegyleti osztályokkal érintkezésbe tenni, s Spanier Ferdinánd kereskedőtől (kit eziránt mai postával szintűgy értesítünk) annyi alapítványjegyet általvén, amennyinek ezen vidékeken elkéréséhez reménység lehet, azoknak eladására nézve hazafiúi lelkes buzgalma szerint sikeresen intézkedni".

Kossuth zalai vonatkozású pénzügyi és honvédelmi intézkedései 1848-ban

Közismert, hogy az 1848. április 11-én hivatalba lépő Batthyány-kormányban Kossuth a kulcsfontosságú pénzügyminiszteri tárcát kapta. Kossuth nevéhez fűződik az önálló pénzügy megteremtése, mely a nemzeti függetlenség egyik legfontosabb biztosítéka volt. A pénzügyminiszter szinte teljesen üres államkasszát vett át a leköszönt kormányzattól, ám csakhamar úrrá lett a helyzeten. Előbb - május 23-án - kamatos kincstári utalványok kibocsátásával próbálta stabilizálni az ország pénzügyi helyzetét, majd augusztus 5-én az önálló bankjegykibocsátás eszközéhez folyamodott.

Kossuth 1848. április 28-ai pénzügyminiszteri körlevele tájékoztatta Zala megyét arról, hogy minisztériuma május elején kezdi meg működését, és hatáskörébe fog tartozni a közadók, a sójövendelmek, a kincstári birtokok, a vám- és postai bevételek kezelése, valamint a (nemesfém) bányászat irányítása is. Kossuth legtöbb miniszteri rendelete nyomtatott vagy könyvmatos körlevél formájában érkezett Zala megyéhez, mert a Zalát érintő egyedi ügyekben a pénzügyminiszter személyesen csak nagy ritkán intézkedett. Június 18-án viszont maga Kossuth szólította fel Zala megyét, hogy a folyó évben esedékes, mintegy 175 000 forint összegű hadiadónak, „nemkülönbön ugyanazon időre járó toborzási segélynek mielőbbi beszédetése, és a beszédett összegeknek a

nagykanizsai sóhivatal pénztárba befizetése iránt kellően intézkedvén, a fenyegető veszélynek a közös hazátóli elhárítására szükséges eszközöknek eszerinti előteremtésében hazafiúi buzgalommal járjon el". Június 30-án szintén Kossuth értesítette a zalai megyevezetést, miszerint a pénzügyminisztérium közbenjárására a bécsi Austria Bank beleegyezett, hogy a Tóth István, szilvágyi lakos tulajdonában lévő, 165 forintra rúgó, megégett bankjegyek értékét teljes egészében megtéríti, és az illető a nagykanizsai sóhivatalnál veheti fel az összeget.

A kanizsai sóhivatal pénztárán keresztül finanszírozta a Batthyány-kormány a horvát betörés megakadályozására a Dráva folyó mentén felálló őrvonal szervezésének költségeit is. A pénzügyminisztérium ezzel kapcsolatos intézkedéseiről általában az államtitkár tájékoztatta Csány László kormánybiztos. Július 23-án Csány gyámfia, Schmidegg Kálmán gróf Kossuth megbízásából - „minthogy ő dolgai halmaza miatt nem ér reá" - arról értesítette a kormánybiztos, hogy a pénzügyminiszter néhány nappal korábban ötvezer forintot utalványozott Kanizsára.

Kossuth Lajos születésének 200. évfordulóján kiadott bélyeg

Az 1848. szeptember 11-ei horvát támadást, és a Batthyány-kormány lemondását követő zűrzavaros belpolitikai helyzetben, szeptember 21-én tette közzé a Kossuth Hírlapja a volt pénzügyminiszter felhívását, mely népfelkelést hirdetett Jellasics ellen. „Fel, fel, zalai, somogyi, baranyai, tolnai, fejéri nép, ne hagyjátok vagyonotokat a rablóknak martalékul, véd-

jétek magatokat! Innen a kormány küld sereget sereg után védelmetekre. De védjétek ti is magatokat, kisebb-nagyobb csapatokban háborítsátok, fogyasszátok az ellenséget!" - szöveg Kossuth felhívása. „Ha Somogynek, Zalának, Tolna, Baranya, Fejérnek, Veszprémnek minden kaszaforgató embere esküt tesz magának Istenre, a haza szent nevére, s a nemzet becsületére, hogy addig nem nyugszik, míg mindenik legalább egy rabló horvátot poklokra nem küld, két hét alatt hírmondó sem marad a pártütökből."

1848. szeptember 22-én Kossuth bízta meg képviselőtársát, a zalai születésű Királyi Pált, miszerint menjen Somogy és Zala megyékbe, „oly célból, hogy a népet a veszélyről, mely őt fenyegeti és a hazát, felvilágosítsa, s általános felkelésre és ország védelmére fellelkésítse". Kossuth ekkor tulajdonképpen annak az országgyűlési bizottságnak a tagjaként intézkedett, amely még szeptember 15-én jött létre Batthyány Lajos miniszterelnök honvédelmi intézkedéseinek ellenőrzésére. Ez az országgyűlési bizottság vette fel szeptember 30-án az Országos Honvédelmi Bizottmány (OHB) nevet. Október 8-án a képviselőház hivatalosan is felruházta az OHB-t a végrehajtó hatalom gyakorlásának jogával. Ezen a napon választották Kossuthot a kollegiális - a tárcákat el nem osztó, azokat közösen felügyelő - kormány, az OHB elnökévé.

Kossuth egyik első OHB elnöki intézkedéseként megbízható és erélyes kormánybiztosokat nevezett ki az ország legveszélyeztetettebb pontjaira. Hivatalba lépésének napján, október 8-án állította ki Csertán Sándor zalai kormánybiztos alábbi megbízólevelét is: „Horváth Vilmos kormánybiztos úrnak folyó hó 6-áról kelt, s a miniszterelnökhöz intézett hivatalos levelében tisztéről lemondván, a Honvédelmi Bizottmány Ont helyébe nevezi ki ezennel kormánybiztosul, s mindazoknak vitelével és pontos végrehajtásával, mik a lemondott kormánybiztos köréhez tartoztak, Önt bízta meg [...]. Bizton reményli a Bizottmány, hogy Ön ebbeli felhívásának engedve, a haza megmentésére nézve teendők körül minden buzgósággal járand el; különösen pedig a népfelkelés rendezését teendői legfontosbbitának tartva, e tekintetben legkevesbet sem mulasztand el, mi mindnyájunk közös célját, a haza megvédelmezését elősegítendő."

Kossuthól a későbbiekben jobbra csak nyomtatott elnöki körlevelek érkeztek Zalába, a megyével kapcsolatos konkrét ügyekben általában az OHB valamely más tagja járt el. A kivételek közé tartozik az OHB november 9-ei rendelete, melyben maga az elnök, Kossuth utasította Zala megyét „az ellenség táborában magyar hazája ellen" harcoló, és ezért hazárulónak nyilvánított Inkey Eduárd ingó és ingatlan javainak zár alá vételére. Kossuth egyik utolsó, Zalára vonatkozó intézkedése az volt, hogy 1849. január 4-én felszólította Csertán Sándor kormánybiztos, lépjen érintkezésbe a Bakonyban portyázó szabadcsapatokkal, és szervezzen népfelkelést a császáriak által megszállt megyében.

Idézett levéltári források

- Magyar Országos Levéltár (MOL)
H 103. Csány László kormánybiztos iratai 19. doboz. (Kossuth Lajos levelei Csány Lászlóhoz)
Zala Megyei Levéltár (ZML)
Egyedi vegyes iratok gyűjteménye 5766. sz. (Plánder Ferenc esperes feljegyzései a novai keresztelési anyakönyvben, 1841.)
Egyedi vegyes iratok gyűjteménye 5828. sz. (Kossuth védegyeleti körlevele, 1845. május 9.)
Zala vármegye Állandó Bizottmányának iratai 1848: 25., 1052., 1195., 2357.
Zala vármegye közgyűlésének jegyzőkönyvei 1836:2233., 1837:848.
Zala vármegye közgyűlésének iratai 1837:850., 1843:2969.
Zala vármegye nemesi felkelési pénztárának iratai. 17-18/1837.
Csertán Sándor kormánybiztos megbízólevele, Bp., 1848. október 8. (Csertán Ferenc tulajdonában, Zalaegerszegen)

Felhasznált irodalom

- A Batthyány-kormány igazságügyi minisztere. (Szerk. Molnár András) Zalaegerszeg, 1998. (Zalai Gyűjtemény 43.)
Deák Ferenc emlékezete. Levelek 1822-1875. (Szerk. Váczy János) Bp., 1890.
Deák Ferenc kiadatlan leveleiből. (Válogatta, jegyzetekkel ellátta és az előszót írta Sándor Pál) Bp., 1992.
Deák Ferenc: Válogatott politikai írások és beszédek. (Sajtó alá rend. Deák Ágnes és Molnár András) Bp., 2001. 1-2. köt.
Ferenczi Zoltán: Deák élete. Bp., 1904. 1-3. köt.
Hermann Róbert: Kossuth Lajos életútja. In: „...leborulok a nemzet nagysága előtt". A Kossuth hagyaték. (Szerk. Körömczi Katalin) Bp., 1994.
Katona Csaba: A balatonfüredi nyár - anno 1861. In: Pannon Tükör 2001. 2. sz. 12-23. p.

- Kossáry Domokos: Kossuth Lajos a reformkorban. Bp., 1946.
- Kossuth Hírlapja 1848. szeptember 21.
- Kossuth Lajos: Ifjúkori iratok. Törvényhatósági Tudósítások. (Kossuth Lajos Összes Munkái VI.) (Sajtó alá rend. Barta István) Bp., 1906.
- Kossuth Lajos az első magyar felelős minisztériumban. (Kossuth Lajos Összes Munkái XII.) (Sajtó alá rend. Sinkovits István) Bp., 1957.
- Kossuth Lajos az Országos Honvédelmi Bizottmány élén. I-II. rész. (Kossuth Lajos Összes Munkái XIII-XIV.) (Sajtó alá rend. Barta István) Bp., 1952-1953.
- Kossuth Lajos. (Magyar Szabadelvűek) (Sajtó alá rend. Pajkossy Gábor) Bp., 1999.
- Molnár András: Csány László a zalai reformellenzék élén. In: Kossuth kormánybiztosa Csány László 1790-1849, (Zalai Gyűjtemény 30.) (Szerk. Molnár András) Zalaegerszeg, 1990. 5-60. p.~
- Molnár András: Deák Ferenc és Zala megye feliratai a szólásszabadság ügyében (1836-1839). In: Levéltári Közlemények 65. évf. 1-2. sz. Bp., 1994. 129-152. p.
- Molnár András: A magyarok Mózes és a haza bölcse, Kossuth és Deák. In: Kossuth Lajos 1802-1894, Kossuth Lajos és kortársai. Bp., 2002. 23-37. p.
- Molnár András: Védegyelet Nagykanizsán. Zalai Múzeum 7. Közlemények Zala megye múzeumaiból. (Szerk. Kunics Zsuzsa) Zalaegerszeg, 1997. 123-128. p.
- Nemzeti Újság, 1843. április 15.
- Névsora a t. cz. Balaton Füredi fürdővendégeknek 1842-dik ében. Veszprém, 1843. (nyomatvány)
- Pesti Hírlap, 1841. január 27., 1842. augusztus 7., 1842. szeptember 9., 1842. szeptember 22., 1843. április 6., 1843. április 13., 1843. április 20., 1843. szeptember 10.
- Szabad György: Kossuth politikai pályája ismert és ismeretlen megnyilatkozásai tükrében. Bp., 1977.
- Takács Péter: Deák Ferenc és a Törvényhatósági Tudósítások. In: A Bessenyei György Tanárképző' Főiskola tudományos közleményei. 7/A. Marxizmus-leninizmus, történettudomány. (Szerk. Hársfalvi Péter) Nyíregyháza, 1977.
- Tanulmányok Deák Ferencről. (Szerk. Degré Alajos) Zalaegerszeg, 1976. (Zalai Gyűjtemény 5.)
- Vajda Lászlóné: Cserfán Sándor, Zala megye kormánybiztosa (1809-1864). In: Zalai történeti tanulmányok. (Zalai Gyűjtemény 35.) (Szerk. Bilkei Irén) Zalaegerszeg, 1994. 215-242. p.
- Viszota Gyula: A Kelet Népe történetéhez. In: Budapesti Szemle 1903. 116. köt. 322. sz.
- Zákonyi Ferenc: Balatonfüred. Adalékok Balatonfüred történetéhez a kezdetektől 1945-ig. Veszprém, 1988.

Függelék

1.

Pest, 1841. január 6.

**Kossuth Lajos körlevele (Csány Lászlóhoz)
a Pesti Hírlap megindításáról**

Elvállalván szerkesztését a Pesti Hírlapnak, melyből az első számot mutatványul iderekeszteni szerencsénk van, hazafiúi szíves tisztelettel kérjük meg Önt, méltóztassék közcélú dolgozatunkban nagybecsű közremunkolásával segíteni. A socialis [társadalmi, közösségi] javítások nagy kérdéseinek minden oldalról megvitatására nyit szabad tért feuilletonunk [tárcánk], de sikert csak úgy remélhetünk, ha lelkes honfitársaink e socialis nagy kérdések: statusgazdaság, nemzetiség, tudományok, művészet, földművelés, ipar s hasonlók köréből közredolgozásukkal érett bölcsességek gazdag gyümölcsével gyámolítanak. Erre kérjük meg Önt a közügynek nevében. Főlapunkra nézve hitelességgel párosult gyors közlés mindenekelőtt amit óhajtunk, mert amannak hiánya óságbélyegét üti rá. A tárgyaknak, miket a közönséggel tudatni óhajtunk s érdekesnek vélünk, egész tömegét kijelelnünk nem lehet, saját bölcs belátása, s a célnak, mely a kiadó hirdetményében s a mi bevezető cikkelyünkben van kitézve, tiszta felfogása legbiztosabban fogja Önt a megválasztásban vezérelni; mi csak annyit megjegyzést engedünk magunknak, hogy a törvény s helyhatósági életet megyékről, mint városokról különös figyelmébe ajánljuk. A megyei gyűlések érdekes határozatait mennyire lehet, a jegyzőkönyv saját szavaival szeretnők bírni s itt amott a vitatások öszleges resuméját [összegzését] is. Óhajtanók előre tudni a közgyűlések határnapjait s a tárgyat is, mely néha a hirdetményben előre kijeleltetik. A tudni óhajtottak közé számítjuk még a büntetőbíró-ság statisticáját, értvén a rabok és perek öszvegét, amennyire lehet, a bűnök főbb osztályzataival hány per véteik fel, hány végeztek be törvényfolyamonként? Különös tekintettel a halálos büntetésekre, s ha lehetne, némi összehasonlítási adatokat a múlttól és jelenről. A háziadó előleges kivetését öszvegben s egyes rubricákban ha lehet, szintűgy összehasonlítási adatokkal, s adandó alkalommal a rovatos öszzeírás egy példányát. Továbbá dolgozóházak, polgári per

statisticája, katonatartás s ennek admodionalis [szállítási] vagy megváltási terhei, deperditák [vesztésegek], örök megváltások, népnevelés ügyébeni intézkedések s javítások magyarosítás, nagyobb út, híd-építési munkák; fölkelési s egyéb nemesi pénztárak, újoncállítás, ló- és selyemtenyészés állapotja a nép-nél, mindezeket s ezekhez hasonlókat azokhoz szá-mítunk, mikről lapjainkban szólani főképpen szere-tünk. Legyünk munkások a nemzeti jövőndő kifejté-sében. Óhajva várt leveleit postán e cím alatt: „A Pesti Hírlap szerkesztőségének” Pestre, a különös-beket pedig magány alkalommal egyenesen az alul-írotthoz (Borz utca 150. sz.) utasítatni kérjük. Fo-gadja Ön szíves tisztelettel párosult üdvözetünket.
Költ Pesten télhó 6-án 1841.

A Pesti Hírlap Szerkesztősége
Kossuth Lajos

Eredeti tiszttárat. MOL H 103. 19. d.

2.

Pest, 1843. szeptember 15.

**Kossuth Lajos levele Csány Lászlóhoz
Deák Ferenc magatartásának megítéléséről**

Pest, szeptember 15. 1843.

Tisztelt barátom!

Tegnap vettem becses levelét. Lelki állapotját, kedé-lye hangulatát nemcsak megfogni tudom, hanem tökéletesen értem is, ámbar amint hírlapomban is ki-jelentém, úgy állván a dolgok mikint egyik tudósítóm előadja, meg kell vallanom, hogy Deákot, s igencsak Deákot oly exceptionalis [rendkívüli] helyzetben lá-tom, miszerint lelkem mélyéből mondom, hogy másképpen cselekedni, mint cselekedett, erkölcsi lehetetlenség volt, s én legalább azt tartom, hogy megszűnt volna politikai jellem lenni, ha másképp cselekszik, amint Kegyetek is megszűntek volna po-litikai characterek lenni, ha függetlenül azon tekintet-től, vállalja-e Deák vagy nem a követséget, minden lehető el nem követtek volna, hogy Zala becsülete helyreálljon. Ez nyerve van, s így amennyiben a dolog

Kegyeteket illeti, a győzelem is teljes s az objectivus cél is eléretett.

Én psychologicce [lelkileg] igen meg tudom fogni Kegyetek ingerültségét, de legyen szabad emlékeztet-nem, hogy a közügy előtt minden személyes érzelem-nek háttérbe kell vonulni, ezt Kegyed bizonyosan szín-túgy érzi, ha lehet még melegebben érzi, mint én, s mi-után ez így van, engedje kérdenem: nyer-e vagy veszít a közügy, ha Kegyetek most Deák ellen nyilvánosan kikelnek, s ötöt gyöngének, oktalanul makacsnak s character gyarlónak festik? Oly bővében vagyunk-e a tiszta lelkiismeretű honfiaknak, hogy nekünk, még ha logice hibázott, de tiszta szeplőtelen jó lélekkel hibá-zott volna is, elvbarátink legkitűnőbb individualitása „in propria viscera senire” [saját bensőjében érezni] szabad legyen? Oly sokan vagyunk-e, hogy magunk igyekezzünk megdönteni notabilitásainknak [kitűnősé-geinknek] még lehető jövőndőjét is? Nem mondom én ugyan, és sohasem is fogom mondani, hogy elveinktől magánali az Istennek kedvéért is eltérjünk csak egy ha-jszálnyira is, de kérdem: mi haszna, Istenért mi hasz-na lehet annak a közre, a hazára, ha Önök Deákot nyilván megtámadandják? Most Önök tisztán állnak Isten, hon s önlelkiismeretök előtt, mint a hazánali hű bajnokai; szórjanak cél nélkül rosszallást Deák fejére; önérzelmeiknek fognak hízelegni, de - engedjen oly magasztos jellemhez, minő az Öné férfias őszin-teséggel szólanom - nem fognak tisztán állani sem Is-ten, sem a hon előtt, mert minden képzelhető cél nélkül Deákot impossibilissá [elfogadhatatlanná] teszik jövőndőre is.

Röviden kell írnom. Legyen ez elég. 5 most kér-dem, kívánja-e Ön, hogy tudósításának azon részét, mely csak egyedül Deákot korholja, felvegyem a hír-lapban? Válaszát kérem és várom. Ha X közlésében akárki magát igazságtalanul bántva érzi vagy tényeket elferdítve lát, feleljen az ügyre s lapom nyitva áll, bár ha Deák characterének rovására is; de cél nélkül megtámadni Deákot, testvéri kezekkel lerántani őt a porba - kérem, mire vezet ez.

Válaszát ismételve kérem, s változhatlan hű tisztelettel öröklök [sic!]

tisztelő barátja
Kossuth

Eredeti tiszttárat. MOL H 103. 19. d.

3.

Pest, 1844. december 24.
Kossuth Lajos levele Csány Lászlóhoz
az Országos Védegyesület és annak
kanizsai osztálya ügyében

Tekintetes úr, tisztelt barátom!

Isten áldása szállja meg Ont, hogy kipótolhatlan és két, s mindazt, mit Önben oly rég tisztelünk, nem voná meg a hontól, nem voná meg Zalától a munka cselekvés íme [sic!] napjain. Mivé lennénk, ha azok, kiknek leikök szintoly erős, s jellemök szilárd, mint szívök nemes, tiszta és hű, veszteglésben hagynák nyugodni azon befolyást, melyet egész vidékekre gyakorolhatnak. Még egyszer: Isten áldása szállja meg Önt!

Csuztyól, s másoktól igazán örömmel hallám Hegyetek intézkedéseit: annál nagyobb örömmel, minél erősebben meg vagyok győződve, hogy az associatio [társulás] eszméjében kell keresnünk az üdvöt, ha van még számunkra üdv, s hogy ezt Kegyetek a politikai elvrokonság, a politikai jellem terére is átültetik, oly cselekvény, melynek - jól mondja Ön - az egészre nézve dús eredménye lehet.

Az Országos Védegyesület kanizsai osztályának megalakulását nagy örömmel értettük; még nagyobb én azt, hogy Ön az elnökséget elvállalá. A jegyzőkönyvre nyomban feleltem, s amire nézve szükséges vala, megtettem jegyzetimet. A dolog egyébiránt jól van, amint van. Ezen egyesület minden mások felett oly természetű, hogy a valóság nem a formákban, nem is egyes specialitásokban fekszik, hanem a dolog lényegében; különösen azon jóakarásban, mellyel egy vagy más egyéniség a honi műipar pártolása irányát viseltetik. Épp azért nem is sok erőt helyezek abba, vajon valaki kissé tágabban vagy szorosabban magyarázza-e azon kivételeket, mik a tilalom alul általánosan fölmentvék, mint például a gazdasági szerszámokat, mik iránt Kegyed kérdést teszen. Az individualis enthusiasmus [egyéni lelkesedés] a legjobb magyarázó, s én örömmel mondhatom, hogy amint egyrészt tízannyi ember teljesíti a Védegyelet szabályait, mint amennyi aláírva van, úgy az aláírók s nem aláírt ügybarátok félnék, de jóakarató roppant serege, szigorúbban teljesíti, mint szorosan tartoznék. A Véde-

gyesület maga - félretéve azon befolyás momentumát, mellyel a vám kérdések a törvényhozási megoldására lehet, s lenni fog okvetlenül - a socialis téren magában nem cél. hanem eszköz arra, hogy gyáriparunk támadjon, mert arra, hogy nálunk a mi viszonyaink között támadhasson, hogy valaki reá csak gondoljon is, enunciólni [kijelenteni] kellett egy roppant nemzeti manifestációban [kinyilatkoztatásban] a honi gyártmány kelendőségének biztosítását - ezen számvetés alaposságát minden nap erősben igazolja; azok vagyunk ma is, mik tegnap valánk, geographiai, populationalis [népességi], financialis [pénzügyi] viszonyaink egy hajszálnyival sem változtak, s miért nem jutott még pár hónap előtt egy külföldi gyároknak is eszébe hazánkba telepedni, bármennyire édesgetők? S miért jó most francia, belga, württembergi, szász, sweici [svájci], cseh, monva, osztrák egymás után, adván szobám kilincset egymásnak kezébe, s várva órákig, míg velem szólhatni a sor reákerül? És kérdez adatokat, és tesz ajánlatokat, és kíván útmutatást a bámulatig? Miért? Mert enuncióltuk a magyar mű kelendőségének biztosítását, s kivetők vele a maszlagot, mely a gyármokot legjobban vonza. De tevők azt minden kitelhető engedékenységgel, nem kívánunk többet, mint elsőbbséget a magyar műnek, csak azt, hogy ne vegyünk külföldit, amiből lakvidékünkön magyar kapható.

De ha a felébresztett hazai szellem továbbmegy rokonszenvében, ha a zalai hölgyek - kik szabály betűje szerint mehettek volna külföldi musselin [helyesen: mousseline] de lain-ben [gyapjúmuszlinban] táncvígalmába, mert az akkoron magyar még nem volt - a szabály lelkét vevék, és öltözének Ramasetterkék kartonába; ki ne áldaná őket eme magyarázatért? Így magyarázzák Kegyetek például a vasat is, ha ki styriai kapát veszen, nem töri meg száját, mert a gazdasági szerszám ki van véve, de ha ki nem veszen, s megelégit a pohovellait, az nem a betűt, hanem a célt, a szellemet tartá szem előtt, és jót cselekedett. Nyereség, ha ki nem vétkezik, de aki erényt cselekvék, többet tön, mint csak azt, hogy nem vétkezett. És bizonytal nem veend külföldi szeget, ha magvart kap - mi pedig gonddal leszünk, hogy egy év múlva kísértetbe se jöjjön külföldit venni, mert szintoly magyart kapand. Ennyit a kötelezés magyarázatáról. Mi már benne vagyunk a második stadiumba,

melynek okvetlenül kelle következni. A Védegylet passív nyilatkozata megtevé az első lépést, és jelentkezének az ajánlatok, de sok volt, ki némi segílyt kért vala; egyik, mert 40 ezer forintos vállalatra csak 20 ezere volt; másik mert akará, hogy sokunknak materialis [anyagi] érdekében álljon őt mindenütt és mindenképp pártolni. Tehát pénzt kellett teremteni gyárak keletkezésének előmozdítására. Előre boc-sáték egy pár egyes vállalatot, majd mondám: lássá-tok uraim, ez majd így menend minden héten, s ti gazdagabbak megunjátok, középszerűek nem bírjá-tok, s ti szegények hozzá nem járulhattok a száz s ezer forintos actiákhoz [részvényekhez]. Állítsunk hát egy általános gyáralapító társaságot; tegyük az actiát 10 forintra, hogy a szegény is részt vehessen; a százasoknak mondjuk, hogy négyszerre fog befizetni, hogy ne vegyen tizet, ki lassan fizetve százat vehet, az ezereseknek még adjunk hosszabb időt, s mondjuk, hogy aki ezereket ír, jó lélekkel mondhatandja, hogy hoc titulo [ilyen jogcímen] tartozásának eleget tőn, s nem leend kénytelen minden héten specialiter [különösen] aláírni; azért ne gondoljuk, hogy minden erő ki lesz merítve, mert ha például Kassán posztó-gyár jó szóba, Kassa s vidéke azért aláírand, - ez telket, amaz épületet adand, s annál örömeztőbb, mint-hogy abban bízik, hogy amit a vidék a maga specialis javára összehozni nem bír, a hiányt a gyáralapító tár-saság fedezendi. És ha egymilliót így összehozunk, behúzend két-három milliót az országba, s vele technicus [műszaki] tehetséget is. Mert a vállalkozó, ki-nek 100 000 forintos vállalathoz 80 000 forintja van, örömezt áll társaságba oly egyesülettel, melynél ezerek érdekelvék, mert ezerek pártfogásában bizonyos ezreknek álland érdekében, hogy gyárának kelette legyen. Ez visszahatand a Védegyesület passivus de hatalmas mezejére; ez a nemzet moralis érzetére, mert ezereknek szíve dobogand fel, mondván: ama füstölő gőzkéményben, ama zörgő hámorban, ama kopogó szövíszékben az én garasom is benne van. Ember az Isten majma, szeret teremteni, és jól teszi. Aztán ha Isten segít, s egy kis dividenda [osztalék] is kinövi magát, a gyáralapító részvényes társaság 10 forintos részlet jegyei egy kis currens mediumot [ke-lendő eszközt] is képezhetnek, talán éppen úgy, mint a banknota [bankjegy], vagy talán jobban, mert ka-matot hajtnak. Még száz okot mondhatnék, de minek

ezt Önnek? Elég, hogy eszmém elfogadtatot, s még születése előtt. Karjaira vevé azt a népnek általános sympathiája. De hátra volt még egy teendő.

A kormány sanda szemmel nézi működésünket a Védegyletben. Tisztviselőit - oh, botrány! - eltiltá az aláírástól [talán visszahúzza, mert az aláírástól igen, de a résztvétől el nem tilthatá, sőt amaz tiltva, ezt neveié]. Sok gyárnok félve közelíte hozzánk, mert félt, hogy kedvelen a kormány előtt. És szónokaik megtámadának. Én gondolám, ezt parírozni [kivé-den] kell. Tehát szegletnek kell őket szorítani. „Hát ti nem akarjátok, hogy legyen e honnak műipara?” - kérdeznék. [Ki merjen erre nemet mondani!] „Dehogy-nem! - felelének ők - de a modor rossz, melyen indultok, a Védegylet eszköznek nem célszerű, állít-satok csak gyárakat, majd meglátjátok” stb. És mi azt mondók: „im itt van a gyáralapító részvényes tár-saság - ez nem a Védegyesület szülöttje, dehogy az! Isten őrizz, ez egészen kívül van a Védegyleten. Tet-szik a pohár? Mert ha nem, mi tetszik hát? És elég az hozzá, kidolgozó a tervet, aztán meghívtuk, indif-ferens [semleges] térre a casinóba öke[[méket is, Ür-ményi a koronaőr elnököt, és 100 000 forintot egy este aláírtunk. Dec[ember] 22-én megalakultunk, a jövő héten egy milliónyi actiát kibocsátunk, és Keglé-vich a tárnok az elnökünk és Széchenyi István és Lu-ka, a váltótörvényszék elnöke és Dessewffy a kor-mánypárt szónoka, és Batthyány Lajos és Batthyány Kázmér, a Védegylet elnöke, és Teleki László, a Védegylet alelnöke, és én, a Védegylet igazgatója, és Sz[en]tkirályi, a Védegylet pesti vidékének elnöke, s a gazdag Ullman s Frölich hatályos pesti nagy-kereskedő, képezzük együtt a kormányzó választ-mányt, meglátandók és gondoskodandók, hogy gváraink külföldi pénzzel, de a mi segedelmünkkel keletkezzenek. És a bécsi német, ki piacát veszve ide sóvárog és remegve kérdi, mit mond a kormány - felderül, mint a sógor az ötödik icce sörnél, ha mon-dom neki, hogy a Gyáralapító Társaságnak elnöke a tárnok őexcellenciája, azon magas helyzetű királyi tisztviselő, ki ha a nádor nincs jelen, a n[agv] m[éltóságú] fő kormányshéknél is elnököl. Eddig vagyunk; mondjon rá Kegyed áment, ha jól cse-lekvénk - Istenre mondom, nem kis munka volt. Egy éve, hogy megírtam a „Kiábrándulást” - mikint szid-tak, mikint piszkoltak. Én hallgattam, s mentem uta-

mon; „der erste Aufzug" [az első felvonás], ha Isten is úgy akarja. De ne hagyjanak el Hegyetek engem gyöngét és erőtelent; vezessenek, tanácsoljanak, ha rosszat tesztek, feszítsenek meg, de ha jót, pártoljanak. Mindenféle „clique" [önző érdekszövetség] van a görbe világon; s ezer ármány, ezer hiúság, ezer rosszakarát, jó csak úgy lehetséges, ha azt hiszik, hogy sokan egyetértünk. Oszolják el e képzelt nimbus. és jó éjszakát.

Jövő héten ívek mennek Zalába. Deák Ferkónak egy ideiglenest már megküldtem.

Azt mondá Kegyed, hogy kevésbé avatott a dolgokba. Gondolám megbocsát, ha avatásul ennyit közlök. Sapienti sat. [Okos ember kevés szóból is ért.]

Most kérdéseire csak néhány betűt; éjfél van, nappal nem írhatok, s roncsolt szemem káprázik az éji mécsné, s rövid nyugalomra vágyok közbajtól, örökös küzdéstől és házi élelem gondtól fáradt tagjaim.

Éppen most nyomtattatom a nagy bajjal gyűjtögetett iparcímeket elküldendő országszerte, hogy a kereskedők megtudják mit hol kaphatnak.

Az iparműcsarnok Szent György napra szintűgy megnyíland - ha Isten segít, hamarabb is- gyűlhelye leszen a magyar iparnak, s nagybani árubolija, hola gyámok előlegezést áruira, a becsületes kereskedő hitelt talál. Addig segítsenek magokon, amint tudnak. „Man kann nicht anmeen [helyesen: annehmen] aus der Erde stampfen, es wachst kein Kornfeld aufder flachen Hand" [Nem hihetjük azt, hogy a földből egyszerre teremthetünk, nem nő gabonamező a tenyéren] - mond Schiller. Egy dobantásra nem teremthetünk. Azonban be-be köszöntnek immár Zalából is a kereskedők, és én utasítom, amint lehet. Türelem, egy kis resignatio [lemondás] s engedékenység.

Az iránt, hogy minő viszonyban állanak a vidékek igazgatóságai az országos központtal, az alapszabáís, ha nagyobb buzgalommal ernyedetlenebb szorgalommal, s tisztább kézzel és jobb akarattal nem is (mert annyival tartozom önérzetemnek, hogy e részben nagyobb hűség, s tisztább akarat lehetőségét el ne ismerjem), de bizonyosan több ügyességgel viselendi, mint legjobb akaratom mellett is én tehetém. Ha ellenben a választmány azt gondolná, hogy meg kell maradnom igazgatónak, mivelhogy egyesületi mozgalmaink sikerére nézve az idő szerfelett becses, az pedig mindenesetre a legügyesebb egyéniségnél is ne

Istenért, ne dismembrálják [darabolják fel] Kegyetek az Országos Védegyelet egységi eszméjét, mindazon erőt, mi e szóban fekszik. Kanizsai, sümeigi, lugosi, eperjesi, egerszegi, ipolysági, s azon osztály nem dismembrál, de a kanizsai, egerszegi s a többi egyesülése egy zalaiban, igen.

Többet nem bírok írni. Isten áldja Önt. Tartson meg számomra nemes keblében egy kis hajlandóságot, mit én igen igen nagyra becsülök

tisztelő polgártársra

Kossuth Lajos

Eredeti tisztázata. MOL H 103. 19. d.

4.

Pest, 1845. május 9.

Kossuth Lajos levele az Országos Védegyesület Nagykanizsa vidéki osztályának bizottmányához

Országos Védegyesület Kanizsa vidéki osztálya tisztelt bizottmányának

Tisztelt Bizottmány!

Roncsolt egészségemnek egy kis falusi lég s falusias mozgalom általi helyrehozása, s házi körülményeim, melyek a folytonos városi lakást nem igen bírják, kényszerítnek, hogy Szent György nap óta a nyári hónapokban gyakrabban mulassak Pesttől csak órányira fekvő falusi lakomban. E szempontból megkértem az Országos Védegyesület igazgató választmányát, hogy ha úgy véli, miként egyesületünk igazgatójának fontos hivatása azt kívánja, hogy az szakadatlanul Pesten legyen, méltóztassék az igazgatóságot oly férfúra átruházni, ki ezen kívánságnak eleget tehet, mit én kétségtelenül legjobbnak vélnék, és az igazgató választmánynak nagyobb megnyugvással ajánlók, minél inkább meg vagyok győződve, hogy oly tagtársakban nem szűkölködünk, kik ezen hivatalt roppant kiterjedésű s szerfelett sokoldalú munkaköre mellett (mert annyival tartozom önérzetemnek, hogy e részben nagyobb hűség, s tisztább akarat lehetőségét el ne ismerjem), de bizonyosan több ügyességgel viselendi, mint legjobb akaratom mellett is én tehetém. Ha ellenben a választmány azt gondolná, hogy meg kell maradnom igazgatónak, mivelhogy egyesületi mozgalmaink sikerére nézve az idő szerfelett becses, az pedig mindenesetre a legügyesebb egyéniségnél is ne

mi időbe kerülne, hogy a viszonyokkal megismerkedjék és azon ezernyi szálak bonyodalmában eligazodjék, melyek részint, mivel az iparköri mozgalmak első tényezőjét, az Iparegyesületet több évek óta igazgatom, részint mivel a Védegyesület első perce óta állásomnál fogva én vagyok annak minden viszonyiba leginkább beavatva, ujjaim között fordultanak meg; ha mondom a választmány e tekintetekből azt gondolná, hogy nekem kell igazgatónak maradnom, én azt csak azon esetre tarthatom meg, ha nekem megengedtetik, hogy (természetesen az egyesületnek legkisebb költséget sem okozva) egy segédet tartsak, ki bizonyos hivatalos órákban naponkint az egyesület hivatalában megjelenend, az érkező leveleket általveszi, a látogatókat, jelentkezőket, folyamodókat elfogadja, ami rögtön teljesítendő, azonnal teljesíti, egyébkint nekem a közbenjöttokról naponkint jelentést teend, s azt és a leveleket (a falusi lakásommali közlekedés folytonos és könnyű lévén) szintúgy naponkint nekem kiküldi, én pedig egy írnok segédemével a levelezést úgy a vidéki osztályokkal, mint egyebekkel szakadatlanul folytatom, terveket előkészítek, vállalatokat létesítek, s ha oly tárgy adja magát elő, mely pesteni jelenlétemet megkívánja, azonnal, különben legalább választmányi ülésekre rendszeren bejövök, s erőm s tehetségem szerint egyesületünk ügyeit előmozdítani meg nem szűnök.

Az igazgató választmányának érdemetlen személyem iránt mutatott megtisztelő bizodalommal tettett az utóbbi combinatiót elfogadni, s engem a következő nyári hónapokban is az igazgatóság ekkinti vitelével megtisztelni, mit én szíves köszönettel fogadva kötelességemnek tartottam a tisztelt Bizottmánnyal is tudatni; először azért, mivel az Istennek különbféle teremtményei vannak e honban, s köztük olyanok is, kik egyesületünknek nem éppen nemes indulatú rosszakarói, kiknek a hírköltés, rágalom, pletyka és gyanúsítás szokott mesterségük, kik tehát amint a Gyáralapító Társaságnak szerencsétlen gondolattal szóba hozott, de az ápril[is] 13-án tartott közgyűlésen egész erővel s osztatlan közakarattal meghíúsított feloszlási hírért már előre azon pletyka költésre zsákmányolák ki, hogy a Védegyesület oszlik el, mit ez nekünk örömmünkre, nekik pedig nagy sajnálatukra - mondhatom tenni nemcsak nem fog, de sőt már megtörhetlen erőre emelkedve rosszakaró-

inak hatalmasan fejére nőtt, úgy meglehet, hogy falusi magányomba vonulásom hírért is oda fogják torzítani, mintha a Védegyesület igazgatóságától vonulnék vissza, miszerint azokban aggodalmat költsenek, kik a Védegyesület igazgatóságának általami vitelében némi bizodalmat helyeznek, s azt a mozgalommal ugyanazonítni szívesek. Szükségesnek tartám tehát a tisztelt Bizottmányt tisztelettel megkérni, méltóztassanak az ily híreszteléseknek legkisebb hitelt sem adva, sőt méltóztassanak hálásan méltányolandó bizodalommal meggyőződve lenni, hogy ha bármennyi áldozatokba kerüljön is, sem az önérdék, sem az annyi rágalmak közt természetes nyugalmi vagy a visszavonulásra nem bírand, s nincs a rettegteseknek annyi hatalma, a rágalmaknak annyi bánatalma, s a szédítéseknek oly mesterkélt manoeuvre [cselvetése], mely pályámtól csak egy lépésnyire is félre téríteni, vagy meglankasztani képes legyen. Én tehát az igazgatóságtól, ha tagtársaim megbecsülhetlen bizalmukra érdemesnek tartanak, nemcsak vissza nem vonulok, sőt valamint eddig, úgy ezután is minden erőmet s tehetségemet egyesületünk fenntartására, kifejlesztésére s hatásának növelésére fordítandom, megtörhetlen munkás kitartással tanúsítandó, miként szívem mélyében fogamzott meggyőződést fejeztem ki, midőn az egykor általam vezetett Pesti Hírlap „Kiábrándulás” című vezércikkében a socialis tért ajánlottam polgártársaimnak, mint olyan tért, melyen a nemzeti érdekeinkkel egyirányú haladásban leggyorsabban s legközvetlenebb sikerrel és hatással lehet működni, és magának a törvényhozásnak is annyi akadályokkal gátolt ösvényét is hatalmasan előkészíteni, s én bizonytal nem leszek munkátlan szemlélője azon egyesületi mozgalmaknak, melyek elveimmel, hitemmel annyira megegyeznek, annál kevésbé leszek pedig, minél inkább meg vagyok győződve, hogy valamint vámviszonyainknak törvényhozás útján nemzeti érdekeinkkel összhangzó kiegyenlítésére hatalmasabb előkészítő lépést a Védegyesületnél nem választhatunk volna, úgy még sok egyebet is, s legközelebb, hogy példát említek, a közteherviselést, a hypothecalis [jelzálog] bancot szintúgy socialis úton fogjuk részint életbe hozni, részint törvényhozás útján életbehozását eszközölni, méltóztassék egyszersmind meggyőződve lenni, hogy falun mulatásom idejére tett intézkedéseink s igaza-

tói segédemnek, egyesületi pénztárnok Stuller Ferenc úrnak hű buzgalma annyira biztosít, bogj' falun mutatásom hivatalom ügyvitelében legkisebb hátramaradást sem okozand. Teszem másodszer ez értesítést azért, hogy megkérjem alázattal a tisztelt Bizottmányt, méltóztassék jövőbeni leveleit nem eddigi szállásomra, hanem az ipar s védegyesületek közös szállására (Újvilág s Hatvani utca szöglet, Ilkey ház első emelet) utasítani; ott mindig leszen, aki átvegye, a nyomban teljesíthetőket teljesítse, nekem pedig a leveleket kezemhez juttassa, miszerint én is haladéktalanul teljesíthessem mindazt, ami állásomnál fogva talán csak általam teljesíthető.

Tisztelettel s nagyrabecsüléssel

*A tisztelt Bizottmánynak alázatos szolgálja
Pesten május 9-én 1845.*

*Kossuth Lajos
igazgató*

Eredeti tisztázata. ZML Egyedi vegyes iratok gyűjteménye 5828. sz. A körlevelet - kisebb eltérésekkel - közli Gelléri Mór: Ötven év a magyar ipar történetéből 1842-1892. Bp., 1892. 135-137. p.

5.

Pest, 1845. december 30.

Kivonat Kossuth Lajosnak a védegyelet Nagykanizsa vidéki osztálya bizottmányához intézett leveléből

Kossuth Lajos igazgatónak a kanizsai vidéki osztály bizottmányához 30. X[december] 1845. kelt és intézett levelének kivonatja

Megjegyeztetik, miként a közgyűlésen nyert tapasztalatok egyesületünk gyakorlati sikerét s a nemzet életéből már kiírhatlan meggyökeredzését annyira kitüntetik, hogy egyesületünk bővebb kifejtése már sokkal könnyebb lehet, mint aminő ezernyi akadályok közötti megindítása vala.

Ezen kifejtés kettőt igényel. Egyik a tagok számának szaporítását, a másik a belsőintenzívus előhaladást. Ez utóbbi a tisztelt vidéki osztályok mindenkor lelkes közremunkálása mellett, inkább az igazgató választmányhivatásához tartozik, az első kiváltképpen a tisztelt vidéki osztályok erélyes buzgalmától függ.

Ami az intenzív előhaladást illeti, ebbéli munkásságunk ezen évben, 1846, főképp két tárgyra leend irányozva. Egyik a productiónak [termelésnek] szaporítása, s a műiparos törekvéseknek pénzerővel gyámoltása. Másik a hazai műiparcikkek kelendőségén előmozdítása.

Ami a productio szaporítását illeti: a műipar állapotja ekkorig Európában két bajban szenved; egyik az, hogy a műipar és földművelés nincsen egymással kellő viszonyba hozva, a földműves azon értékesítésben, melyre nyerstermékének ára a gyártás által emeltetik, nem osztozik, sőt a gyámok azon törekszik, hogy a nyers terméket minél olcsóbban vegye a földművelőtől, s a gyár(t)mányt minél jobban adhassa el a földművelőnek. Másik baj az, hogy a gyáripari nyereség egyes gyárvállalkozók javára szolgál, a gyári munkások seregének sorsa már hónapra sincs biztosítva, keresete és jóléte nehéz munkájával arányban nem áll, elégedett tehát nem lehet, mert a gyárvállalatnak az ő munkájával előidézett nyereségében nem részesül.

Oly gyárvállalatok létrehozásával szükséges a productio növelését előmozdítani, melyeknek nyereségében a természető, kinek természetmánya ott feldolgoztatik, s a gyármunkás, ki munkájával nyers terméket értékesíteni segíti, aránylag szintűgy részesüljön, mint a tőkepénzes, ki pénzét a gyárvállalatba fekteti.

A dolog alapelvei következők. Megállapodván abban, hogy egy bizonyos vidék minő nemére a gyáriparnak nyújt egyéb kellékek mellett elegendő nyersanyagot, megtetetik a számvetés, mennyi pénz kell a gyáráépületre, gyárfelszerelésre s azon forgalomra, mely a következő második alapelv mellett szükséges. Ez összeszereltetvén; ezen tőkepénz tulajdonosai

részvényeik útján a vállalat tiszta nyereségében osztoznak, de csak osztoznak, nem egyedül kapják azt. Második alapelvül állítatik fel, hogy azon mezei gazdák, kik időnként a gyárminőségnek megfelelő nyersterményeiket a gyárnak eladják, természetmányaik alku szerénti árának 2/3-át vagy 3/4-ét előlegezésül, vagy körülmény szerint egészen is nyomban kikapják ugyan, de ezért a gyárnak eladott természetményök egész árával azon évben szinte részvényeseknek tekintetnek, s ami nyereséget nyújtand az évi mérleg, tisztában arány szerint részesülnek. A gyártás általi értékesítésnek haszna tehát a földművelőre is közvetlen

kiterjedő. Harmadik tényezője a gyárvállalati nyereségfőbbeli eszme azért közöltetik a tisztelt bizottnek a gyármunkás, ki a vállalathoz sem pénzzel, sem mánnal, miszerint először az igazgatóság munkatermesztménnyel nem járulhat ugyan, de járul munkájákkálatának iránya felől tudomása legyen, másodsorval. Munkájának bére kifizettetik, de azon munkának éalkalom adasson a gyönyörű eszme iránt fellelkesülni téke szintúgy részvénynek tekintetik, melynek aránya szerént a mérleg nyereségben osztozik.

E dolgot világosabbá teendi[k] a tőkepenzesekre, természetőkre és gyármunkásokra nézvést az eredeti levélben felhozott többrendbeli példák: [...]

Azokból a tisztelt bizottmány látni fogja, miként az egész rendszer igen egyszerű, s sokkal is egyszerűbb, mint például a M[agyar] Kereskedelmi Társaság könyvvitele, hol az 1300 részvényes közül mindeniknek külön lapja van, melyben kamatai, melyeket kap, s osztalékai javára, késedelmi kamatai terhére iratnak, s azonkívül minden külön repce, gabona, gyapjú, bor, váltó, hitellel, szállítás s a többi üzletnek külön lapja van.

Ezen rendszernek jótékonyosságát minden egyes tag átlátandja, hogyha a vidékek minősége szerént itt lisztgyárok, amott gyapjú, len, kender, dohány, selyem, bőr, sertéshús szózó s a többi gyárak ezen rendszer alapján felállítatnak, minő lökést adand ez a köznemzeti vagyonságnak, mennyire emeli a földműves jövedelmét, mennyire biztosítja a szegény közmunkás existenciáját [megélhetését], minő ösztönt ad a szorgalomnak, mennyire kibékíti a különböző osztályok érdekeit, biztosítja a nemzet belnyugalmát, s magának a Védegyletnek is sikerét előmozdítja.

A munkának capitalisatiója [tőkésítése] mellett módot kell a gyármunkásnak nyújtani, hogy két keze keresetéből becsületesen élhessen, némi élvben is részesülhessen, s ne nyomorogjon máról-holnapra bizonytalanságban. Célunkban van tehát a fentebb elmondott elvek után állítandó gyárakat akként szerkezni, hogy ott a gyármunkások lakással, élelemmel, ruházattal, betegápolással s a többi assotiatiojok [társulásuk] alapján közösen olcsóbban elláthatassanak, s évi osztalékaikból tartalék pénztárt is képezhessenek, melyből gyermekeiket nevelhessék, elagott társaikat táplálhassák, árváik sorsát bizonyos mértékben kibocsáthassák. Ezen itt fővonásaiban előadott rendszer azok közé tartozik, melyek cselekvést igényelnek, s nem szavakat.

Folyó 1846. évben az leend iparkodása a tisztelt igazgató Úmak, hogy egy ily vállalatot létesíthessen.

s készséget nyilvánítani, hogy ha valamely vidéken ilynemű gyárvállalat alapítása szándékolatnék, tervek s költségvetés kidolgozásával, gyár felszerelésről gondoskodással, alkalmas gyárigazgatók s művezetők megszerzésével szolgálni legédesebb kötelességének isméri tiszelt Igazgató Úr.

A szükséges tőkepenzről gondoskodás az, mit az európai pénzvizonyokat zavarba hozó általános financiaális crisis [pénzügyi válság] mellett tisztelt Igazgató Úr, tehetetlensége érzetében magára nem vállalhat. Talán van vagy lehet eset, hogy van oly vidéken fennállított takarékpénztár, hol a kereskedelmi forgalom csekélyebb, hogysem a takarékpénztárok gyűltelége gyors forgalomban tartathatnának, vagy ha nem állítatott még fel takarékpénztár, felállítathatnék, s felállításakor oly alapokra tétethetnek, hogy annak eszméje a fellebb leírt gyánállalati rendszerrel öszveköve legyen. Ezen rendszer nem egyéb, mint a takarékpénztári eszmének bővebb kifejtése, kifejtés alatt értvén azt, hogy akkorig csak a megtakarított készpénz volt a takarékpénztárba tethető, s a betevők kamatot kaptak, de az intézet nyereségében nem részesültek, ezen rendszer alapján pedig gyárilag feldolgozható természetmény, sőt a pusztá kézimunka is betehető, s az intézet nyereségében osztozik.

Továbbá minthogy örökös panaszok emeltettek sok vidékekről, hogy honi gyártmányok nem kaphatók, máshonnan pedig, hogy a kereskedők az árucikkeket drágán adták, azért szükséges volt iparkodni egy iparműtárt felállítani, melynek legközelebbi célja a gyárnokoktól készpénzben nagyban vásárolni, és a kereskedőknek nagyban hitelt adni. Az alaptőke 200 000 pengőforintokban megállapítatni határozatott olyformán, hogy ezen alap 5 pengőforintos jegyekkel gyűjtessék. Az alapítvány jövedelmeiből évenként sorshúzás útján ezen 5 pengőforintos jegyekből annyi húzatik ki, mennyit a jövedelem enged, és nyer 1000 pengőforintot azon jegy, mely utolján húzatik ki, a többi pedig 5 pengőforinton kívül, kamatot ugyan nem kap, de kisebb nyereseményekben részesülend. 1 ó év alatt minden 5 pengőforintos jegy

kihúzzatik, s amely utolsó marad, nyerend közel 100 000 pengő forintokat.

Ezen eszme mellett meg nem nyughatván, tervbe van egymillió pengőforinttal takarékpénztári eszme szerint egy műiparbanknak felállítása, és az alappénzt többnyire külföldön szándékozik ifj. Szabó Pál úr [befektetni?] többeknek közbenjárásával. A bank betételeket elfogad, s kamattal visszafizeti. Különbözik a takarékpénztáraktól abban, hogy a bank jövedelme, mely a költségek fedezésén és az alapítványok 6 % kamatainak lerovásán felül megmarad, nem fog a részvényesek javára felosztani, hanem csak 1/3-ad részben, másik 1/3-ad rész tartalék pénztárban tétetik, a harmadik 1/3-ad rész pedig nagyobb nyereségyekre osztva a betevők között sorshúzás szerint kiosztatik.

Végre emlékeztetik a vidék azon szavakra, melyek az egyesületünk aláírási íveinek fejezetében állanak: az egyesület minden tag buzgalmától megvárja, hogy legalább egy tagtársat szerezzen. Ki-ki elhiheti, hogy be nem zárják, ha a védegyelet tagjává léssen, hívatkozva tehát a tisztelt tagtársak hazafiúi lelkesedésére, a vidéki bizottmányok buzgalmára legyenek munkások, hogy az 1846-i közgyűl és [re] kétszerezett számú egyesület képviselőit egybegyűjteni lehessen. A védegyelet megvárja, hogy minden tag legalább egy tagtársat szerezzen.

A tisztelt bizottmányok alázatos szolgálja

Kossuth Lajos m. k.
igazgató

Egykorú, kivonatos másolat. MOL H 103. 19. d.

6.

Pest, 1846. április 4.

Kossuth Lajos levele az Országos Védegyelet Nagykanizsa vidéki osztályának elnökéhez, Csány Lászlóhoz az Iparműtár ügyében

Az Országos Védegyelet Nagykanizsa vidéki osztálya elnökének

Pest, ápril[is] 4-én 1846.

Tekintetes Osztályelnök Úr!

Nem kételkedem, hogy Tekintetes Elnök Ur[nak] s a tisztelt bizottmányoknak már rég kezébe jutott azon

kérelem, melyet december 30-ról többek között az Iparműtár ügyében is írtam volt, arról tudósítván a tisztelt vidéki osztályokat, miként az Iparműtári alapítványjegyek gyorsabb eladásának eszközzésére Bárány Ferdinánd urat utazó ügynökünknek választandjuk. Egy másik levelemben arról is értesítém a Tekintetes Urat. miként Bárány urat már valósággal útnak is indítók a dunántúli megyékbe, Zala megyének hazafiait, kiket honunk ügyeiben lelkes vezéreinknek ismerünk, szintűgy meglátogatandót. Sőt számvételi bizottság tekintetében Zalaegerszegre Mayer, Nagykanizsára pedig Spanier kereskedő urakhoz előre egyegy ezer, összesen 2000 db alapítványjegyet küldöttünk, miszerint ügynökünket a kezénél volt jegyek iránti számvétel mellett az alapítványjegyekkel újólag elláthatassák.

Azonban Bárány úr eljárását elannyira késedelmesnek tapasztalók, hogy újjának sikerétől várva, Iparműtárunkat a Medárd napi pesti vásárra meg nem nyithatók, mert már 6 hete utazik, s még Pestről csak Győrre jutott. Pedig azon Európa-szerte tapasztalt kereskedelmi pangás, mely minden forgalmat meghalad, hazánkra is oly nyomasztólag hat, hogy az Iparműtárnak megnyitását a gyárnokok szorult állapota halaszthatlan szükségessé teszi.

Elhatározók tehát a közönség részvételének igénybevételét Bárány úr utazásának csigalassúságához nem kömi, hanem a Védegyesület vidéki osztályainak tisztelt bizottmányait kérni meg, méltóztatnának minden alkalmalattal tapasztalt buzgalmukat velünk e fontos vállalat elősegítésében is éreztetni, s az Iparműtári alapítványjegyeknek vidékeiken kelendőseget eszközölni.

Zala megyében az Országos Védegyesületnek legtöbb osztálya van, de többekkel ezek közül oly nehéz a közlekedés, hogy hozzájuk külön-külön Iparműtári jegyeket nem expedíálhatunk [küldhetünk], inert pénzürtékük lévén, s mi számadással tartozván; útközbeni eltévedésnek egyesületünket ki nem tehetjük.

A Tekintetes Úrnak, mint a nagykanizsai osztály elnökének, mind ezen helyzeténél, mind a megyébeni tekintélyes állásánál fogva kétségtelenül sikerülend Iparműtárunknak életbehozására nemes Zala megyében azon részvételt felkölteni, melynek reményére alapítók intézetünket, a hazai műipar forgalmának már nemcsak hatályos, de valósággal nélkülözhetlen eszközöljék.

Esedezem annak okáért Tekintetes Osztályelnök Úrnak, méltóztatassék a nagykanizsai osztály részéről

magát a Zala megye alsóbb vidékein lévő védegyleti osztályokkal érintkezésbe tenni, s Spanier Ferdinánd kereskedőtől (kit eziránt mai postával szintúgy értesítünk) annyi alapítványjegyet általvén, amennyinek ezen vidékeken elkeléséhez reménység lehet, azoknak eladására nézve hazafiúi lelkes buzgalma szerént sikeresen intézkedni.

Hasonlót írok a zalaegerszegi osztálynak is, minthogy ez a zalai alsó vidékektől távolabb esik, egyszersmind mai postával Deák Ferenc barátunkat is hatályos közremunkálásra felkérni bátor valék.

Mely kérésemhez még azon másikat is csatolom, hogy mivel Iparműtárunkat a Medárd napi pesti vásárra gazdagon osztályozott gyűjteléssel megnyitni kötelességünk, evégett pedig vásárlásokat kell tennünk, méltóztassék akként intézkedni, hogy ápril[is] végéig az elkelendett alapítványjegyek ára beküldessék, mire nézve Spanier úrnak a A4agyar Kereskedelmi Társaság igazgatójávali ismeretsége talán alkalomul szolgáland, minden esetre pedig magunk alkalmazása végett a sikerről értesíttessünk.

Van szerencsém az alsó zalai vidéki osztályok elnökeinek neveit érintkezési könnyítés tekintetéből közleni.

Különös tisztelettel s nagyrabecsüléssel
A tekintetes úrnak alázatos szolgálója
Kossuth Lajos védegy[leti] igazg[ató]

Alsólendva - elnök Gyika Jenő
alelnök Kerkapoly Sándor
Kiskomárom - elnök gróf Schidegg Kálmán
alelnök Bogyay Pál
Letenye - elnök gróf Andrassy Gyula
alelnök Szakonyi János

Eredeti tiszttázat. MOL H 103. 19. d.

7.

Budapest, 1848. június 18.
Kossuth Lajos pénzügyminiszter leirata
Zala megyéhez a hadiadó és a toborzási
segély mielőbbi befizetéséről

937/PM.

Zala megye közönségének

A haza nehéz körülményei, melyek úgy annak köz-, mint az egyesek külön jogait és vagyonát vésszel fenyegetik, szükségessé tevék, hogy e megyei közönséget a közelebbi hongyúlésen hozott VIII. törvény-cikk 3. szakaszának mielőbbi sikerbei vételére figyelmeztetve, eleve felhíjam, miszerint folyó évi ápril[is] hó végével 116.025 forint 36 20/32 krajcár fizetlenül maradt, valamint május hó 1-től october hó végeig járó 58.521 forint 31 18/32 krajcár, és így összesen 174.547 forint 8 6/32 krajcárt tevő hadi adónak, nem különben ugyanazon időre járó toborzási segélynek mielőbbi beszederése, és a beszederendett összegeknek a nagykanizsai sóhivatal pénztárba befizetése iránt kellően intézkedvén, a fenyegető veszély[nek] a közös hazatéli elhárítására szükséges eszközöknek e szerinti előteremtésében hazafiúi buzgalommal járjon el; lángoló honszeretete e megyei közönségnek ebbeli figyelmeztetésem biztos sikeréről leginkább kezeskedvén.

Kelt Budapesten, 1848. évi június hó 18-án

Pénzügyi minister
Kossuth Lajos

Eredeti tiszttázat. Zala Megyei Levéltár Zala vármegye Állandó Bizottmányának iratai 1848:1052.

8.

Buda, 1848. június 30.
Kossuth Lajos pénzügyminiszter leirata
Zala megyéhez Tóth István szilvágyi lakos
kárpótlásáról

6514/2614 P.M./P.O. A pénzügyi ministertől

Zala megye közönségének

Itteni közbenjárás következtében a bécsi Austriai Bank Tóth István szilvágyi lakos tulajdonához tartozó, öszvesen 165 forintra rúgóg megégett bankjegyeknek teljes értékükbeni megtérítését elhatározta.

Ezen illetménynek utalványozása, és illetőleg a kanizsai sóhivatalnál Tóth István számára leendő ki-

fizetése mai nap elrendeltevén; ugyanerről e megye folyó évi április hó 11-én 1540. szám alatt a volt királyi helytartótanácsához intézett felírására hivatkozólag Tóth István folyamodásának visszarekesztése mellett ezennel értesítetik.

Budán, június 30-án 1848.

*A pénzügyi minister
Kossuth Lajos*

Eredeti tisztázat. Zala Megyei Levéltár Zala vármegye Állandó Bizottmányának iratai 1848:1195.

delmezését elősegítendi. Tudósítását időről időre elvárván.

Kelt Budapest, october 8-án 1848.

*A király s haza nevében
a nemzet képviselői által megbízott
Országos Honvédelmi Bizottmány
Kossuth Lajos elnök
Madarász László b. t.*

Eredeti tisztázat. Csertán Ferenc magántulajdona, Zalaegerszeg

**9.
Budapest, 1848. október 8.
Kossuth Lajos,
az Országos Honvédelmi Bizottmány
elnöke kormánybiztosi
megbízást ad
Csertán Sándor képviselőnek**

918/esz

*Az Országos Honvédelmi
Bizottmány
Csertán Sándor úrnak*

*Horváth Vilmos kormánybiztos úrnak folyó hó 6-
ról kelt, s a minisiterelnökhöz intézett hivatalos le-
velében tisztéről lemondván, a Honvédelmi Bizott-
mány Önt helyébe nevezi ki ezennel kormánybizto-
sul, s mindazoknak vitelével és pontos végrehajtá-
sával, mik a lemondott kormánybiztos köréhez tar-
toztak, Önt bízva meg - nevezett Horváth Vilmos
urat oda utasítván mai napról, hogy a reá bízva
volt ügyeket tárgyzó iratokat Önnek általadja, s
Önt teendőire nézve ismereteivel tájékozni szíves-
kedjék.*

*Bizton reményli a Bizottmány, hogy Ön ebbeli fel-
hívásának engedve, a haza megmentésére nézve teen-
dők körül minden buzgósággal járand el; különösen
pedig a népfelkelés rendezését teendői legfontosbbi-
kának tartva, e tekintetben legkevesbet sem mulasz-
taná el, mi mindnyájunk közös célját, a haza megvé-*

**10.
Pest, 1848. november 9.
Kossuth Lajosnak, az Országos
Honvédelmi Bizottmány elnökének leirata
Zala megyéhez a hazaáruló Inkey Eduárd
javainak zár alá vételéről**

2573/e.

*Az Országos Honvédelmi Bizottmány
Zala megye közönségének*

*Inkey Eduárd, ki az ellenség táborába magyar hazája
ellen (Windisch-Gratz oldala mellett) harcolt és har-
col, mint honáruló tekintve, minden ingó s ingatlan
javait zár alá tétetni határozta a Honv[édelmi] Bi-
zottmány; melynek végrehajtására az illető megyei
hatóság utasítatván, a végrehajtásra kiküldetik.*

Pest, november 9-én 1848.

*A Honvéd[elmi] bizottmány
Kossuth Lajos elnök*

Eredeti tisztázat. Zala Megyei Levéltár Zala vármegye Állandó Bizottmányának iratai 1848:2357. Közli Degré Alajos - Kerecsényi Edit: Az 1848-49. évi szabadságharc zalai történetére vonatkozó iratok. In: Zalai Tükör 1974. I. köt. 1848/9. zalai eseménytörténete. 133. p.

Béres Katalin

Kossuth Lajos és Zala megye kapcsolata, 1867-1894

Kossuth az emigrációban

A szabadságharc bukása után, 1849. aug. 17-én Kossuth Lajos Törökországba menekült. Az ország elhagyását azzal indokolta, hogy... a szerencsétlenség e tetőpontján is igyekeznünk kell a hazának legáltalább diplomáciai úton használni, hogy az élet némi elemei a jövő idők számára fennmaradhassanak."

Valóban, 45 éves száműzetésének első időszakában a magyar emigráció vezetőjeként, Európa legismertebb és legnépszerűbb politikusaként igyekezett elősegíteni Magyarország felszabadulását.

A kiegyezés után - mellyel nem értett egyet, s nemtetszésének Deák Ferenchez írt híres Cassandra-levelében hangot is adott - visszavonult az aktív politikától, a Torino közeli Collegno al Barraconében telepedett le, a természet tanulmányozásának szentelte idejét, majd hozzáfogott emlékiratai megírásához.

Érdeklődése hazája iránt, kapcsolata Magyarországgal azonban nem szűnt meg, hiszen naponta érezhette a személye iránti érdeklődés megnyilvánulásait. Kossuth már a reformkorban, majd a szabadságharc idején páratlan - addig a magyar politikusok körében ismeretlen - népszerűsége tett szert. 1867 után kultusza tovább nőtt, amit csak erősített az az 1879-ben hozott - Lex Kossuthnak nevezett - törvény, amely kimondta, hogy a külföldön élő magyarok tízévenként kérvényezni kell az állampolgársá-

got, és esküt kell tennie az uralkodóra. Mivel Kossuth erre nem volt hajlandó, 1889-ben elvesztette állampolgárságát, hontalanná vált. A törvény elleni tiltakozásul számtalan település választotta a „nagy Hontalant” díszpolgárául (többek között Keszthely is), s kérte fel, hogy legyen parlamenti képviselője. A nép „Kossuth apánk”-ként emlegette, népdalokban, mesékben, legendákban emlékezett meg róla, sokféle módon adta tanújelét a hazafi iránti rajongásának, tiszteletének.

Nagyrabecslése jeleként, 1867-ben Horváth Gyula zalaegerszegi ügyvéd és hírlapíró, (a Zuhany című satirikus lap későbbi szerkesztője, innen kapta Zuhanyos előnevét) azzal a kéréssel kereste meg Kossuthot, hogy gróf Batthyány Lajos özvegyével együtt legyen születendő gyermeke keresztszüelője. A felkérő levélben bizonyára patetikus szavakkal magasztalta Kossuthot, aki válaszlevelében, (amely napjainkban

egy zalaegerszegi polgár féltve őrzött tulajdona), azt írta: „Magasztalásra érdem kell. Az érdem csak ott kezdődik, hol a kötelesség végződik. - Én pedig, Isten látja lelkemet, nem találok sem múltamban sem jelenemben egyebet, mint a kötelesség teljesítésének becsületes igyekezetét. - Ez adhat benső megnyugvást a balszerencsének csapásai alatt is, de magasztalásra igénnyel nem bír.” A felkérést elfogadva e szép gondolatokkal fejezte be levelét: „Örködjék a gondviselés a leendő anya felett, azon nehéz, de magasztos percekben, melyekben a nő a teremtőhöz

legközelebb áll, mert életet ad. Adja át ön neki legjobb kívánataimat... Nyomja első atyai csókjával gyermeke homlokára áldásomat. Tartsák meg jó emlékezetükbe a száműzött Keresztapát s fogadják jószívvvel barátságos üdvözlémet." E keresztapaságról tanúskodik a zalaegerszegi plébánia keresztelési anyakönyvének bejegyzése, mely szerint az 1867. november 5-én megszületett fiúgyermek a keresztelésben híres keresztapja után - első névként - a Lajos utónevet kapta. További neve Imre Elemér lett. Az anyakönyvből azonban az is kiderül, hogy Horváth Gyula Kossuth és Zichy Antónia mellett további hírneves személyiségeket is felkért a „komaságra". A kis Lajosnak így lett keresztszülője Jókai Mór és felesége, Benke (Laborfalvy) Róza, Csernátony Lajos újságíró, politikus, Kossuth egykori titkára. A keresztfiú, Z. Horváth Lajos, felnöve maga is újságíró, a századforduló Zalaegerszegének közismert alakja, a Magyar Paizs c. hetilap szerkesztője lett. A róla szóló források rendszerint hangsúlyozták, érdemeiként emelték ki, hogy Kossuth Lajos keresztfia.

A levélváltáson túl tisztelői gyakran személyesen is felkeresték a turini remetét. Voltak, akik egyedül keltek útra, mint Borbély György tanár (1896-tól a zalaegerszegi Állami Főgimnázium magyar - latin szakos pedagógusa), aki 1889 nyarán Kolozsvárról előbb Párizsba kerekedett hatalmas velocipedjén, onnan pedig Svájc hegyein keresztül Turinba igyeke-

zett, hogy tiszteletét tegye az idős politikusnál, „a magyar kultúra legnagyobb emberénél". Útja azonban eredménytelen volt, mert Kossuthot nem találta

otthon, éppen Svájcban nyaralt. Oda is utána kerekedett, de a találkozás mégsem jött létre.

Még ezen év nyarán a párizsi világkiállításra utazva népes - 850 fős - magyar küldöttség látogatta meg Kossuthot. „Magyarország millióinak üdvözlé-

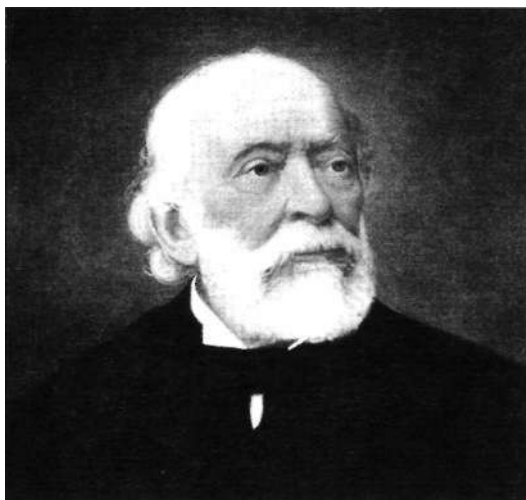

natát vitték e szerencsés utazók magokkal a szent szabadság isteni fennköltjének piedestáljához." A két különvonattal utazó társaságban 15 zalai résztvevő is volt: egyikük Györffy János, a nagykanizsai Zalai Közlöny újságírója lelkesült hangú, folytatásos beszámolót közölt az utazásról és a nagy találkozásról. Július 4-én este érkeztek meg Torinóba, majd másnap a Valentino-kertben tartott banketten találkoztak Kossuthal, akit „Dörgő s szünni nem akaró éljenzés, leírhatatlan lelkesedés..." fogadott. Majd „imaszerű áhítattal" felhangzott a Kossuth-nóta, „Kossuth Lajos pedig... kalap levéve s átszellemülten hallgatta a 48-diki események hazai hangjait." A csoport ajándékát - „Egy csinos szekrényben földet vittek ki... monoki szülőházának kertjéből." - Ábrányi Emil ez alkalomra írt költeményének kíséretében adták át az agg hazafinak. Kossuth másfél órás beszédet intézett a küldöttséghez - ez volt utolsó nyilvános beszéde - melyről Györffy János így számolt be: „Félelmetes és irtózatossá az a hatalom és erő, mellyel Kossuth, mint szónok rendelkezik. Lázba ejti, magával ragadja a számító, jéghideg ész, és ez az öreg ember előadásának erejével még mindig képes volna talán egész Európát lángba borítani." A találkozó végén Ambrosetti fényképész, aki több alkalommal fotografálta le az idős Kossuthot, csoportképet készített a ha-

talmas tömegről, melynek első sorában középben, bot tal a kezében ül a politikus.

1892-ben országsszerte megünnepelték Kossuth 90. születésnapját. Ez alkalomból Zalaegerszegen szeptember 18-án, a Zöldfa vendéglő feldíszített nagytermében „ének és szavlati estélyi” rendeztek, melyen bemutatták azt a díszes, bőrbbe kötött, középen Kossuth monogramjával díszített albumot, amelyet a város polgárai ajándékuul készítetttek az időz hazafinak, s melynek belső oldalára a következő feliratot írták: „Kossuth Lajos, Magyarország volt kormányzójának hálájuk, tiszteletük és szeretetük jeléül Zala-Egerszeg rendezett tanácsu város hazafias polgárai, születése 90. évfordulójára, 1892. szeptember 19-én.” A köszöntőt Németh Elek városi főjegyző fogalmazta, „...mi e szerény városka hu polgárai, igazi magyarok egész vonzalmunk, szeretetünk, hódolatunk és csodálatunk imádatával kérjük a Mindenható, hogy Önnek dicső életét hazánk és nemzetünk

forduló programját, ünnepi szónoklatait és az albumot aláírók névsorát adták közre. Az alapítvány kamatait a zalaegerszegi munkásegyleti tagok gyermekei közt osztották fel, illetve „tanügyi szereket és eszközöket” vásároltak belőle.

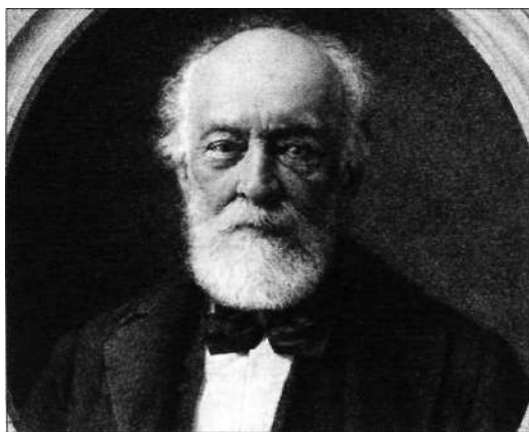
Másnap, szept. 19-én hajnalban „ébresztő zene” és taracklövések jelezték a jeles évfordulót, majd az erre az alkalomra készített Kossuth-zászló megszorúzása következett. Délelőtt 9 órakor a Várkör-téren evangélikus szertartású táborig misét tartottak, „melyen a sok koszorús leányon kívül a tűzoltók teljes díszben, az iparos ifjúság nagy számban saját zászlójuk alatt, úgyszintén több ezerre menő közönség vettek részt.” Megemlékező beszédet Czuppon Sándor kővágóörsi evangélikus lelkész mondott. A mise után a közönség az izraelita imaházba vonult, ahol Engelsmann Izrael főrabbi „magyar nyelven Kossuth Lajost dicsőítő nagyhatású beszédet tartott”.

A napot a Zöldfa vendéglőben rendezett társasvacsora zárta, lelkes felköszöntőkkel Kossuthra és családjára.

„Koporsó zár be; - nyitva már hazád!”

Kossuth halála és temetése

1894. március 20-án, 45 évnyi emigráció után Torinóban (Turinban) meghalt Kossuth Lajos. Betegségéről, állapotának változásáról rendszeresen beszámoltak a korabeli hazai újságok. Kiküldött tudósi-

nagy öröme megóvni kegyeskedjék, hogy... éljen közöttünk ama nagy alak,... akinek hazájáért, nemzetéért teljesített örökbecsű tetteire mutatva taníthatjuk gyermekeinket, unokáinkat e hazát e nemzetet úgy szeretni, érette, ha kell küzdeni, és ha kell úgy szenvedni tudni, mint ezt Önnél szeretve tisztelt nagy Hazánkfia, mi atyák megtanultuk”.- írta a főjegyző. Az album 48 számozott oldalát 569-en írták alá, majd elküldték Turinba.

A táncmulatsággal végződő estély bevételeiből Kossuth alapítványt hoztak létre, s tőkénének gyarapítására a rendezőbizottság megjelentetett egy - Breisach Sámuel nyomdájában nyomtatott, 24 oldalas - Kossuth- emlék című füzetkét is, melyben az év

tóik a betegszoba melletti kis helységben várták a híreket. Kossuth testvére, Ruttkayné Kossuth Lujza és fia, Ferenc tájékoztatták őket a „gyengeségből” eredő betegség lefolyásáról: a 92 éves aggastyán „nem tűrte a támaszt, mindig egyedül járt, kelt, s így többször megesezt, hogy erejét veszítve összeroskadts a földön maradt, míg valaki be nem jött a szobába.” Meghült, influenzát kapott, majd veseelégtelenség lépett fel nála. Kezdetben homeopata orvos kezelte, mert Kossuth a hasonszenvi gyógy mód híve volt, majd az akkor divatos masszázskúrával és katéterezéssel próbálták gyógyítani. Állapota azonban rohamosan romlott, március 16-án elvesztette eszméletét, s 20-án „öt perczzel volt (éjszaka) tizenegy óra előtt, mikor a szomszéd szobában várakozó hírlapíróknak a titkár jelentette: Meghalt!”

A szomorú esemény nem érte váratlanul az ország közvéleményét. Nagykanizsán - egy szerencsétlen hiba folytán - már március 15-én Kossuth halálhírért keltették. A Pesti Napló kiadóhivatala az aznapi újságcsomaghoz gyászkeretes cédulákat mellékelte a következő felirattal: „Kossuth Lajos életéről, betegségről utolsó óráiról és haláláról részletes és kimerítő tudósítást közöl a Pesti Napló mai külön kiadása.” Az újságárusok azonnal szétszórták a cédulákat, a városban futótűzként terjedt el a halálhír. Később érkezett meg a kiadó üzenete, hogy a szórólapokat csak akkor lehet szétszórni, ha arra távirati utasítás érkezik. Az eset hatalmas botrányt okozott a városban, még az országgyűlés is foglalkozott vele, elítélve az újság méltatlan eljárását.

A tényleges halálhírré spontán nemzeti gyász bontakozott ki országszerte a nagyvárosoktól a legkisebb falvakig. Megnyilvánulásait hűen tükrözi a Zala 1894. márc. 21-ei beszámolója a nagykanizsai reagálásról: „Csakhamar kítűzettek a gyászlobogók és a gyászfátyolos nemzeti lobogók városszerte, hirdelve, hogy gyász érte minden magyar embert, az egész magyar hazát. A városházán, templomokon, ...minden tanintézetnél... az összes pénz- és biztosító intézetknél, minden társasagyletnél, számos magánházon, köztük Babochay polgármester házában is, a tűzoltóság őrtanyáján gyászlobogó leng. Mindenki könnyes szemmel csak Kossuthról és haláláról beszél. Számos öreg polgár gyászfátyolt tett kalapjára; az itthon időző egyetemi polgárok és egyéb fiatalság gyászko-

kárdát hordanak.... Szóval mindenütt mély, őszinte gyász észlelhető.”

A zalai sajtó mindegyikében méltatások jelentek meg a nagy halotról, kiemelve történelmünkben játszott szerepét, s a nemzeti panteonba helyezve őt. „Az a csodás tűzszlop, amely évtizeden keresztül bevilágítja előttünk a szabadság, egyenlőség és testvériség dicső útját; amely a messze távolból is vakító fényét és áldásos melegét hinté ránk: szédítő magasságából a mindenség sötét ürébe örökre lehullott...”- írta a Zalamegye nekrológia.

A városok képviselőtestületei rendkívüli közgyűlést hívtak össze, ahol a megemlékezések után megtárgyalták a gyással és a temetéssel kapcsolatos tennedőket. Zalaegerszeg város képviselői határozatban mondták ki, hogy az elhunyt családjához részvétáviratot intéznek, „Zala-Egerszeg rendezett tanácsú város közönsége - nagy hazánkfíának” felirattal koszorút küldenek Kossuth ravatalára, 16 tagú küldöttséggel vesznek részt a budapesti temetésen, s a Fehérképi utcát Kossuth Lajos utcának nevezik el. Felkérték a város polgárait, hogy tartózkodjanak a zajos mulatozástól, a temetés napján az üzleteket reggel 9 órától tartsák zárva.

Zala vármegye törvényhatósága márc. 29-én tartott rendkívüli közgyűlésén róttá le kegyeletét az elhunyt előtt. Svastics Benő főispán, egykori 48-as hadnagy megemlékező beszéde után, Háczy Kálmán bizottsági tag indítványára a „nagy hazafi hervadhatatlan érdemeinek elismeréséül” nevét jegyzőkönyvben örökítették meg, s kapcsolódva az országos mozgalomhoz, gyűjtést kezdeményeztek egy felállítandó Kossuth szobor javára. Végül megválasztották a holttestet szállító vonat fogadására Csáktornyára, és a budapesti temetésre utazó népes megyei küldöttséget.

Az egyházak ünnepélyes gyászistentiszteleteken, miséken emlékeztek meg a megboldogultról. Az egerszegi izraelita hitközség előljárósága felszólította a felekezet tagjait, hogy a mély nemzeti gyászra való tekintettel „a jelen purim alkalmából a szokásos darcos járástól, úgy szintén minden zajosabb mulatságtól tartózkodni és házában a netán jelentkező álarcosok előtt zárva tartani, hazafiui kötelességének ismerje.”

Megemlékeztek az elhunyról az oktatási intézményekben, a szakmai szervezetekben, az egyesületek-

ben, a 48-as honvédeket tömörítő honvédegyletekben is. A függetlenségi és 48-as párt zalaegerszegi tagjai pedig díszes koszorút küldtek Kossuth ravatalára, szalagján felirattal: „Eszméid és szellemed kincsei mindaddig élnek: Míg a földön szabadságszeretők s magyarok lesznek.”

Zala megye és különösen Kanizsa közönségét napokig izgalomban tartotta az a kérdés, hogy a Torinóban felravatalozott, majd ünnepélyes gyászszertartáson elbúcsúztatott Kossuth földi maradványait milyen útvonalon szállítják Magyarországra, Budapestre. Végül arról született döntés, hogy a különvonat Pragerhof–Nagykanizsán keresztül érkezik az országba, s Kossuthot – igaz már csak holtában – Zala megye határán hozzák újra hazai földre.

Hármas koporsóját, felesége és Vilma lánya exhumált hamvait, valamint a család tagjait szállító szerelvény március 30-án kora reggel Dráva-Magyaródnál lépte át a határt, ahol taracklövés fogadták jövetelét. Az ünnepélyes fogadtatásra a feldíszített csáktornyai vasútállomáson hatalmas tömeg jelenlétében került sor. A gyászba öltözött küldöttségek, megyei és országos előkelőségek - többek között Polónyi Géza függetlenségi párti képviselő és Wlascics Gyula, a csáktornyai választókerület kormánypárti követe - valamint a környék polgárai meghajtott zászlókkal és a Szózat hangjaival fogadták a begördülő vonatot. Márkus József, Budapest alpolgármestere köszöntötte Kossuth holttestét hazai földön, Zala vármegye nevében Csertán Károly alispán fogadta a nagy halottat, és helyezte el a megye koszorúját a koporsón. A családtagok közül Kossuth Ferenc köszönte meg az üdvözlő szavakat: „Uraim! Visszahoztuk a hazába mindenünket, ami nekünk megmaradt szeretett halottunkból... Hazahoztuk, hogy emléke odaüljön minden magyar tűzhelyéhez, hogy az unokák és az unokák utódai tanuljanak tőlük önzetlen hazaszeretetet.”

A vasút mentén mindenütt és azokon a vasútállomásokon is, ahol csak átbogott a vonat, a helybeliek - még a horvátok is - feketébe öltözve, levett kalappal, gyászzászlókkal, gyászzenét játszó tűzoltózenekarokkal fogadták a halott hazafit, s adták tanújelét Kossuth iránti tiszteletüknek, szeretetüknek.

A következő állomás Nagykanizsa volt, amelynek pályaudvarára csak belépőjeggyel juthattak be a gyá-

szolók, a kívül rekedtek a sínek mentén, mintegy sorfalat alkotva próbáltak helyet találni maguknak. Az épületet fekete drapéria borította, a peronon kandeláberek lobogtak, a városban zúgtak a harangok. A biztosító kocsi után fél kilenckor gördült be a hamvakat szállító, már kívülről is koszorúkkal borított szerelvény. „Mihelyt a vonat füttye elhangzott, a férfiak levették kalapjaikat, és így várták néma csendben, míg a vonat megállott... A zászlókat meghajlítva tartották s meghajolt földetlen fővel állott a nagy közönség. A meghatottság e néma pillanatában sok szembe feltört a könny, s a nők között többen zokogtak.” Kossuth fiai, Ferenc és Lajos Tódor fogadták Babocsay György polgármester üdvözlő szavait, és átvették a város és a küldöttségek koszorúit. Ruttkayné Kossuth Lujza pedig a szalonkocsiban várta a kanizsai hölgyek tisztelgő látogatását. Negyed óra múlva indult tovább a vonat, legközelebb a balatonszentgyörgyi állomáson állt meg. Útközben mindenütt néma tömeg tisztelgett a hamvak előtt, Komárvárosnál egy cigányember a Kossuth-nótát hegedülte.

Balatonszentgyörgyön Keszthely város és Marcali vidékének küldöttsége várta a koporsót. A keszthelyieket, mintegy 800 főnyi közönséget három különvonat szállította a vasútállomásra, hogy elbúcsúzzanak városuk díszpolgárától. Az első hajnali 5-kor indult a tűzoltókkal, akik a rendet biztosították. A következőn - 7 órakor - a 48-as honvédek utaztak, élükön Vértessy Iván ügyvéddel, egykori honvédhadnaggal. A harmadik vonat fél kilenckor a gazdászokat és a városiak egy részét vitte, az előkelőbbek kocsikon, a földművesek szekereken érkeztek. Mivel a küldöttségek úgy tudták, hogy a vonat csak néhány percet időzik a szentgyörgyi állomáson, gyorsan átadták koszorúikat Kossuth Ferencnek, aki a 48-as honvédek népes küldöttségére való tekintettel megengedte, hogy kinyissák a koporsót szállító kocsit. „Az élet viharától többé kevésbé megtört alakok meglátva a magyarok Messiásának fekete lepellel leborított koporsóját, könnyek hullatása közt igyekeztek a magas lépcsőre fellépni, hogy csókkal illethessék a nagy hazafit megdicsőült tetemeit elfedő gyászleplet.” Közülük azonban csak egynek, Regensperger Ferencnek adott meg az a dicsőség, hogy beléphetett a ravatalos kocsiba, ahonnan a felgyülemlett virágokból szórt a tömeg közé, „miket drága ereklye gyanánt fognak

őrizni holtuk napjáig." A vonat indulása előtt az adig fegyelmezett tömeg megrohamozta a halottakocsi, s „a koszorúkról tépett magának becses emlékül egy-egy virágot vagy babérágacsát,..". (Ezek közül egyet a Balatoni Múzeum is őriz.)

A szerelvény boglári, siófoki, székesfehérvári és kelenföldi megállás után du. negyed négy körül érkezett meg a Nyugati pályaudvarra. Onnan a koporsót a Nemzeti Múzeumba szállították, ahol két napon keresztül róhatták le kegyeletüket a fővárosiak Kossuth ravatala előtt. Az épület lépcsőit teljes egészében elborították a koszorúk. A temetésre a főváros rendezésében - hatalmas, némán tüntető tömeg jelenlétében - 1894. április 1-jén, a Kerepesi temetőben került sor.

Források:

- Borbély György: Kerékpáron Párisig és vissza. Utí emlékek. Bp. 1993. 31-140. p.
 Kossuth-emlék. Kossuth Lajos születésének 90. évfordulójára. Zalaegerszeg, 1892. 24 p.
 Gyórfly János: Turin-párisi utazás. Zalai Közlöny, 1889. Júl. 6., júl. 13., júl. 27. szám.
 Kossuth Lajos levele Horváth Gyulához. Magántulajdon.
 Kossuth Lajos levele Degré Alajoshoz, a váci Honvédegylet alelnökéhez. Magántulajdon.
 Zalán át Torinóból Budapestre. (Kossuth utolsó útja) Zalaegerszeg. 1994.
 Zala. 1394. márc 18.-1894. ápr. 11. között megjelent számai
 Zalamegye. 1894. márc 25.-1894. ápr. 8. között megjelent számai
 Zalai Közlöny. 1894. márc 15-ei és 1894. márc 24-ei száma
 Keszthelyi Hírlap. 1894. márc 25.-1894. ápr. 8. között megjelent számai.

Irodalom:

- Hermann Róbert: Kossuth Lajos életútja. In:....Jeborulok a nemzet nagysága előtt" A Kossuth-hagyaték. Bp. 1994. 7-176. p.
 Kossuth emlékalbum. Szerk.: Kovács Dénes. Bp. 1910.
 Kossuth Lajos 1802-1894. Kossuth Lajos és kortársai. Szerk.: Nagy, Mézes Rita. Bp., 2002.
 Kossuth Lajos életének képei/Szabad György tanulmányával. Szerk.: E. Csorba Csilla. Bp., 1994.

Függelék

1.

Kossuth Lajos levele Horváth Gyulához Turin, 1867. október 14.

22. Via a Angennes
Turin Octob: 14K 1867

Uram!

Illetődéssel olvastam Önnek f. hó 9kérőli levelét. Köszönöm irántami jóindulatát, de magasztalásait nem fogadhatom el. A kor, melyet élünk, eredményekben oly nagyszerű időszak az emberi nem haladásának történelmében, hogy talán éppen ez egésznek nagyszerűsége teszi az embereket oly kicsinyké, de még sem annyira kicsinyek, hogy még én is nagyok látszassam közöttük. Magasztalásra érdem kell. Az érdem csak ott kezdődik, hol a kötelesség végződik.- Én pedig, Isten látja lelkemet, nem találok sem múltamban sem jelenemben egyebet, mint a kötelesség teljesítésének becsületes igyekezetét. - Ez adhat benső megnyugvást a balszerencsének csapásai alatt is, de magasztalásra igénnyel nem bír.

Szívesen adom megegyezésemet kívánságához, hogy születendő gyermekének keresztattya legyek.

Megszívtetve fogom magamat érezni, ha hazánk nemes keblű mátyrjának Batthyány Lajosnak özvegye a keresztszülői tisztben társának elfogad.

De nem gondolja Ön, hogy e két névvel nagyon sok bús emléket csatol Ön a vallásos szertartáshoz, mely gyermekét az életbe avatja? Pedig a bánatos emlék nem vidor kíséret az élet útján!

De a sors gyakran tetszik magának az ellentétekben. - Talán úgy adja Isten -megadja, ha óhajításom teljesül - hogy e bús emlékek megkérelmlik a végzetet, hogy örömet, boldogságot árásson [az] Ön gyermekére.

Őrködjék a gondviselés a leendő anya felett, azon nehéz, de magasztos percekben, melyekben a nő a teremthöz legközelebb áll. mert életet ad. Adja át Ön neki legjobb kívánataimat. Tudósítson Ön, kérem, mikint teljesültek reményei. Nyomja első atyai csókjával gyermeke homlokára áldásomat.

Tartsák meg jó emlékezetükben a száműzött Keresztapát, s fogadják jószívvel barátságos üdvözléte-
met.

Kossuth Lajos

Horváth Gyula úrnak
Zalaegerszezen

Eredeti. Magántulajdon, Zalaegerszeg.

2.

1867-ben Vácott állították fel az ország első honvédelmi emlékművét. A helyi honvédegylet alelnöke, Degré Alajos, az egykori „márciusi ifjú”, a Tízek Társaságának tagja, az emigrációban élő Kossuth Lajost kérte fel az obeliszk felavatására. A felkérésre a politikus levélben válaszolt. E levél napjainkban Zalaegerszezen, Degré Alajos leszármazottainál található.

Kossuth Lajos levele Degré Alajoshoz, a Váci Honvéd Bizottmány alelnökéhez

Turin, 1868. július 16.

Degré Alajos Honvéd Százados urnak
a Váci Honvéd Bizottm. Alelnökének

Tisztelt Alelnök Úr!

Köszönöm becses meghívását a Váci honvédemlék leleplezési ünnepélyére.

Önök ez emlékből oltárt emelnek a szabadság hitvallásának.

Jól esnék bánatos lelkemnek ez oltár előtt együtt imádkozni Önökkel a Szabadság Istenéhez, hogy adjon az élőknek akaratot, eltökéllést s erőt, hiven bátran, önzéstelenül szeretni a Hazát, mikint ama dicsőséges holtak (sic!) szerették.

De jól sejtette Ön, hogy e szerencsétől eltiltanak a körülmények.

Én elv embere vagyok.

Soknak, ne mondjam: mindennek, - máskint kelleni lenni a Hazában, mint amikint van, hogy én Ön becses meghívásának megfelelhessenek.

S a mit nekem tennem nem szabad, azt tenni fiaim sem tartják szabadnak, nem mert fiaim, hanem, mert ők is elv emberei.

De ha testileg nem, jelen leszünk lélekben az ünnepélyen. Megálljuk a napot a számkivetés sivatagjában, 's hálás kegyelettel áldva a Magyar szabadság vértanúinak szent emlékét, könyörögni fogunk Istenhez, távoztassa el Hazánktól az átkot, hogy ama martírok hiában véreztek legyen (Sic!)

Nem írok többet, nehogy a nagy múlt emlékének a törpe jelennel összehasonlítása keserűvé tegyen. Mert ama múlt és e jelen között oly rémületes ürt ásott, nem a végzemes kényszerűség, hanem az önbizalom vesztett megcsüggedés, hogy fejem szédeleg, ha reá gondolok.

„Liceat sperare timentí.” [Szabad legyen remélnie a félőnek.]

Hazaifüi tisztelettel, s baráti kézzorítással

Tutin, Július 16-án, 1868.

Kossuth Lajos

Eredeti. Magántulajdon, Zalaegerszeg.

Közölve: Degré Alajos: Visszaemlékezéseim. Bp., 1983. 434. p.

Ady Endre
Március 20*

Ezeréves létünk ünnepélyén,
Az örömnök víg zaja között
Ismét eljött a gyásznap, melyen
Kossuth apánk sírba költözött.
Akkor egy bús nemzet zokogása
Kísérte a legnagyobb magyart,
Ki nem halt meg, örökre fog élni,
Míg magyar szív dobogása tart.

Most örömszajt fojt el a gyász napja;
Nem zavarja azért ünnepünk.
Egy ezredév dicső ünnepélyét
Nem zavarja, ha mi könnyezünk.
Hisz ez a könny nem a bánat könnye.
Csak az emlék szent áldozata;
Ne keressük „holtak közt az élőt”,
Mert hisz él Ő, míg él e haza!

E szent napon nagy szelleme előtt
leborul az ünneplő magyar,
Megcsókolja a szentelt sírhantot,
Amely testet, mulandót takar;
Könnyeiből új erőt merítve,
Megreszketve szóló kérés szava:
Áldd meg e hon méltó ünnepélyét,
Legyen boldog e szegény haza!

Farkas Antal

Kossuth**

Ó, gyászban, vérben gazdag századoknak
Nemzet-vezérlő tüzes oszlopai
Ó, szolga-lelkek újabb Messiása,
Cézári fattyak isten-ostora!
Mi volna nálad nélkül az a század,
A melynek fénye, lelke te valál?
Csavargó koldus, kit a sivatagban
A földre roskaszt kínos éh-halál,
Kiről letépik a gúnyát gazok,
Testét felfalják keselyük, sasok.

Hogy talpra állt, hogy megifjult, miként a
Gyermek-mesék ujjászült hősei,
Hogy gazdaggá lőn, azt isteni lényed
Világrajööttének köszönheti.
Ó, áldott óra, melynek születése
Nagygyá tehet egy törpe századot!
Ó, áldott perc, a melynek fogadását
A kőbe vésik késő századok;
S mely kérkedőn magáénak nevez:
Egész világnak irigyeltje lesz.

Ó, én hiszek a lélekvándorlásban,
A sír elől a lélek vándorol...
A lelket, nemzetem büszkesége,
Én már éreztem egykor, valahol.
Nem a kezében villant meg az a tör,
Melynek nyomán, mi vér buggyant elé,
A szabadságnak drága csecsemőjét
A republikát megkereszteléd?
A gillotinok ércz-bárdja fölött
Nem a te lelked szárnya röpdösött?

Az volt, tudom. Parisnak piaczárói
A Duna-Tisza rónára szállt,
S a délibábok szelid tengerében
Mégfürdeté a véres, vad halált.
A szabadságnak idegen virágát
A pörge kalpag mellé tüzeléd,
S erős karával, bosszus ostorával
Nagyot csördített olykor Bécs felé.
Szavára a poklok tűzébe ment
A győzni-halni tudó regement.

Igaz, hogy elfogyott a regemented,
de ha izensz, mindnyájan elmegyünk,
S miként az Alpok zúgó lavinája:
Hatalmassá növekszik seregünk.
Neved eszme lesz, melynek lobogóját
A rab nemzetek sorra követik.
Ledönteni a szabadsággalázó
Cézári kénynek gúla-köveit,
S maguk emelik föl a zsarnokok
Trónjuk romjából emlék-oszlopod!

* Ady Endre verse a Millennium évében, 1896-ban, Kossuth halálánál 2. évfordulóján született.

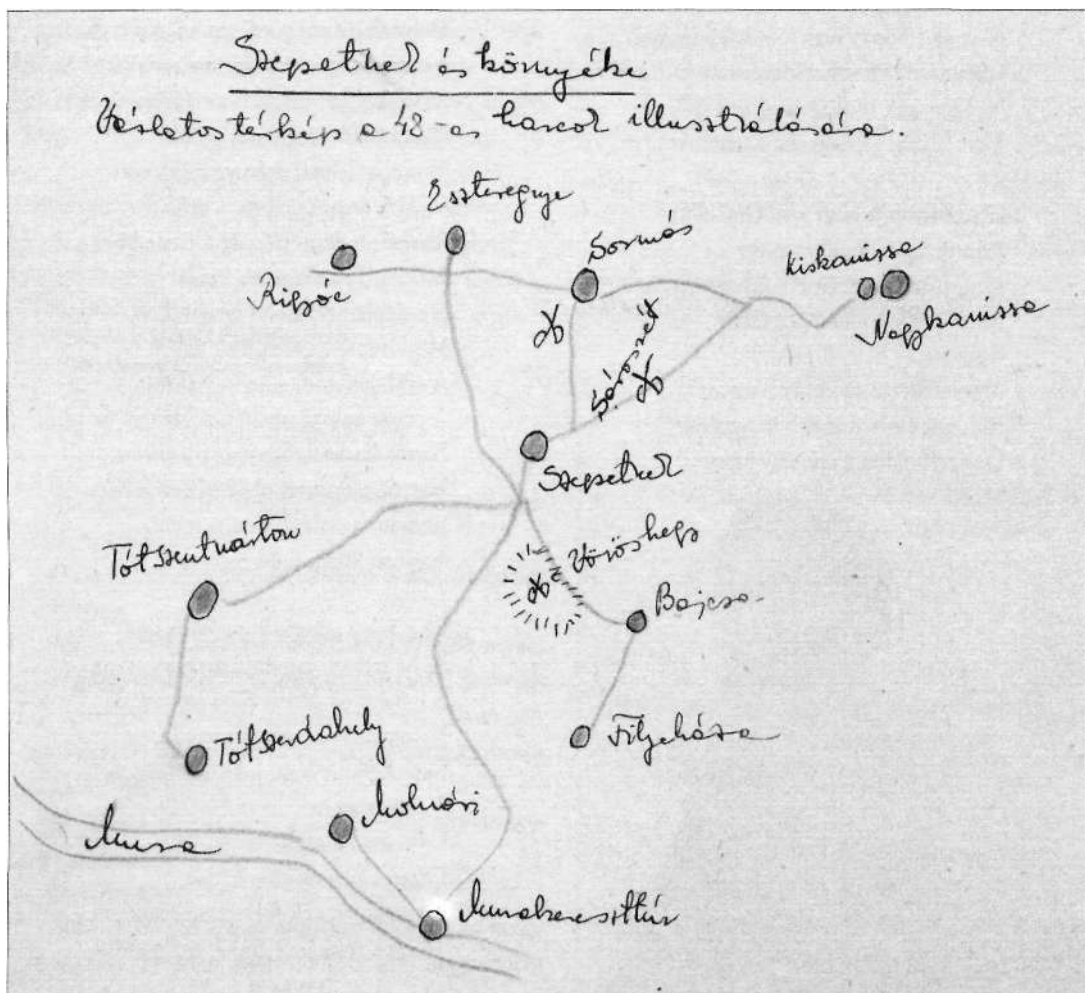
** Farkas Antal (1875-1940) költeménye Kossuth Lajos 100. születésnapjára jelent meg a Magyar Paizs című, Zalaegerszegen megjelenő hetilapban.

Kardos Ferenc

1848 lenyomatai a zalai nép emlékezetében

1848-49-es forradalom és szabadságharc eseményeiről jelentős zalai kiadványok jelentek meg az utóbbi években. Sok új forrást, adatot közölnek ezek a munkák. Ma ezekből a kiadványokból hitelesebb képet kaphat a zalai vagy Zalába vetődött ember a reformkor, a forradalom és szabadságharc és a Bach korszak itteni eseményeiről, jelentős személyiségeiről, mint korábban bármikor. Az így kialakuló kép azonban nagy mértékben különbözik attól, amit a „nép” gondolt (gondol) ezekről az eseményekről és személyekről. Erről tanúskodik az a gyűjtés, melyet 1947-48-ban, 100 évvel a szabad-

ságharc után néprajzi kutatók végeztek hatszáz, valahai 48-as színhelyen. A népi emlékezet zalai 48-áról dr. Kerecsényi Edit szép anyagot közölt 1974-ben a zalakomári, galamboki, nagyradai gyűjtött. Az akkori közlés a közel 800 zalai cédula anyagából szemelgetett hat témához (A jobbágyvilág emléke; A katonafogás; A márciusi napok híre; A horvát „illér” betörés; A szabadságharc vezérei a nép emlékezetében; A szabadságharc bukása - elnyomatás). A gyűjtés elsősorban a horvát seregek útvonalába eső településeken folyt, de más zalai településen is emlékeztek 1848-1849 eseményeire.

1848 őszének Szepetnek környéki útközei egy emlékező szerint

El nem feledett csaták

Királyi Pál szülőfalujában, Szepetneken több összecsapásról is hallottak. . . . és amikor a horvátok jöttek be, engedték jönni egész Kanizsán túl, hogy hol fordították vissza nem tudom, de amikor visszafordították őket, akkor a horvátokból sokat elemésztettek. Mintha csapdába kerültek volna, nem tudtak rendesen visszavonulni. Itt a közeli hegyen két kilométerre a kösségtű, Vöröshegynek nevezik, mutattak egy árkot, abba annyit vót a halott, hogy keresztül mentek a halottakon.

„Arru sokat beszéltek, hogy itt a Sáros réten beleszorították az illéreket, mer akkor itt tócsa vót, nem lehetett körösztü menni, belefullattak mind. A sormásiak megnyomták arru felü (az adatközlő itt a kezével mutatta az irányt), a szepetniek még innen. Egy se meneküt még. . . . Az egész szepetneki lakosság részt vett az illérek elleni harcokban. Akkor még csak tizenennyőc házbu át. A nép mént kaszáva, kapáva, ki mit tudott, az illérek nem tuttak merre menni, beszorították őket a mocsárba. . . . A horvátok még a mai nap is haragszanak mindig ránk, ez beléjük lett nevelve.

Itt az adatközlő, aki nevéből ítélve Szepetnek német kú lakosaihoz tartozhatott, a falubeli horvát lakosokra gondolt. A sárosréti ütközetre egy másik, meg nem nevezett 40-45 év körüli szepetneki gazdálkodó is emlékezett:

„Ha arra én gondoltam volna, az öregapám szokott mesélni az illérekről, a horvátokról. Valahol itt Kanizsa felé, a Sárosréten összecsapások is voltak, sebesültek is maradtak.” „Kanizsa nyugati oldalán, a rétségen ott is táboroztak illérek, ott is sokat agyonverték közülük.”

A szepetneki nép életében egy Eszteregnye és Rigyác közötti ütközet is fennmaradt: „Eszteregnye és Rigyác közt a horvátok ellni sikeres harc után a honvédek visszajöttek Szepetnekre, itt kaptak zabot, az itteni szegény nép adott nekik, az uradalmakba nem kaptak.”

„Az eszteregnyei rétségen ütköztek össze, ott verték agyon őket, ott lettek tömegsírokba eltemetve. Éccaka még aluttak, a magyarok megtámadták őket, agyonverték, őket, alig ment haza belőlük hímondónak.” A rigyáci összecsapást Fischl (Posch) Ferencnek „egy sormási öreg ember, Szabó János (Lila) meséte, hogy mán régén meghat - az apjátú hallotta.”

A vöröshegyi, a sárosréti és a rigyáci (vagy eszteregnyei) összecsapások idejére egyik adatközlő sem emlékezett, így arra a kérdésre, hogy gerillaharcok vagy hadműveleti tev-

kenységek voltak-e ezek az események nincs bizonyos válaszunk. Az egyik emberöltő múltán megfogalmazott emlékezéseknél az 1848 őszi a horvátok hadi utánpótlását dézsmáló gerillaharcok emléke is megőrződhetett. Az azonban, hogy minden emlékező, aki a említi a sárosréti ütközet súlyos horvát veszteségről számol be, s egyikük sem említ társzekereket, az október 2-3-án Kanizsa visszaszerzéséért eredményesen megvívott harcok egyes történéseire utal. A Sárosrét, mint azt az 1947-ben készült rajz is mutatja, Kanizsa, Sormás és Szepetnek között fekszik, az 1960-es években végzett zalai földrajzi- és helynévgyűjtéskor a sormási határ kanizsai felén is ismert volt. Szeptember 29-én Gyika Jenő nemzetőr Vidos József tábornaghoz címzett levelében ezen a határrészen állomásozó horvát seregéről ír: Megállapítja, hogy „Kiskanizsa és Sormás közt mintegy 1600 főből álló és ott táborozó illérek biztos elfogása vagy megsemmisítésére a zalai nemzetőr sereg a kellő lelkesülés hiánya végett elégtelen” Október elejére azonban jelentős erővel gyarapodott a sereg. Ekkor a támadást a Zichy, Ivánkovics és Újvári zászlóaljok segítették.

A csaták színhelyére a távolabbi zalai településeken is emlékeznek, de már pontos határmegjelölés nélkül. „Kis kanizsa és Sormás közt nagyon sok halott van, illérek. Nagyon sok illér ott veszett”. meséli egy 56 éves obornaki férfi, aki ezt sormási anyósa apjától hallotta.

A harcok során elkerülhetetlen volt a polgári lakosság részvétele, hiszen a beszállásolt és a lakosságot szívesen fosztogató horvát sereg folyamatos veszélyt jelentett számukra. „Sormáson vót az anyósom apja, agg ember vót akkor. - meséli egy obornaki 56 éves férfi (személy sajnos nem ismert) - Illérek jötek akkor. Sormás és Kiskanizsa közt. Az ő szobájukban is feküdtek illérek, lüdöztek rá a kiskanizsaiak. Volt közöttük egy erős ember, lüdöztek rá, de a golyó nem fogta. [Lám egy mesei motívum!] A kiskanizsaiak, mint a harcokról készült beszámolók tudósítanak róla, kifejezetten ellenségesen viselkedtek a horvát katonasággal szemben. Így nem véletlen, hogy a kiskanizsaiak „sáska” elnevezésének egyik eredettörténete is előkerült a távolabbi Kerkakutsaról: „Az illéreket Kiskanizsánál nagyon összetörtik. Azért hívják a kiskanizsaiakat sáskának, hogy hegyikbe rohantak, mint a sáskák, azt elpusztítottak őket.”

Természetesen ezekben az emlékezésekben néha összevonódnak a történelmi események, az illérek, a törökök a tatárok együtt említődnek. Alsó-Szenterzsébetről

egy emlékező egyenesen így fogalmaz: „az illérek a török futáskor vótak.” Az illérek azelőtt vótak idesapám idejibe. ... Tatárok is, törökök is jártak akkor Azok is szorongatták a népet...”

48-as honvédekről

Kevés olyan emlékezést jegyeztek le, amelyik az adatközlő falujából elszármazott és oda vissza is tért 1848-as honvédek említ meg. Nagyradán „elvitték a Becögő Jánost meg a Hompó Boldizsár, haza is jött mindenik. Igen nagy volta becsületük. Hompó bácsi a Görgey keze alatt szolgált. Mondta mindig, hogy igen finom, híres vezér volt. Igen sokat mesélt róla, különösen úgy mise után.” - emlékezett a gyermekkorában hallottakra egy nagyradai 70 éves férfi.

Komárvárosból Péntek Györgyöt is említi egy gazdálkodó, akinek a nagyapja „sokat találkozott Kossuthal. Még nekem is hagyott a pénziből. Olyan vörös bankó vót...”

Kossuth-bankó

Az 1848-49-es események egyik tárgyi jelképe a Kossuth-bankó. A Kossuth-bankó az emlékezések szerint sok háznál maradt, félve őrzött kincscé vált. Egy kerkakutasi emlékező így emlékszik a pénzre: „Ollan cifra vót a Kossuth-pénz, a forint, mint most azok a kommunista újságok, ollan cifra, színesek, piros meg kék meg barna. Az idesapám egy tehenet akart el akart adnyi, aztán ez a pusztaszentpéteri miyavalya, Molnár Sándor idesapja vette meg. Ez akar egy ezerforintosat adnyi az idesapámnak azér a tehénér. Nem is ért a tehén annyit. Idesapám nem akarta elfogadni, hogy hátha nem tudja használni. Úgy adta el aztán 40 forintér, azér az új pénzér.” A bankókon egyes emlékezők szerint „Ollan cifrák vótak azon, hogy azt a mostani nyomdászok nem tudnák megcsinálni.”

Kerkanémetfalun emlékeznek olyan vásárra is, melynek a Kossuth-bankó vagy az osztrák pénz miatt rossz vége lett. „Zalalövön vásár lett április elsejin. Az egyik fél osztrák pénzért, a másik magyar pénzért akarta elanni az ökrít, tehenit, lovát. Talán valamelik, melik magyar érzelmű ember vót, magyar pénzér, - a másik másik pénzér. Úgyhogy botokkal verekedtek a vásárba egymással. Fejít egymásnak bevették.”

A bankót félve őrizték, dugdosták a szabadságharc levereése után is, hogy ne találják meg illetéktelenek. „Kossuth-pénz. Kossuth-pénz vót akkoriban. Apám mutogatta, a gerinda között megmaradt. Ha el nem ég a ház, onnan nem vész el.”

A Kossuth-pínzt el köllött dugnyi, mer kiná Kossuth-pízt tanáták, az megbüntették. A pénzüket elásták 48-ba, ami ezüstpénzük vót, hogy a németek e ne vehessék. Egy gyalgáláb huszaszt ástak el öreganyámék. Meg beletették fa-zékba, aztán meg elüvettek. De ha valamelik család elhalt, az a pénz megmaradt. Még tanának most is.” A talált kincs nyomán legendák keltek szárnyra és egyes gazdag családok gazdagságának eredettörténetévé váltak: „Osvát talált anyit, hogy óriási. Ezt titkon be tutta váttani Győrbe a bankba. E grófi birtokot vett rajta. (Most csak a malmát hatták meg, meg a házhellyit.) Hét-nyóc köteg vót ezresbe. Avvót egy zsákba.”

Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc eseményeinek emléktöredékeiből mutattam be egy csokorral. Az utóbbi húsz évben többször fölmerült a hazai néprajzkutatók közt, hogy meg kellene vizsgálni, ma vajon milyen a 1848-49-es kép él az emberekben, de érdekes volna az 1956-os forradalom népi emlékképeit is felderíteni. Izgalmas vállalkozások volnának ezek, s fontosak.

Jegyzetek:

- 1 Kerecsényi Edit: A szabadságharc kora a Zalamomár kömveki nép emlékezetében. Zalai Tükör 1974. I. kötet 1848/48 zalai eseménytörténete. Zalaegerszeg. 1974. 141-169 oldal Ennek az írásnak egy rövidebb változata jelent meg a forradalom 150. évfordulóján, Veszprémben megtartott emlékülés alkalmából megjelent kötetben. Tanulmányok az 1848-1849-es forradalom és szabadságharc 150. évfordulója alkalmából: Az 1848-as szabadságharc eseményei a Dél-zalai parasztság emlékezetében (az 1947-48-as kutatások alapján) Veszprém: MTA Veszprém Területi Bizottsága, 2001. 169-177.
- 2 EA Za XXVI.. 49. Banó István gyűjtése, Szepeinek, 1947.
- 3 EA Za XXVI., 72. Banó István gyűjtése, Szepetnek, 1947.
- 4 EA Za XXXVI. 73. Banó István gyűjtése. Szepetnek, 1947.
- 5 EA Za XXVI. 30. Banó István gyűjtése, Szepetnek, 1947.
- 6 EA Za XXVI., 62. Banó István gyűjtése, Szepetnek, 1947.
- 7 EA Za XXVI., 17. Térdi István, 56 éves, Banó István gyűjtése, Szepetnek, 1947.
- 8 EA Za XXVI., 67. Fischl Ferenc 56 éves. Banó István gyűjtése, Szepetnek, 1947.
- 9 Zala megye földrajzi nevei, Zalaegerszeg, 1964. 246. Sor más (583. oldal) 78. tétel Legelő : Sáros rét
- 10 Hermann Róbert-Molnár András: Nagykanizsa és környéke 1848-1849-ben: okmánytár Nagykanizsa. 2000. I. kötet 191. tétel, 199. oldal
- 11 Hemann Róbert-Molnár András: Nagykanizsa és környéke 1848-1849-ben: okmánytár Nagykanizsa, 2000. I. kötet 217. tétel, 224. oldal
- 12 EA Za XXII.. 12. 56 éves férfi. Obornok (Obornak)
- 13 EA Za XXII., 12. 56 éves férfi, Obornok (Obornak)
- 14 EA Za XI., 111. Kósa Ferenc, 72 éves, Havasné Bede Piroska gyűjtése, Kerkakutas, 1947.
- 15 EA Za, XX. Bicsák Pál. 72 éves, Havasné Bede Piroska gyűjtése, Alsó-Szenterzsébet, 1947.
- 16 EA Za XI., 44. Németh István, 74 éves, Havasné Bede Piroska gyűjtése, Kerkakutas, 1947.
- 17 EA Za XIX.. 68. Tulok Mihály 70 éves, Kerecsényi Edit gyűjtése, Nagyrap, 1947.
- 18 Ae Za XIV., 20 Sipos János 83 éves, Kerecsényi Edit, Komárom, 1947.
- 19 Dr. Földi Józsefné-dr. Hetényi Iván-Gondos Judit: Pénzügyminisztérium 1848-1998. elektronikus változat: <http://www.meh.hu/PM/kepeskonyv> Kossuth nagy erőfeszítést tett az ország átalakításáért. Már a kezdet kezdetén tervbe vette az önálló bankjegykibocsátást, amelyet államkölcsön formájában a lakosságtól kért, valamint a nemesfémkészletek begyűjtésével - azt fedezetként használva - kívánt megvalósítani. Az államkincstár mindössze mintegy fél millió forint készpénzzel rendelkezett. A Pénzügyi Ministerium ennek ellenére igyekezett finanszírozási tevékenységet is ellátni, így kisebb kölcsönöket adott a legfontosabb pesti iparvállalatoknak. A kereskedők megsegítésére az Osztrák Nemzeti Bank

tól egymillió forint kölcsönt szerzett, lévén a hitelezők nagy része osztrák. Ekkor már nem volt módja nagyobb pénzügyi mozgósítására. Kossuth pénzügyi terveinek megvalósítását a honvédszázlóalj felállítását segítette. A hadimegrendelések jó jövedelmet jelentettek egyes iparágaknak, ami alapot adott Kossuthnak, hogy a lakossághoz fordulhasson az államháztartás megsegítéséért. Felhívása oly nagy sikerrel járt, hogy így önálló nemesfémalapon nyugvó papírpénzt tudott kibocsátani. Ehhez hozzájárult még a Bécsbe indított körmöcbányai nemesfémzállítmány visszatartása is. Amiből Kossuth érméket veretett. Az 1 és 2 forintos bankó igen közkedvelté vált a nép körében. Válaszul Bécsben megjelentették az 1 és 2 forintos osztrák bankjegyeket, melyek forgalmazását Kossuth betiltatta, és egyidejűleg 1848. augusztus 10.- kiadta az első magyar feliratú papírpénzt, a vereshasú bankót. Ez stabil, jó fedezetű pénz volt. Szeptemberben bocsátotta ki az 5 forintos államjegyet, a híres Kossuth-bankót, majd az 1 forintos papírpénzt, a 2 és 10 forintos pénzjegyeket. Újabb érméket is veretett: 3 és 1 krajcáros vörösréz érméket, valamint 6 krajcáros ezüstpénzt. Ezeket 5, 10, 100 forintos államjegyek és 50, 100, 500 forintos kamatos utalványok egészítették ki. Az utalványokat az államnak adott kölcsön fejében adták ki. Rendelettel szabályozták, hogy az ezüstpénzt a határon való kilépésnél bécsi bankóra kötelező cserélni, beváltani. Így hazánkban az ezüst kiáramlását is megakadályozták. Egyes helyeken szükségpénzeket is forgalomba hoztak. A Pénzjegynyomda a pesti Károly-kaszárnyában. A mai Városházában működött 1849. január 4-éig, majd Debrecenbe a református kollégiumba tette át székhelyét, A sikeres tavaszi hadjárat során a nyomda a visszafoglalt fővárosba költözött, de később Szegedre, majd Aradra volt kénytelen áttelepülni. Termékeit még az osztrák hadsereg is felhasználta vásárlásaihoz. A Pénzjegynyomda hovatartozása 6 millió forint fizetősésként állított elő, így a 61 millió forintos alapot, melyet Kossuth javaslatára az Országgyűlés megszavazott, nem merítette ki. Kossuth eredeti javaslata 90 millió Ft volt. Pénzeszközök hiánya miatt a szabadságharc hadserege és az állam kiadásai nem szenvedtek hiányt. A Kossuth-bankók és a pénzügyminiszter intézkedései nagyban hozzájárultak a szabadságharc sikereihez. A pénzügyi rendszer az utolsó napig betöltötte szerepét.

- 20 EA Za XI., 42. Németh Ferenc, 77 éves, Havasné Bede Piroska gyűjtése, Kerkakutas, 1947.
- 21 EA Za XI., 42. Németh Ferenc, 77 éves, Havasné Bede Piroska gyűjtése, Kerkakutas, 1947,
- 22 EA Za XII, 89. Kovács János, 70 éves, Havasné Bede Piroska gyűjtése, Kerkanemafalu, 1947.
- 23 EA Za XII, 29 Gömbös József 70 éves, Havasné Bede Piroska gyűjtése, Kerkanemafalu, 1947.
- 24 EA Za XI.. 116. Kósa Ferenc 72 éves, Havasné Bede Piroska gyűjtése, Kerkakutas, 1947.
- 25 EA Za XI., 116. Kósa Ferenc 72 éves, Havasné Bede Piroska gyűjtése, Kerkakutas. 1947.

Lengyák István
Ackermann Éváról

Ackermann Éva 1938-ban született Miskolcon. Az egri Pedagógiai Főiskola rajz szakán szerzett diplomát. Mesterének Jakuba Jánost tekinti, neki köszönheti azt a rajztudást, amelyet minden alkotásán megcsodálhatunk. Tanulmányai befejezése után általános és középiskolákban tanított, szinte mindig vidéken. Közben rendszeresen rajzolt, festett, és adta át ezt a tudását tanítványainak. Néha kollektív tárlatokon szerepelt. Ezek sorát ma már nehéz felidézni. Voltak képei Kadarkúton, Kaposváron, Sárospatakon, Budapesten, Nagyberkiben, Mosdóson, Komlón, Ózdon, Taszáron, Miskolcon, Siófokon, Nagyatádon és sok más helyen. Mindenholt sikert arattak képei, de a falusi tanár művésztének értékeire mégsem figyeltek fel.

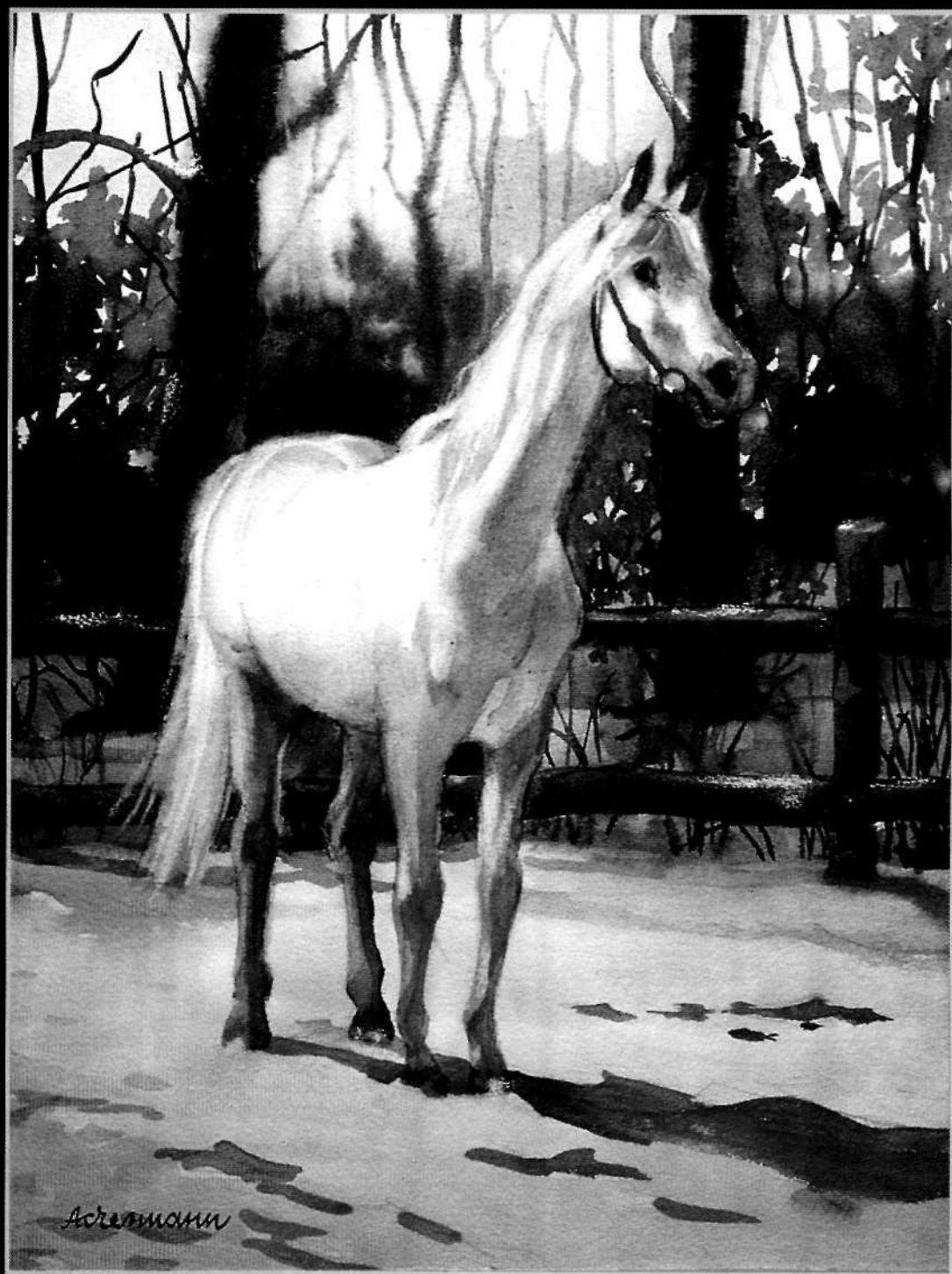
1996-ban Nagykanizsán járt, hogy nyugdíját az iskolákban eladott, magakészítette nyakláncok árával egészítse ki. Ekkor beszéltem vele először. A találkozásból önálló kiállításainak sora indult el. Először nálunk, a Hevesi Sándor Általános Iskola galériájában, aztán Zala megyében, majd az or-

„Az ige megtestesült...” (2002 - akvarell, 38 x 25cm)

A petőrkői tó (2002 - pasztell, 24x33 cm)

Fehér paripa

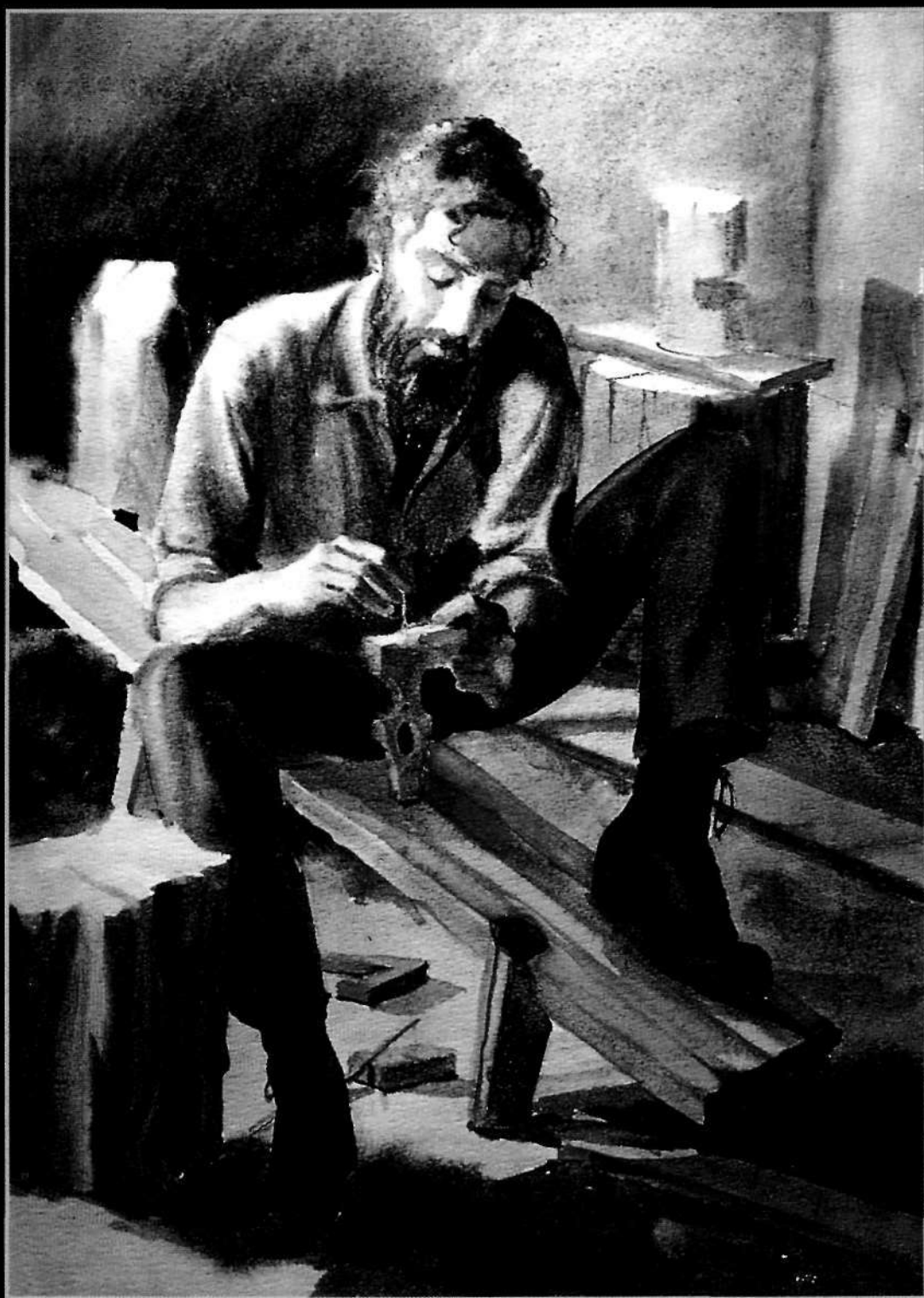
(2002 – alvarell. 52x24 cm)

„Mennyből az angyal...”

(A miklósfai templom)
(2002 – akvarell, 27x21 cm)

József

(1997 – akvarell, 58x28 cm)

Anya gyermekével

(1998 – akvarell, 52x40 cm)

Hóvirág(2002-akvarell, 23x17cm)

szágban mindenfelé. Nagykanizsán - ahol barátokra talált - és környékén, azóta több mint húsz önálló tárlatot rendeztek alkotásaiból (Keszthely, Sávoly, Hévíz, Miklósfa, Szepetnek, Zalaegerszeg).

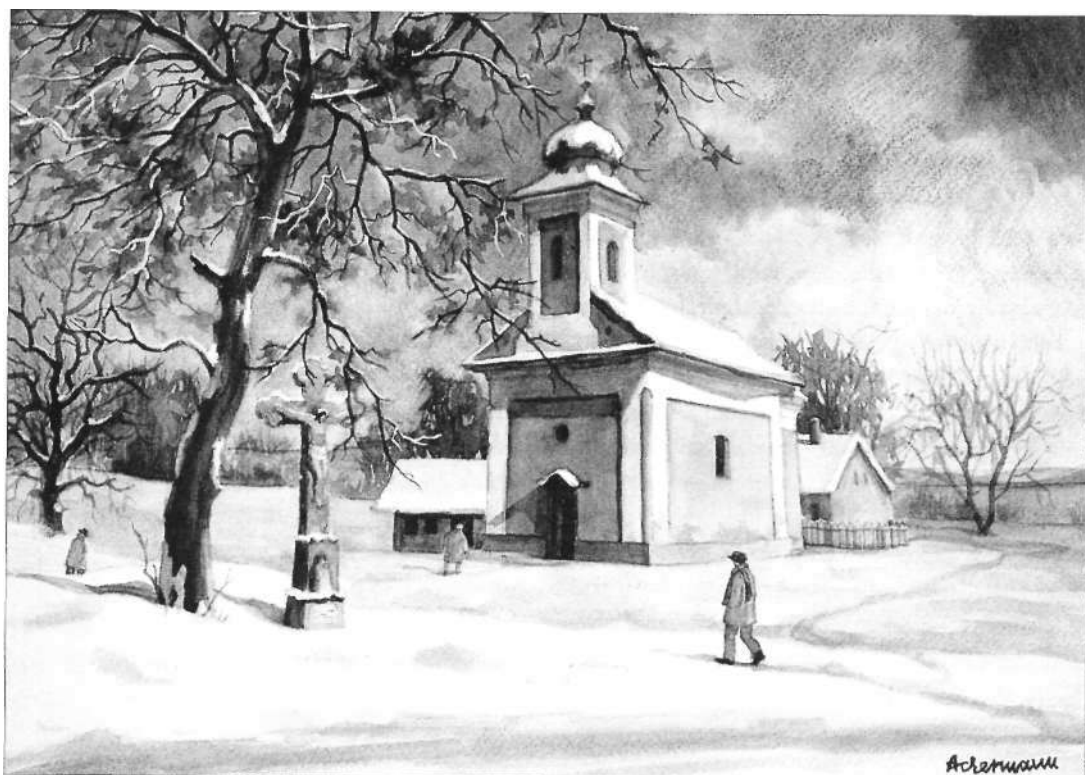
Kanizsáról - ahová mindig szeretettel tér vissza - számtalan alkotása született. A közülük válogatott akvarellekből készült a város millenniumi, 2000. évi falinaptára.

Arcképei, tájképvázlatai főleg pasztellel, akvarellal, grafikával készülnek, de sok olajfestmény is kikerül keze alól. Mesteri módon él a fény-árnyék kontrasztok, a meleg pasztellszínek adta lehetőségekkel.

Művészete az élet igenlését sugározza. Valamennyi képébe ugyanazt az örök hitet álmódja bele, fogalmazza meg: minden buktató, szenvedés, nehézség ellenére a természet, az ember, az élet szép, csak meg kell látnunk benne a szépet.

Ackermann Éva minden alkotásából sugárzik felénk a természet, a fák, a virágok, az állatok, a tárgyak, az épületek, az emberek tiszta szeretete.

Mitől képes ilyen csodálatos tisztasággal képet komponálni? Attól, hogy benne megvan az az éles megfigyelő, értékelő képesség, az a tiszta lelkiismeret, mely alkalmas arra, hogy meglássa, megítélje, és számunkra is megfogalmazza az ember, a táj,

„Zeng a harang...”(1999- akvarell, 30x40 cm)

Hazafelé (2002 - pasztell, 23x30 cm)

a világ örökkévaló, időtlen szépségét, a művész vágyaiban benne élő torzulatlanságát. Ackermann Éva vágyai szépek, nagyon szépek. Mert ami széppé teszi őket, az nem más, mint a női lélek, az asszonyi ösztön kifinomultságával megfogalmazott gyémántkemény szerkesztési egyensúly, képi egység, melybe láthatóan életének minden küzdelme beleforrt. Erezni, hogy képi lelkéből fakadnak, és minden ecsetvonásukkal, minden színfoltjukkal úgy tud azonosulni, mint a tisztességes ember az adott szavával.

Az adott szó pedig Ackermann Évának szent, mert hívő alkotó. Vallási, bibliai tárgyú ábrázolásait gyakran helyezi mai környezetbe. Sok olyan munkája van, melyeken éppen emiatt a Biblia szellemiségét véljük felfedezni.

Művészi szemlélete, vágya, hogy tapasztalatát, élményeit, gondolatait, érzéseit, szeretetét, átadhassa az embereknek, és képességét - mint a Teremtő ajándékát - kamatoztathassa mások örömére.

Ackermann Éva művészetéről Z. Soós Istvántól, a huszadik század egyik jeles magyar festőjétől - akinek Nagykanizsán állandó kiállítása van* - maradt ránk egy fontos mondat. A művésznő kaposvári tárlatán, alkotásait nézegetve mondta:

- Ha Magyarországon megrendeznék az akvarellfestők versenyét, Éva biztosan ott lenne a dobogóra lépők között.

Ma már mi is tudjuk, hogy Z. Soós Istvánnak mennyire igaza volt.

Gángoly Attila

Fényeső

Dél volt. Nyár.

Odakinn a zápor csöppjei még a járdán gőzölögtek, s remegő szívárvány feszítette magát az ég keresztjére. Bár szikráztak a tócsák és *minden* ragyogni látszott, a csend szinte szűrt.

Ekkor a fényeső a bárba is benyitott.

A diák az egyik kőrisfából faragott sarokasztalnál ült, előtte két-három ormótlan söröskorsó. Egy nőt figyelt néhány lépésnyire a pultnál, aki apró, ezüstcsillogású poharakból itta a martinit. Valahányszor hosszan kortyolt, olyasforma mozdulattal vetette föl a fejét, mint aki nevetni vagy sírni készül.

Csinos nő volt – pontosabban rikítóak voltak rajta azok a sajátosságok, amelyek egy diák szemében a nőiességet jelentik. Bronzszínű hajkorona, szemfesték, rúzs, csilingelő fülöngyök, körmök vörös lángra, kurta szoknya, túsarkú cipő. S ami a legfontosabb: az egyedüllét fanyar parfümjé lengte körül.

A diák még túl zöldfülű volt ahhoz, hogy ne tekintsen minden lányt és asszonyt szabad prédának, aki félóránál tovább magányosan üldögél egy bárban. Felhörpintette hát maradék sörét, felállt, gerincét megropogtatta, majd a nőhöz lépett, s a tükör előtt untilig gyakorolt, alig rebbenő hangon meghívta egy italra. Amaz - elmúlt negyven, de a negyvenötön még innen járt - összerázkódott, végigmérte a fiút, aztán kedves öngúnnal így szólt:

- Két év múlva már elfogadom...

A diák tudomásul vette a választ, visszaült az asztalához, s úgy érezte, szerelmes a nőbe, akinek hajszálain a fényeső kószált. Hogy az időt mulassa, sovány térdén egy rongyos szélű Krúdy-regényt olvasgatótt.

Záróráig maradtak. Ők voltak az utolsó vendégek: az asszony (ujjára jegygyűrű feszült) sem a délután, sem az este folyamán nem kelt el. Bár a számlát csalódottan fizette ki - szeme mintha könnytől csillogott volna -, még mindig nem engedte a büszkesége, hogy egy alig pelyhedző kamasszal kísértesse haza magát.

Kilépett a néptelen utcára. A diák néhány méterről követte. Tulajdonképp nem is a nő volt az, akit köve-

tett, hanem egy érzést akart megőrizni, melynek, a vegytan nyelvén, a nő volt a katalizátora.

A túsarkok úgy kopogtak az aszfalton, akár az eső. Holdfény szitált. Játszi fuvalom bújócskázott a fakoronákban, kócolta a sétány menti füvet és a bronz tincseket.

Ám a varázs váratlan megszakadt. Sötét kapualj tátotta száját, tengermélylehelletű roppant bálnatorok, s a nőt magába nyelte...

Másnap ormótlan deszkakoporsót cipeltek ki a házból. Gyászszerű hollók szálltak odafent, szűkölő, koncentrikus körökben.

- Gyógyszer-túladagolás - suttozták az emberek, s fázósan húztak összebb mellükön könnyű felöltőjüket.

- Szegény kis kokott - dörmögte egy forradásos képű selyemfiú.

...Ám a diák (meglett férfi immár) még évek múlva is örök szerelméről álmodott, ahogy fejét fölveti, nevetni vagy sírni készül - s a fényeső körülragyogja fájdalmasan szép arcát.

Lárai Eszter

Őszi rózsa

Egy rózsa még kitart az elhanyagolt kertben
 Kissé furcsán viselkedik:
 állandóan az égbe tekint
 nem hajlandó az őt környékező bágyadt
 falevelekről tudomást venni
 Talán nárcisztikus tudatot fejlesztett
 Talán fél a reá is leselkedő elmúlástól
 Talán büszke hogy ő az utolsó rózsa ezen a környéken
 Talán hiányolja társait unja az egyedüllétet
 és a mindezekkel együtt járó félelmet
 De türtőzteti magát és továbbra is az égbe tekint
 Hajnalban harmathangyákat sír
 Majd kóbor szél kerekedik
 és a rózsa szirmai
 a szél hátára feszülve
 az égbe emelkednek
 Ki akar ezen a környéken megtapodott
 rózsaszirmokon csúszkálni?

Időlopás

Ragadós kezemet
 picinyke testén nyugtatom
 s mint lopott tárgyat
 zsebemben bújtatom
 lélegzet visszafojtva
 hallgatom szívem ritmusát

A lopott időt
 magamhoz idomítva
 lezárva, átalakítva
 a világból végképp kikaparintva
 tessenek, itt van, átadom
 megcímzem, és versként nyilvántartom
 a végtelen idő e piciny csücskének
 lefűlelt ujjlenyomatát

Múltunk

Óh, anyám!
 Ne fordítsd vissza
 ne fordítsd vissza a fejedet
 mert szemed éhes fénye
 felborzolhatja a múlt szövetét
 nagyon kényes szövet mögöttünk
 épphogy csak összeállt
 kiírhatatlan erdő
 minden léptünkkel tovább nő
 hozzánk szegődött
 mint menyasszonyhoz az uszály
 hát nem illik visszanézni
 ha motoszkálást hallasz
 úgy érzed valaki követ
 ebben az erdőben
 mindig lesz egy fa
 ami mögé elbújhat az ismeretlen.

Szoliva János

Magad mélye

A magad medre,
 magad mélye
 minden folyó,
 minden árok -,

míg eléred a partokat.

Kapaszkodsz

Vásott utakon
 hegyekre kapaszkodsz.
 Mintha lenne ég,
 házat rajzolsz levegőbe.

Dezső Ferenc

Lelkem már szabad

Kiszabadultam,
 lelkem már
 szabad,
 de testem
 darabokra tört
 anyag.

A matéria még majd
 ellenáll.
 Ki tudja
 hány sejtbe
 búvik
 a halál,

hogy majd
 legyőzze
 a harmóniát,
 és Káron ladikján
 szállítson
 át,

hol idő, tér
 már többé
 nem nyomaszt,
 hol számon kérik
 földi sorsomat. -

De a józan valóság
 ma még szebb talán,
 testembe a lelkem
 hazatalál.

Hordozom majd
 a furcsa napok
 képét,
 s elveszem a
 szomorúság
 éhét.

Összeáll egészszé lélek és anyag:

Föltámadás fénye mossa arcomat!

Kövek a szívemen

Kövek közé zárva
 a szívem,
 az évek rakták rá
 szelíden.

Mint tenger mélyén
 a csigák,
 mészkővé
 lényegültek
 át.

S mit felszínre dob
 a végzet,
 keressük köztiük
 a szépet.

Mit elrejtettek
 a habok,
 kezemben tengernyi
 ég ragyog.

Kincs,
 amit másokért
 adok,
 MINDEGY, HA BELE IS HALOK...

Riersch Zoltán

Tóra

Titkok és álmok.
 Óh istenem! - én
 Reménykedem. Veled,
 Akkor, - ott felébredek...

Kaszli Miklós János
Holocaust Nagykanizsán

A város szélén, ahol a három út egy kis emelkedővel találkozik, ott volt Poldi bácsi vegyeskereskedése.

A környék óvodásai ezen a tájon csoportosultak, hogy aztán kettes sorba állva, a nagyobbak vezetése mellett, elinduljanak a félnapos óvoda felé. Ezt az intézményt a szegény sorsú kisgyerekeknek találták ki, amit az is bizonyít, hogy mindenki azt evett tízórai-ként, amit a nyakába akasztott kis táskájában hozott. Akik a testvérükkel együtt jöttek, megosztottak az egyetlen almán.

Poldi bácsi minden reggel nagy szeretettel üdvözölte az óvodába indulókat. Ilyenkor nagy nyírfa seprűjére támaszkodott, és elbeszélgetett a gyerekekkel. Ők meg vitték-hozták neki az izgalmas híreket, hogy - például - a kiscicának fiai születtek, de nem szabad fogdosni azokat:

- Poldi bácsi, meddig szabad szeretgetnem őket?
- Talán addig, amíg ki nem nyílik a szemük, Pistike.
- Poldi bácsi, a galambom szárnya meggyógyult. Majd délben elmesélem, ha haza jövünk. Ugye megvár minket a déli harangozásig?
- Meg-meg, megvárlak benneteket barátocskáim, de most szépen menjetek az óvodába. Ne lökdössétek egymást a kettes sorban! A felnőtteket segítsétek az utcán áthaladni, különösen az időseket, akik nehezen közlekednek. Legyetek jók, várlak benneteket. lparkodjatok haza!

A 20-30 fős óvodás csapat elindult, Poldi bácsinak integetve. Ő is visszaintegetett nekik a söprűjére támaszkodva.

A bolt előtti járdát mindig nagyon korán elkezdte takarítani. Gondoskodott arról, hogy a vásárlói tiszta környezetet találjanak nála. Tudta, hogy az első benyomás milyen lényeges, mivel a vevő a szemével vásárol, s az egész dolog a bolt lépcsője előtt kezdődik. Mert bizony nagy a versengés, vannak itt kereskedőt böven!...

Poldi bácsi húzott egy jó nagyot a seprűvel. Az ütemet a felkelő nap is átvette, egy arasznyit emelkedett az ég alján. Mire a seprűvel végzett, a nap is a helyére került az égen.

A pult végén leült. Előkerült a megszokott újság; de most nem valami szórakoztató eseményekről írtak benne! A legfontosabb közlemény a zsidótörvény volt, ezt szellőztették oly büszkén a kor nagyokosai. De hát mi történt ebben a jobb sorsra érdemes országban?! Honnan került ide ez a mérhetetlen gyűlölet a zsidóság iránt? Eddig békésen éltek itt. Nem firtatta senki, hogy ki milyen fajta. Nem volt megkülönböztetés. Mindenki tette a dolgát évszázadokon keresztül.

Olvasás közben egy kicsit elszundított. A vásárlói is elfogytak. Volt aki egy ilyen megbélyegzett ember boltjába már azért sem akart belépni, mert elhitte azt a rosszhiszemű hazugságot, hogy a háború is a zsidók műve, még a kenyérkeresőket is azért hívják be katonának, hogy a nyomor még nagyobb legyen. De akkor ki neveli föl a gyerekeket?!...

* * *

- Poldi bácsi! Poldi papa! Ébredj! Tudjuk, hogy itt vagy a pult mögött. Bújj elő!

A délelőtt hazatérő óvodás had beözönlött. Hangos csivitelésük étellel töltötte be a csendesen haladó boltot. Ez a hangzón megmozgatta az öregember szívét; felélénkült, szinte újjá éledt.

Az óvodás csapat két részre szakadt; egyik fele a pult végén a hengeres mákórlónél sündörgött, a másik a fényesen csillogó lánczuhatagba markolt, azt csörgette. Az egyikük hirtelen fölkiáltott:

- Én vagyok a Krampusz! Itt a láncom, aki nem engedelmeskedik, azt a pokolba internálom!

A bolt levegője szinte megfagyott. Mindenki kimeredt szemmel nézett Pistire, aki a láncokat tovább rázta és kiabált:

- Internálom! Internálom mindenkit. Az apám mesélte, hogy a szervezetben, ahova esténként eljár, ott tudta meg a nagy igazságot, hogy a zsidókat ki kell irtani, azután majd minden jó lesz.

Poldi bácsi holtápadtan hallgatta a szörnyű szavakat. Mi lesz ezután, ha már az óvodások is efféleket kiabálnak? Lám ez a Pisti is hogy megváltozott! Szerény, csendes kisfiú volt, szólni is alig mert, most meg olyan, mint egy öldöklésre uszító szónok.

Szerencsére az üzlet hátsó részéből a mákőről körül állók hívták az öregot:

- Poldi papa, elfogyott az örölt mák. Darálhatunk helyette másikat?

- Persze, hogy darálhattok, csak várjatok egy kicsit, míg feltöltöm a garatot. A kezetekre vigyázzatok. A darálóba nem szabad nyúlni!

- Tudjuk, tudjuk! Nem először darálunk mákot.

A bolt bejáratí ajtaja felett felcsendültek az apró harangocskák, azt jelezve, hogy vásárló érkezett.

Az ajtóban egy magas, kipödört bajszú vevő állt. Kissé tanácstalanul nézett körül. Poldi bácsi máris mellette termett, és invitálta befelé:

- Jónapot gazduram! Mit tetszik parancsolni? Nézzon csak körül szerény kis boltomban. Van itt minden, ami egy jó gazdaságban nélkülözhetetlen! Szövet is a nagyságos asszonymak, meg jó meleg gyapjú vállkendő. Fogja csak meg gazduram, milyen puha és meleg.

- Az az, boltos uram, hiszen nyár van, persze hogy meleg...

- Gazduram, lesz tél is! A téli holmit nyáron érdemes részletre beszerezni, mert azt ilyenkor fele áron meg lehet kapni.

A vevő szeme felcsillant a hallottaktól, de igazán-diból ő kaszát jött vásárolni, mert nemsokára jön az aratás, amit egy jól bejáratott kaszával illik várni.

- Boltos úr, nekem most egy kasza kellene, van belőle magánál is. De jó acélos legyen ám, csengő hangú, szinte dallam legyen benne! A szomszéd kereskedőnél is jártam, ott is nézelődtem, de egy krá-kogó hangú kaszát akartak rám sózni három pengő-ért. Amint a boltos az árát megmondta, én biza' azon nyomban menekültem kifele. Három pengő egy beteg hangú kaszáért? Én se lopom a pénzt! Azóta ha bejövök a városba, messze elkerülöm azt a szégyentelen boltot!

- Gazduram, nagyon jól tette, hogy azon a mohó boltoson így állt bosszút! De jöjjon csak, mutatok én magának való kaszát, acélosat, csilingelő hangút, amit ha megfen, fél napig is tartja az élet. Mert tudja gazduram, hogy van az, a sűrű fenéssel gyorsan elfogy a kasza. Az én éltartó kaszáim nem egykönnyen váznak el.

- Na de boltos úr, az is fontos, hogy mit kóstál az ön kaszája?

- Gazduram, ezt a prima kaszát két pengőért adom, de csak magának!

- Hű az árnyélusát, de fölcstarintotta a kaszája árát! Egy kicsit olcsóbb nem lehetne? No de seba, megnézem a szomszédot, az is árul kaszát. Isten ve-le!

- Gazduram, ha jobbat nem találna, csak jöjjon nyugodtan vissza, nincs harag köztünk. Várom!

Közben a mákdaráló kerekét fölváltva forgatták a gyerekek nagy sebesen. Így aztán hamar elfogyott a garatból a mák. Poldi bácsinak odaszóltak, hogy a darálással végeztek. Ügyesen dolgoztak, a mákra is vigyáztak, nem vertek ki belőle egy szemet sem, sőt, még a padlót is fölseperték a gép körül.

A jó munka jutalmat érdemelt. Poldi bácsi polcain sokféle cukorka sorakozott a nagy, négyszögletes üvegekben, ami úgy volt elhelyezve, hogy a vásárló is jól láthassa az árut.

Az üvegre csak rá kellett mutatni, s máris gurult a zacskóba a kis fémlapátról a finom édesség. Köztük is a legnagyobb becse a fűző cukorkának volt, azt méterre adta az öreg. De közkedvelt volt a selyemcukor is, ami szinte szétomlott a szájban.

Miután a gyerekek elvégezték a munkájukat, azt mondta nekik Poldi papa:

- Gyertek gyerekek, gyertek, kaptok egy kis cukrot. Ki dolgozott a mákdarálónál?

- Lacika, Zoli, meg a Béna!

- Fűző cukor, selyemcukor jó lesz?

- Jó, jó. Köszönjük Poldi bácsi!

- Takarítók, ti is a fűző cukrot szeretitek?

- Igen igen!

Miután a nagy osztoszkodásnak vége lett, a csapat nagy hangosan elköszönt:

- Dicsértessék a Jézus Krisztus!

- Mindörökké Ámen! - válaszolt a távozóknak Poldi papa.

* * *

Poldi bácsi lehúzta a bolt redőnyét, majd lakattal jól lezárta.

Hirtelen egy furcsa tömeget vett észre, mely lassan közeledett a téglagyár felé. Az érkezők zsidó „muszosok” voltak; lapát és csákány nyomta az oldalukat. A sor végén menetelők egy-egy végleg elgyengült, haldokló társukat tolták a talicskákon, felváltva, maguk is holtfáradtan, gyengeségtől tántorogva.

A csoportot egy lovon ülő főhadnagy dirigálta, és hat katona feltűzött szuronyos puskával lépdelt mellette. A menetben egy magas termetű rabbi hangosan imádkozott elesett és haldokló sorstársaiért. Olyan mély fájdalommal énekelt, hogy az már a lovon ülő főhadnagy edzett fülének is sok volt, vígabb nótát kívánt hallani:

- Kóbi! Elég volt! Most már a városban leszünk mindjárt, a jajongásokat tegyétek félre. Győztes csapat győztes dallal érkezzen a városba! Nótát akarok hallani, de azonnal. Te meg rabbi fogd be a pófadat! Más dalra van most szükség. Az indulótokra. Zé nész, add meg a hangot, dupla kenyeret kapsz.

A tömeg gyenge hangon dalolni kezdett. Az indulót a főhadnagy úr lovon ülve, lovaglópálcával vezényelte, bár még köszönőviszonyban sem volt a zenével:

Elhangzott a szó,
Jött a behívó.
Talicskázik már
Kohn és Grün Izsák.

Nézd a hülye fent
Töri a követ,
Hajlik dereka
Nehéz rög felett.

Édes csákány, itt vagyunk,
Erted élünk és halunk.
O mily bús az életünk,
Meg kell döglönnünk!...

A dal elhalt. A csapat megérkezett az elhagyott téglagyárba, ahol a szárítóban téglák helyett embereket zsúfoltak össze. Nem mostanában fognak itt újra téglát vetni! Szerencsére, mégis, egy kis fedél van megint a csapat feje felett.

A kísértő főhadnagy úr bejelentette, hogy a Géhá nem várta az érkezésüket, így nem lesz vacsora, meg minek is pazarolnának ételmet a zsidókra! Inkább aludjanak egyet, mert holnap megkezdik a tankcsapda építését a városba vezető utakon. O most elmegy a Tiszti Kaszinóba, persze vacsorát is kap...

Aztán rémítő dolgok történtek. A különleges csapat megérkezése után a város lakói pisztolylövések dörményeit hallották a téglagyár felől. Biztos, hogy a végleg el-

gyengült zsidókkal végeztek! De hogy miként történt az egész szörnyűség, azt senki sem látta, csak a félelmet érezte mindenki...

* * *

Reggel volt.

A légtérben hirtelen repülőök jelentek meg. A város szirénái – amit nemrég szereltek fel – felüvöltöttek. A rádióbemondó hangosan ordította németül: Achtung, achtung! Nichtspile! Légiveszély! Mindenki vonuljon le az óvóhelyre, bombázás várható!

A Liberátorok zümmögve, dörögve vonultak el a város légtérében; ezúttal nem bombáztak.

Amint a veszély elmúlt, újra benépesültek az utcák. Ám az óvodába készülő gyerekcsapat megdöbbenve tapasztalta, hogy a szeretett Poldi papa ma nem nyitotta meg a vegyeskereskedését. A redőny le volt lakatolva. A kapu is zárva. Előtte nagy, sötét alak állt szétterpesztett lábakkal, peckesen kihúzva magát: egy kakastollas csendőr. Senkit sem engedett be. A házban lévők sem jöhettek ki a kapun.

Közben az óvó néni is megérkezett. A köréje csoportosuló kis óvodásainak elmondta, hogy a légi veszély miatt az óvoda a végső győzelemig szünetel. Legyenek nagyon óvatosak, ha a földön játékokat találnak, ne vegyék fel, mert azokat az ellenséges repülőkről szórták le, és felrobbannak! Mindenki menjen szépen haza. A szüleik fognak mostantól vigyázni rájuk.

Az utcák kongtak az ürességtől, a folyosókon suttogó emberek adták egymásnak a hírt, hogy Poldiékát is ma fogják kilakoltatni, vagyis „Németországba szállítják őket. egy kis munkára”. Most csomagolnak, de csak a legszükségesebb holmit vihetik magukkal! Amit hátra hagynak, az a lepecsételt házban marad. Ha a munkának vége lesz, majd haza jönnek, és a lakásban mindent meg fognak találni. A biztos úr is azért van itt.

Az üres úton feltűnt egy nagydarab, mezítlábas parasztasszony. Fején egy kerek véka, teli zöldséggel, vágott baromfival. Két keze is megpakolva; az egyikben egy kanna teli tej, a másikban tejföl, túró. Innen is, onnan is integettek feléje, hogy álljon meg, ne menjen a lezárt bolt közelébe sem, mert ott a hatóság dolgozik. Rozi azonban dacosan megrándította a vállát, és tovább ment. Ha már egyszer elgyalogolt nagy terhével idáig, most már nem fordul vissza, ami hozott átadja.

Hiszen az ígért kendőt éppen ma adja neki Poldi úr! Ezt a jó vásárt nem szalaszthatja el!

Egészen a bejáratig eljutott, de akkor a kapuból kilépett a kakastollas, s csak annyit mondott: - Állj! Itt a Hatóság dolgozik. Ha tudni akarja, itt nem lehet sétafikálni senkinek!

Rozi kikerekedett szemmel nézte a Hatóság emberét, majd megkérdezte tőle, hogy ő most mit tegyen? Az árúját nem viheti haza, mert megromlik, akkor meg ki téríti meg a kárát?

- Majd az, ott fenn - bökött ujjával az ég felé a kakastollas. - Addig is tűnjön el az asszonyosság, mert trafikálni most nincs idő. Ha továbbra is be akar menni a házba, az még csak lehetséges, de hogy onnan miként szabadul, az már kétséges. Visszaút nincs! Döntsön, de gyorsan!

Rozi asszonyosság megérezte a veszélyt; a távozást választotta.

A bolt előtt egy töppedt paraszt ácsorgott a kocsija mellett. Sovány gebéje komótosan rágsálla az élébe tett szénát. Közmunkára parancsolták ide kocsistól-lovastól. Az ő feladata volt a bugyrok fuvarozása az állomásra. A rá váró munka persze, nem tetszett neki, de a parancs, az parancs! A statárium nem vicc, egy-kettőre a falhoz állíthatják, aki nem engedelmeskedik, - akkor meg mi lesz a féltucat gyerekével?

A kapu előtt csoportosult a Hatóság: két fogdmen, egy karszalagos pártharcos, és egy csendőr.

A műveletet pontos időben meg is kezdték.

A nemzetiszocialista felszólítására a csendőr lekaptarta a válláról a puskáját, majd a tusával kettőt ráhúzott a gyenge kapura, ami ettől a járdára zuhant,

A művelet sikerén felbuzdulva a Hatóság Poldiék lakásába tódult.

A csendőr meg a nyilas a csoporttól kissé leszakadt és suspitolva egyezkedni kezdett. Ha valami jelentősebb érték csúszna valamelyikük markába, azt nem veszik fel a leltárba. Elvégre ők is a piacról élnek!

- Törzsőrmester úr! A jegyzőkönyvbe vegye fel, hogy az érintett ellenállt. Az ajtót erőszakkal kellett betörni. Valamint azt is, hogy a talált élelmiszerek a megmérgezés jeleit mutatták, ezért azokat megsemmisítettük. Egyetértünk?

- Igenis, párt bajtárs!

Hogy a kóbi aranyórája a csendőrséget illeti, ezt külön hangsúlyozták, meg is értette mindenki. A zsákba úgy nyúlt a cimborá, hogy egyet neked, egyet nekem.

- Most már nincs mire várunk. Lassan dél lesz. Amit elpakoltunk, azt visszük. A házat úgysem vihetjük magunkkal!

Poldi papa és Poldi nagyfi hamar összekészítették az úti csomagot. Pisti és Györgyike hangtalanul nyelték a könnyeiket. Egy-két játékszerrel búcsúzóul még egyszer a keblükre szorítottak; a lányka a babát, a fiúcska a bádogdobját.

A függönyök mögül leskelődők fölszisszentek: - Most jönnek ki a házból!

A rádióban éppen tizenkettőt harangoztak, amikor meglátták a szikár testű Poldi papát, amint meggömbülve, kézen fogva vezette unokáit. A lovas kocsifé mentek, de nem engedték őket felülni. Csak a batyut vihette a fogatos.

A kapun utolsónak Poldi mama lépett ki. A járdán megtántorodott és összeesett. Forgott körülötte a világ. Még a hatóság emberei is megdöbbenet, tanácstalanul toporogtak.

Aztán, hogy kissé magához tért, felült, egyik kezében a rózsafüzérrel, a másikban egy kis könyvecskével. A harangszó hallatára két kezét összekulcsolta, tekintetével az eget kereste, majd feljajdult:

- Istenem, Istenem, nézz le ránk, szegény szolgálóidra! Ne engedd, hogy gyilkosaink békében éljenek. Legyenek örökké átkozottak! Heted iziglen sújtsa az átok őket! De ti is bűnösök vagytok, tisztelt szomszédaim, akik a baj láttán lakásotok sötét zugában lapultok. Rettegve gondoltok arra, hogy mi lenne veletek, ha most nem nekünk, hanem nektek kellene „egy kis munkára menni a bírodalomba! Jegyezzétek meg jól, bár most nekünk jut ki a rosszból, nem is olyan sokára nektek is felelnetek kell a tetteitekért. Ez a számadás minden vérengző gyilkost és közönyös tanút utol fog érni! Mindenki elnyeri a méltó büntetését. - Kis unokáim, nézzetek jól körül. Ide fogtok visszatérni nemsokára. Mert itt van a ti házatok. Ez a ház meg a ti házatok marad...

A fosztogatók egy kissé megrettentek. Eddig még rá sem gondoltak, hogy tetteikért felelni kell majd, és nemcsak az Úr színe előtt, hanem majd egy új törvény és igazságszolgáltatás előtt is...

A két kirendelt fogdmen, szó nélkül, a járdán elterülő Poldi mama teste alá nyúlt. És mint egy virágot, a kocsira felrakott csomagok tetejére tették...

Pápes Éva

A ház

Az asszony már évek óta álmodozott a házról. Elképzelte a szobákat, a berendezést, még a falak színeit is megtervezte magában. Annyira vágyott rá, hogy el sem tudta hinni, mindez egyszer valóság lehet. Amikor a férje szülei meghaltak, kiderült, annyi pénzt örökölt, amivel el lehet kezdeni az építkezést. Nem volt kétségük afelől, hogy ezt végig kell csinálni. Már tíz éve laktak albérletben, a gyerek is ott született. Óriási szerencsájük volt, hogy egyáltalán eltűrték a főbérnök a kisbabát. Így is kétszer kellett költözniük, mert a pici sokat sírt, zavarta a háziakat. Voltak hónapok, amikre az asszony csak úgy emlékezett, mint valami éjszakai rémálomra. Úgy aludt, hogy a legkisebb neszre is fölriadt, órákig ringatta a kisfiát, nehogy sírni kezdjen. Kialvatlan és fáradt volt, semmi igazi öröme nem telt a gyereknevelésben. Arra ügyelt állandóan, hogy Robi ne zavarjon senkit.

Amikor először mentek el a telekre, mámoros érzés fogta el, akkor érezte meg először, hogy az álom valóra válik. A pénz persze nem volt sok, de megtanulták már beosztani azt a keveset, amit megkeresnek. Pontosán meg volt szabva, hogy mennyi kell az ennalóra, a legszükségesebb ruhákra, a többi ment az építőanyagra. Úgy számolták, hogy két év alatt összehozzák a házat, persze ebbe be volt számolva az összes kolléga, családtag, mindenki, aki segíthetett. Lassan, de biztosan haladtak előre, az életük kemény volt, de ők alig vették tudomásul a fáradtságot. Az asszony különmunkákat vállalt, a gyerek már többet volt a nagymamánál, mint otthon, de ki törődött ezzel, mikor nem sokára készen lesz a ház, ahol Robinak külön szoba jut majd. Ott végre boldogok lesznek, nem kell folyton alkalmazkodni a főbérnök igényeihez. A két évből három lett, de a ház elkészült. Költözés után nem volt idejük az örvendezésre, mert annyi mindent kellett még befejezni. Terveik voltak a kerttel is, az asszony veteményest csinált, virágokat ültetett. Bár a nehezen túl voltak, de ha már belekezdtek, nem hagyhatták a dolgot annyiban, volt mindig mit tenni. Szinte repültek az évek, a fiú is megnőtt, egyre kevesebbet volt otthon. Az erejük fogyatkozott, de ők annyira megszokták a munkát,

hogy még ha akarták, sem tudták volna abbahagyni. A férfi leginkább a műhelyben, az asszony meg a kertben dolgozott. A ház amúgy nagyon szép lett, szépen is volt berendezve, mindenhol növények, a kertben volt hintaágy is, bár nem sokat használták. A fiú a barátaival szívesen elgítározgatott itt, de az asszony nem szerette, mert mindig letaposták a virágait. Aztán el is maradoztak, jobban érezték magukat kinn a régi játszótéren. Ott legalább senki sem piszkálta őket.

A férfi éppen a kerítést festette - ezt a munkát nagyon élvezte - amikor az első infarktust kapta, onnan vitte el a mentő, a festékes nadrágja volt rajta, még a haja is festékes volt. Egyszer hazahozták, de pár hétre rá megvolt a második is, ez már elvitte. Alig múlt negyven, egyáltalán nem volt öreg. Az asszony egyedül maradt, a fia alig járt haza, talált egy lányt, akivel összeköltöztek. Néha megjelent otthon, de már nem érdekelt sem a ház, sem az anyja szomorú arca. A nagyjához inkább szeretett elmenni, ott elszórakoztatták egymást a gyerekkori történetekkel. Ez volt a mama fő attrakciója, a hibátlan memóriája. Hetven éves létére pontosan emlékezett Robi összes kiskori elszólására, még azt is meg tudta mondani, hogy kivel verekedett össze négyéves korában.

Az asszony egyáltalán nem érezte magát magányosnak. Munka után hazament, takarított, kicsit főzött, csak keveset, amit egymaga megevett, aztán ment ki a kertbe. Sötétedésig elmatatott az ágyások között, utána meg tévézgetett amíg el nem álmosodott.

A nyugdíj sem zökkentette ki, legalább több ideje lesz a házra, gondolta. Már előre beosztotta magának, mi mindent fog kipakolni, elrendezni otthon. Az első évben sorra vette az összes helyiséget, még a spávizot is kifordította a sarkaiából, két napig meszelt, mire elégedett lett vele. Aztán ott volt a sok ablak, amit havonta ki kellett pucolni. Szinte alig járt el otthonról, csak az anyjához hébe-hóba, de túl lármasnak találta az anyját, folyton csak a régi dolgokról mesélt. Jobban szeretett egyedül üldögdélni a fotelben, várni, amíg besötétedik. A szomszédok ájtót-

tek néha, de az asszony olyan szótlan volt, hogy nem erőltették a barátságot.

Az egyik ilyen üldögélés estén hallotta először, hogy valami motoszkál a falban. Először nem tudta, mi az, de amikor lekapcsolta a tévét, a csöndben tisztán lehetett hallani, hogy a szoba és a konyha közötti falból jön a hang. Azt hitte, hogy valami egér rágta be magát, el is kezdte keresni a rést, amin bejuthatott.

Szinte centiről-centire végigtapogatta az egész falat, de nem talált olyan lyukat, ahol az állatok beköltöztek. A végén úgy érezte, nem tud mit tenni, valami rejtélyes hasadék lehet, amit ő nem tud azonosítani. Próbálkozott virágcsereppel meg dióval, de mindig üresen találta a csapdát, nem volt ott az egér. Aztán vett különféle egérmérgeket, de semmit sem értek, a motoszkálás nem szűnt meg a falban. Már ott tartott, hogy a fiát hívja segítségül, de az éppen elutazott az élettársával falura, így aztán a szomszédokhoz fordult. Persze jöttek a jobbnál jobb ötletekkel, mit lehetne csinálni az egérrel, de egyik sem vezetett sehová.

Sőt, mintha a hang egyre zajosabb lenne, az asszony úgy érezte, az egerek kezdenek teljesen elszemtelenedni. Este kénytelen volt teljes hangerőre állítani a televíziót, hogy ne hallja a motoszkálást. De így is folyton meghallotta, mintha minden apró zaj a testén verne ritmust. Akkor taktikát változtatott, már nem hangosított fel semmit, sőt, csöndben ült és figyelte a zaj forrását. Az első időben ugyanonnan hallotta a hangokat, de hamarosan rájött, hogy már a másik falba is beköltöztek. Most már sztereóban jöttek a neszek, a baloldali falból és a konyha felől is. Erre föl kitalált egy speciális ragasztós módszert, a boltban kapható legjobb minőségű egérfogó-ragasztóból vett hat csomaggal, és végigkente a fal mindkét oldalát. Arra gondolt, hogy elvágja teljesen az útjukat, így nem tudnak sehol sem kijárni élelmiszerért. Ez eredményesnek tűnt, két napig egyáltalán nem hallotta a kaparászást. Bár egérhulla nem volt sehol, de ez nem zavarta, végül is megdögölhetnek bent a falban is. Örömeiben a harmadik napon végre bekapcsolta a tévét, hogy megnézzék a kedvenc sorozatát, amikor újra meghallotta a félreérthetetlen kaparászást. Olyan düh fogta el, amit a férje halála óta nem érzett. A rászakadt magányosság, az üldözöttség, a

teljes kiszolgáltatottság érzése szinte fizikailag ömlött rá. Az volt a legrosszabb, hogy éppen ott kellett ezt átélnie, a házában, amit mindig is igazi menedéknek érzett, olyan biztonságos helynek, amiről visszacsapódik minden, ami kívül bántó vagy megalázó. Hány és hány olyan helyzetet élt át életében, amikor legszívesebben odacsapott volna, de ilyenkor összeszorította a fogát, és nem szólt, mert kellett a pénz a téglása, cementre, festékre és még ki tudja mi mindenre. A ház, az ő háza, ami az egyetlen értelme volt a sok küszködésnek és fájdalomnak. Soha, de soha nem engedte el magát mások előtt, őrajta ne sajnálkozzon senki. Még ha menni is alig tudott a fáradtságtól, egyenes derékkal végezte a dolgát. Kinek mi köze az ő bajához. Ott van a ház, ez az igazi kárpótlás mindenért. És most egy nyavalyás egér miatt nem tud nyugodtan létezni a saját otthonában. Ezt egyszerűen nem lehet kibírni. Sírt dühében, legszívesebben a két kezével morzsolta volna darabokra azokat a rohadt egereket. Annyira felzaklatta az egész, hogy aludni is csak alatóval tudott, így sem sokat.

Reggel elhatározta, hogy új stratégiát fog alkalmazni, nem várja meg, hogy az egerek hol jönnek ki, ha egyáltalán maguktól kijönnek, hanem ő fogja megkeresni őket a falban. A kalapácsot és a vésőt ugyanott találta, ahol a férje tartotta annak idején, a műhelyben, a polcon. Bevitte a fánclival együtt. A fal melletti sávot végigrakta újságpapírral és nekiállt. Először úgy térdmagasságban vajt ki egypár téglát, aztán cikk-cakkban folytatta. Délutánra már lyukacsos lett az egész konyhafal. Fáradt volt és elégedett. Úgy érezte, most kifogott a dögökön. Most már biztosan ki fognak jönni, ennyi dörömbölés biztosan előcsalja majd őket. Annyira fáradt volt, hogy enni sem tudott. Csupa por és kosz volt ő maga is, meg a konyha is, de már nem volt ereje takarítani. Képtelen volt elhagyni az őrhelyét, látni akarta, ahogyan előmasíroznak a falból. Éjfélig bírta ébren, ott aludt el a konyhaszéken, hajnalban arra ébredt, hogy mindene elszibbadt. Szinte kúszva tette meg az utat az ágyáig, és így piszkosan - képtelenül bármilyen más cselekedetre - végigfeküdt rajta. Tíz óra körül ébredt fel, minden tagja sajgott. Még mindig olyan kába és fáradt volt, hogy csak egy gyors fürdésre tellett az erejéből. Bekapott valamit, de közben fülelt, nem hall valami zajt. Egy darabig teljes volt a csönd, aztán

halk kaparászás jött a szemközti falból. Sikítani tudott volna, de még ahhoz sem volt ereje. Rögtön tudta, az egerek valahogyan átmenekültek a szemközti falba. Most valószínűleg az összes mocsok dög ott gyülekezik. Úgy érezte, képtelen a másik falat is felbontani, egyszerűen nem bírja tovább. Felöltözött, és kitámolygott a buszmegállóhoz. Felszállt az első járatra, ami jött, csak hogy ne kelljen otthon lennie. Nem tudott gondolkodni, csak ült a buszon, amíg a végállomásig nem ért. Ott fölszállt egy másikra, aztán megint egy másikra, így keringett egész nap. Néha elbóbiskolt, de legtöbbször csak ült, és nézett maga elé.

Már sötétedett, mire hazaért. A kábultsága ellenére egyből kiélesedtek az érzékei, fűlt a fal felé. De semmi. Két altatóval végre sikerült elaludnia, majdnem másnap délig aludt. Halk neszre ébredt. Amint kicsit magához tért, rögtön tudta, már megint azok a bűdös dögök. Most már a hálószoba falban vannak! Szinte alvajáróként ment végig a házon, kinyitogatta az összes gázcsapot, aztán csendben visszafeküdt az ágyba. Magára húzta a takarót, nem akarta érezni a szagot, csak nyugalmat szeretett volna végre.

Ács Jenő

Időt ugrottak, tér-időt

Csak a balzsamfa szomja,
csak a szikomor káprázata,
és a páratelt est, ahogy
a nap visszagurul,
ha az éjnek ütközik;
csak ők voltak, és a galambok,
és bárányok sírtak az öreg-kék
időben, s nem hallottuk,
az angyalok neszét,
amint ezüstben jönnek,
és időtlen szemük lángol;
szívünk perczegett a vér
igájában, s álló csillagok kockáztak
a teleholdnál,
s a lovak marja megmagasodott,
időt ugrottak, tér-időt,
s nyitott szemük kifehéredett.

Ó, óceán-idő!

Mindegyik sírt, rettegte
a tűzoszlopot, amint
küllőzve hányta a lángnyelveket,
s ontotta szikráit a lilimos mezőre;
csak a szem volt rezzenetlen,
a szem, amelyben óceán delel,
s a pupillában városok pihennek,
rózsafák nyílnak, ringnak a hullámtalan
a látó tenger-tükörben,
ahol a pir születik s a nap-szikra kihuny,
megvéhedt hűvösség zúg,
de a fény lelke szendereg,
és a zengő kéz kalamol zöldellő vesszővel,
s az óceán méhében felébrednek az őshegyek,
lángzás tör elő a mélységből.
tűzdörej, izzó dübörgés,
majd hullám kél, lángtalan,
s üvegöld ragyogás, bimbóidon,
ó, óceán-idő.

N. László Endre

A magyarok bejövelele és a Fesztyek*

„Egyetlen nép, egyetlen nemzet sem bízhat a jövőjében, ha nem ismeri, nem becsüli meg a múltját, történelmét, annak nagy alakjait. S ehhez nem elegendő a történettudomány a maga élve boncoló, hideg-rideg tárgyilagosságával, úgynevezett „kristálytisza” logikájával. Ehhez alkotó néplélek, egyfajta nemzeti lélek is kell, mely a legkedvesebb, legcsodáltabb hőseinek alakját legendává magasztosítja, meséivel övezil

A kendereskei magaslatokon (Ujváry Ignác rajza)

Ha a történettudomány ezeket a hőseket megfosztja nimbuszuktól, a legnagyobb bűnt követi el népével szemben, mert éppen a nemzeti ideál az a csodaszere, mely erőt ad a legnagyobb nemzeti katasztrófák, a legnagyobb megpróbáltatások túlélésére, a harc újakezdésére, a letiport, szabadságtól megfosztott népek fellámadására.

A népi és nemzeti hősök legendává magasztosult alakjai szentek és sérthetetlenek! Szentségtörést követ

el az a történettudomány az egész nemzet ellen, mely ezeket megfosztja dicsfényüktől, s ő maga - tudatosan vagy öntudatlanul - a kozmopolitizmus legaljasabb zsoldosává züllik, eszközévé válik! Ennél nagyobb bűnt a magyar nemzettel szemben is csak a pokolbéli ördög követhetne el, ha lenne egyáltalán...”

Pista bácsival, Feszty Árpád unokaöccsével a hetvenes évek elején ismerkedtem meg személyesen. Az ógyallai (Hurbanovo) családi kúria „kegyből” meg hagyott részének egyik hűs szobájában ültünk, ahol emlék volt minden szőnyeg, minden bútordarab, s ahol a falak alig látszódtak ki a festmények alól. Ez nem is csoda, hiszen a család több festőművész is adott a hazának.

Nagy pohár házi készítésű bodzavirágszörppel csillapítjuk a szomjunkat, hiszen a falon túl „tombol” a júliusi kánikula.

- Tudod-e, Bandikám, kinek a kedvenc helyén ülsz most? - kérdezi Pista bácsi.

- Nem én!... De szívesen megtudnám.

- A költőfejedelem, Jókai Mór szokott ott ülni, amikor látogatóba jött vőjéhez, az én nagybátyámhoz. Ott, azon a helyen pattant ki Jókai agyából a Körkép megfestésének tervét! Árpád ugyanis ott mondta el apósának, hogy már akkor, amikor Párizsban járt és ott látta a Napoleon csatáját megörökítő körképet, elhatározta, hogy a vízözön bibliai történetét festi így meg.

- Szép, nagyon szép terv - bólogatott Jókai.

- Ezt csak a szád mondja, de látom, hogy nem vagy a tervemtől elragadtatva...

- Tetszeni éppen tetszik, de volna, ami még jobban tetszene... A vízözönt fessék meg maguknak a zsidók! Van elég tehetséges festőjük, no meg pénzük is hozzá. Te magyar vagy, s ha már ilyen nagy álmaid vannak, azok is legyenek magyarok!

- Ebben van valami igazság! - csapott az asztalra Feszty Árpád. - Valóban egy magyar tárgyú körkép lenne az igaz!... De mi?

Jókai elmosolyodott:

- Hát például a magyarok bejövelele! Ez lenne a te nagy álmaidhoz méltó feladat. Ezt még nem festette meg senki! Ráadásul közeleg a millenniumi ünnepségek éve...

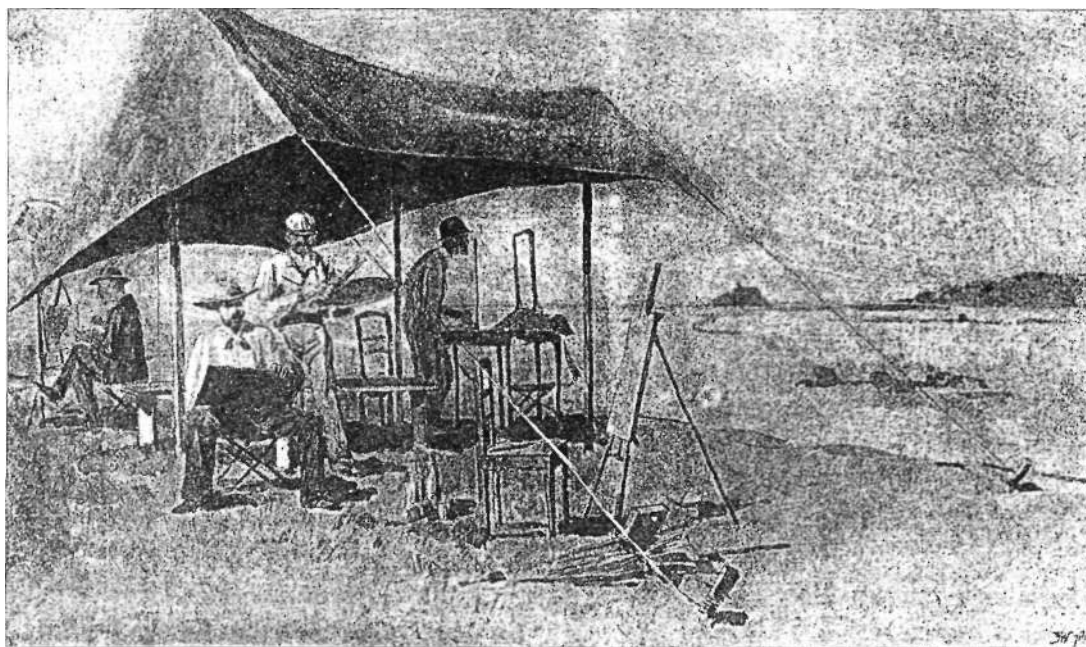
* Már tíz éve is elmúlt, hogy a Feszty-körképet restaurálni kezdték 1991-ben

Tehát ekkor és így született meg a Körkép gondolata. De hát ki is volt Feszty Árpád?

Már első próbálkozásai felkeltették néhány művészpártoló figyelmét, s így 1874 tavaszán a tizennyolc esztendőes Árpád már a müncheni akadémián tanult. Néhány sikeres vázlata alapján ösztöndíjat kapott a magyar kormánytól. 1878-ban Delelő című alkotásával tűnt ki a párizsi világtárlaton. Ezt követte másik elismert képe, az Alkonyi táj. 1878–79-ben festette meg a Pusztai talál-

című festményeivel alapozta meg hírnevét. A következő jelentős műve a Kesergő asszonyok Krisztus sírjánál ámet kapta, melyet 1889-ben állítottak ki a Múcsarnokban. Ez meghozta neki az igazi sikert, az állami aranyérmét is.

Itthon csakhamar Jókai Mór búvörébe került, s megszületett A magyarok bejövelele című óriási alkotás gondolata. Feszty Árpád a Képzőművészeti Társulatban, mely akkor az igazi művészetpártolók és -értők tár-

Spányi Feszty Ujváry Mednyánszky báró
Munkács tájéának fölvétele (Ujváry Ignác rajza)

kozás című első nagyobb méretű képét, mire újabb háromévi ösztöndíjat kapott. Bécsben az akadémián Lichtenfels Ede tanítványa volt. Ott festette 1880-ban a Golgota című képét. Ezt követte a Levétel a keresztről, a Szent Gellért és több más vallásos tárgyú alkotása.

Hamarosan otthagyta a császárvárost. Martos (kisközség, most Martovce) melletti birtokukon, Kingyespusztán megnagyobbította a tanyaépületet, műtermet építtetett hozzá. S most már igazán hozzáfoghatott álmai, tervei megvalósításához!

Az egyszerű falusi fogadós kiváló festővé lett fiát mindjárt bevásztották a Képzőművészeti Társulatba, hiszen akkor már országszerte elismerték tehetségét. Itthon a Rokkant honvéd (1885), a Kárvallottak (1886)

sulása volt, egyre nagyobb szerephez jutott az ország jeles egyéniségei között. Ezek közül talán elég lesz néhányat megemlíteni: gróf Andrássy Tivadar, gróf Keglevich István, Keleti Gusztáv, Pártos Gyula, Zala György, Szmezsányi Miklós.

Ez a társulat teljes erejét, minden befolyását latba vetette, hogy az ország minél méltóbban ünnepelhesse meg a magyarság egyik legnagyobb történelmi eseményének számító honfoglalás ezredik évfordulóját. Ebbe a keretbe pedig nagyon jól beleillett a Körkép!...

A Vasárnap Újság (1893-ban) már hírt adott róla. Egy teljes oldalát kitöltötte Ujvári Ignác négy rajza, mely a Körképhez szükséges vázlatok elkészítését mutatta be Munkács vidékén. Mellette ezt olvashatjuk:

„Még ez év egy meglepő látványossággal lesz gazdagabbá virágzó szép Budapestünk, olyannal pedig, amelyen eddigelé csak egynehány világárosban van.

Értjük azt a nagy körképet, mely a honfoglaló magyarok bevonulását fogja ábrázolni, s mely az Andrásy-út végén készülő, különös alakú épületben lesz elhelyezve.

Feszty Árpád, jeles festőművészünk már el is készítette a nagyszabású kép vázlatát, amiből látni, hogy a magyar művészet alkotásai egy kiváló becsű darabban fognak szaporodni.

Egyébiránt legjobb művészeink egész csapata fog közreműködni a nagyszerű kép megalkotásában... Hogy különben ez a kép milyen óriási nagyságú lesz: elég annyit megemlíteni, hogy hosszúsága 115 méterre, magassága pedig 15 méterre van tervezve s csak a hozzávaló vászon mintegy 7000 forintba kerül..."

Az említett lap néhány héttel későbbi számából:

„A körképet Szent István napján akarják bemutatni. (...)

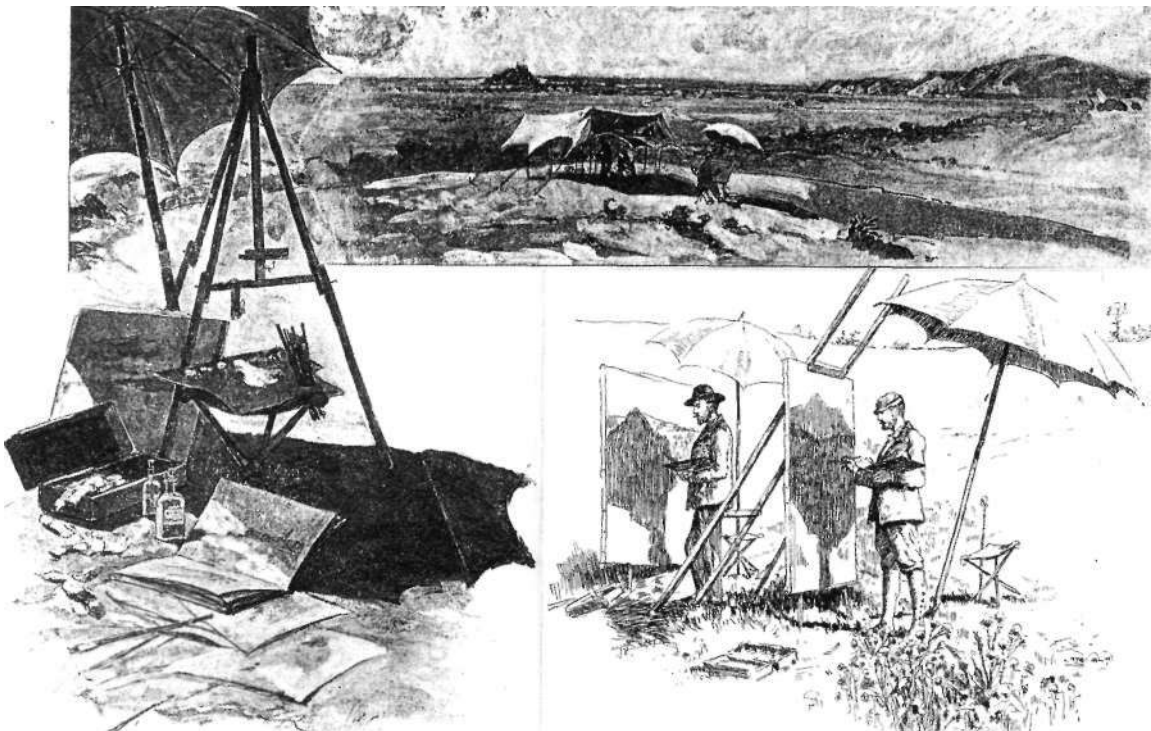
A honfoglalás körképe, melyet a városligetben épült panorámában állítanak fel, lassankint kibontakozik az óriási vászonra felrajzolt körvonalak tömkelegéből. (...) A napokban már az egyes csoportok festését is megkezdik."

Az idő rohant, és mintegy húszan dolgoztak a képen: Barsy Adolf, Mednyánszky László, Mihalik Dániel, Olgyai Ferenc, Pállya Celesztin, Pap Henrik, Spányi Béla, Újváry Ignác, Vágó Pál, Ziegler Károly és a többiek, nem is beszélve most Feszty Árpádról, aki a munka oroszlánrészét vállalta magára. Rabszolgahajcsárként siettetta társait, de önmagával szemben volt a legkíméletlenebb. Amíg a kép készült, több mint hatszáz pastel-, szén-, olajvázlat és tanulmány került ki csupán Feszty Árpád keze alól!... Amikor Jókai Róza, tehát a művész felesége meglátta az eddig csak kicsinyítésben ismert képet teljes nagyságában, elájult ijedtében.

Modelljeit Feszty elsősorban Ógyalla környékéről, főként a martsosi parasztok közül válogatta. A fejedelemszony modelljeül is egy martsosi lány szolgált (ő a hatvanas években, matuzsálemi korban halt meg). A festő akkor talán nem is tudatosította, hogy arcvonásaiban a népet magasztosítja fejedelmi rangra és szépségre.

A millennium lázában égő ország várta azt a pillanatot, amikor végre a saját szemével láthatja a sokat emlegetett alkotást. Erre 1894. pünkösd vasárnapján került sor. A vendégkönyvből megtudhatjuk, hogy nem csupán a

A körkép születése - Feszty Árpád és művésztársai Munkács vidékén, midőn a magyarok bejövételének helyét fölveszik

Sátor-műterem
Munkács vidékén

Spányi Újváry
Műterem a szabadban

közép tolongott ott, hanem a kor minden valamire való előkelősége, hogy megcsodálhassa az alkotást, és kezét szoríthasson az alkotókkal.

Hogy milyen látvány fogadta a betóduló nézőközöniséget akkor? Bizonyára ugyanaz, mint Ópusztaszeren. A Magyar Kөрkép Társaságnak 1894-es kiadású kis füzetében - többek között - ez olvasható:

„A néző a leghelyesebben jár el, ha a festmény szemlélését az északi oldalon kezdi. Velünk szemben magasodik a szolyvai havas. Őseink a Vereckei-szoroson keltek át, s a valóci völgyön behúzódva jöttek el a munkácsi várhegyig. Itt pillantották meg először a nagy alföldi rónaságot.”

„A Feszty-körképnek (...) se eleje, se vége: vannak központi jelenetei, amelyeket megszemlélve újabb részletek csalják tovább a nézelődő tekintetét, újabb és újabb csoportokra, alakokra leszünk figyelmesek. Csak számos körbejárás után, amikor már ismerős arcok és részletek köszönnek vissza, mondhatjuk el, hogy láttuk, megnéztük a hatalmas alkotást. A kör alakú festményt a kör középpontjából szemlélve optikai csalódás áldozatai vagyunk: nem tudjuk, hol ér véget a vászon, s hol kezdődik a hozzáillesztett műterep. Vagyis nincs pontos tájékozódási pontunk arra nézve, hogy meddig tart a „valóság”, s hol kezdődik annak mása. Az optikai illúziót fokozó diaréma, a hét méter széles terepasztal a vászon aljához észrevétlenül illeszkedve kicsinyítve, a harmadik dimenzióban, térben folytatja a képi látványt (...) hallik a diadalmas magyarság csatakiáltása, vágató lovak patáinak dübörgése, az elgázolt sebesültek jaja, s a nyilak süvöltése, a kardok pengése... Árpád pedig főembereivel ott áll egy dombtetőn. Nem irányítja már a csatát, hiszen fut az ellenség. A hegyekkel, síkokkal, mozsarakkal váltakozó felséges tájat, - az új, ismeretlen haza egy részét, - szemléli elgondolkozva.”

Feszty Árpádnak nem csupán az volt a célja, hogy egy nagyszerű látványosságot s egy nagybecsű művészi alkotást teremtsen. Különös gondot fordított arra is, hogy a képen lehetőleg minden megfelelően a történeti hűségnek is. Arra is volt gondja, hogy a tájkép is, ahol az első csata lezajlott, való, igaz legyen. Ezért nyáron egy egész művészkaravánnal kivonult Munkács tájékára, s velük ott a lehető legpontosabban lerajzolta az egész vidéket.

A kép egy 1944-es bombatámadás áldozata lett, s ami megmaradt belőle, az a háború után - az illetékesek hallgatólagos jóváhagyásával - közprédává vált.

Egyes „művészetbarátok”, nem bírva ellenálni a csábításnak, nagy darabokat vagdosztak ki belőle, s vittek haza.

1988-ban pályázatot írtak ki a Kөрkép restaurálására. A pályázatot végül a lengyel Ars Antiqua elnevezésű, Ryszard Wójtowicz és Stanislaw Filipiak vezette, húszfős csoport nyerte el. A lengyel restaurátorok 1991 őszén kezdték meg munkájukat, s hivatalosan 1995 nyarára fejezték be. A restaurálás tehát jóval tovább tartott, mint amennyi idő alatt - száz évvel ezelőtt - Feszty Árpád és társai megfestették az eredetit!

1995. augusztus 1-jétől az ópusztaszeri Nemzeti Történelmi Emlékparkban a nagyközönség újra láthatja a Kөрképet, s ezzel a történelmünket ismerő magyarok sok évtizedes álma valósult meg. A bennünket fogadó látvány leírhatatlan, mindenkinek a saját szemével kell látnia. Ugyanakkor a Feszty-körkép fogadtatása - mint ismeretes - egyáltalán nem volt mentes politikai felhangoktól. Vannak, akik gyűlölik, vannak, akik csodáznak tartják, írta a Szabad Föld cikkírója (M-s).

A látogató készüljön fel arra, hogy hangszórókon keresztül figyelmeztetik: „Mindez nem a valóság, hanem csupán annak égi mása, ahogy Feszty Árpád és társai azt száz évvel ezelőtt megálmodták”, de csak a szemüknek és a szívüknek higgyenek. Azokra pedig, akik szerint a körkép „kártékony giccs”, kár a szót vesztegetni!

Juhani Nagy János írja: „Gyönyörködünk el a felbecsülhetetlen értékű - egyes szakértők szerint több mint egymilliárdot érő - körkép részleteiben, hiszen az ópusztaszeri (Novák István tervezte) rotundában valamely oknál fogva mindössze húsz perc áll e célból a látogatók rendelkezésére. S hallatszódjanak bár olyan hangok is, hogy a körkép „kártékony giccs”, Feszty Árpád alkotása mint kulturális és történeti szempontból egyaránt jelentős magyar műemlék, valójában nemzeti művelődéstörténetünk, kulturális örökségünk kiiktathatlan része.”

A magyarok bejövetele című körkép, e monumentális történelmi vízió Ópusztaszeren tekinthető meg. Arra indít minket, hogy előtte állva, olykor akár csukott szemünkkel is, lássuk a messzi évszázadok óta szunnyadó, génjeinkben mégis jelenlevő ősválót. Ennek nyomán fogalmazódik meg bennünk: Feszty Árpád csupán eszköz volt ahhoz, hogy a honfoglalók bejövetele oly formában jelenítessék meg, ahogyan szeretnénk azt látni, mi, magyarok.”

Márkus Ferenc

Szoliva János: Szélidő - versek

Nem kritikát írok, bár azt is megtehetném, hanem tisztelettel és főhajtással a sokkal többről, az olvasás, az értelmezés élményéről és gyönyörűségéről fogok beszélni.

A cím: *Szélidő*

Nem sokszor találkoztam a kortárs magyar költészetben ennyire találó, tömör és sokjelentésű címmel.

Hasonlat rejlik benne: az idő olyan, mint a szél. Szeszélyes; változó: irányát, erejét tekintve egyaránt; épít vagy rombol; az egyéni és társadalmi emberi akartól független; szeretjük - kellemes, hűt -, utáljuk - csíp, kicserzi bőrünket - ; gyógyít vagy megbetegít; emel, röptet, földhöz vág, ereje van, bár testetlen; nem látjuk, csupán jó vagy rossz Végeredményében, hatalma eredményében, hiszen a négy elem közül - föld, víz, tűz, levegő - az egyetlen önmagában láthatatlan őselem. Közel áll a *zenéhez*: ugyanis hangja van. Skálája a hárfa, a fuvola finomságú hangtól az ordításig, a bömbölésig terjed, A harci riadóig!!

„A magyar nyelv értelmező szótára”-nak VI. kötetében (Akadémiai Riadó, Bp., 1966) a 143-144. oldalakon a „szél” hangsornak 9 jelentésével találkozunk. Közülük a 4.-et emelem ki: „Az események folyamatának, természetes fejlődésének, változásának ereje, sodra; a kor követése, szelleme.”

Jelentéstartományának szinte kimeríthetetlen gazdagságát bizonyítja a rokon értelmű szavak és kifejezések, továbbá a *szél* szóval alakult közmondások és szólások sokasága.

Az *idő* szónak a *szél* szóéhoz hasonlóan 9 különböző jelentését sorakoztatja föl „A magyar nyelv értelmező szótára”-nak III. kötete a 426-429. oldalakon (Akadémiai kiadó, Bp., 1965). Ebből a sokaságból is egyet ragadok ki, azt, amelyik a kötet cím értelmezéséhez a legtöbbet mondta a számomra: „II a. (csak egy-szban). A valóságnak az a vonása, amelynél fogva azt egymás után következő mozzanatok összefüggő folyamatának, azaz történéseinek kell tekintenünk.”

Az első ciklus: „*ettől eddig*”

Térbeli és időbeli határpontokat egyaránt jelöl a cím. Nyelvtanilag közelre mutató névmás - ez (főnévi) - ragokkal ellátva. Talán a közelmúlt történelmének,

léttörténetének, személyes élettörténetének határozatlansággal jelölt határozott darabját hasítja ki alighanem az idő egyetemességéből a névmások segítségével.

A cím jelentésének *határozatlanságát* a névmás választása és használata nyomatékosítja.

A névmás ugyanis szófajtságából fakadóan mindig valami névszó - főnév, főnévi igenév, melléknév, melléknévi igenév, számnév - helyett áll, arra utal, arra mutat rá. Tehát nem nevezi meg, formailag nem mondja ki, hogy miről van szó, csak helyettesíti, csak utal rá, mintha a valóságos, esetünkben a virtuális szövegben korábban és legalább egyszer már előfordult volna.

Ugyanakkor a cím jelentésének határozottságát húzzák alá és mozdítják elő a közelre mutató főnévi névmáshoz illesztett *-től* abbativusi; *-ig* terminativusi ragozások egymást ellentétességükkel kiegészítő hangsorai.

Az első ciklust, sőt a kötet egészét megelőzi, mint egy előszóként, útbaigazításként bevezeti a *Felvétel* című vers.

Ha az olvasó, a vers esetében a szemlélő, a néző jól érti, jól látja, akkor a „fényképfelvétel” olyan emberalakot örökített meg, akinek nincsen se keze, se lába, tehát cselekedni, mozdulni nem tud.

Ha pontos akarok lenni, a felvételen lett ilyenné az ember! A felvétel ugyanis: „*torz, hamis...*”! Rajta csak a pózoló, tüntető vagy gyászoló test - fej és törzs - látszik. A valóság a kép látványával ellentétben teljes és ép embert mutat: „*Megállt a kocsmalépcsőn. / Körülnézett.*”

A teljesnek és nem teljesnek, az épnek és nem épnek, az igaznak és hamisnak, a valóságnak és a valóság költői képének a kettőssége, egymástól való különbözősége a versből átsugárzik a ciklusra; *ars poeticaként* befolyásolja a ciklus valóságsszemléletét és ábrázolási, valamint kifejezési módját.

Az imént felsorakoztatott kettősségek azonban nemcsak az egymástól való elkülönülésnek az alapkövei, hanem a „*készült*” igealak állítmányi használata folytán a különbözőségeknek igazán különleges egymáshoz kötődését is kezdeményezni tudja.

A kiragadott kijelentő módú, múlt idejű igealak közleményéből ugyanis azt tudhatjuk meg, amit a szöveg

folytatása részletezően is a tudomásunkra hoz, hogy fénykép készült adott helyen, meghatározott helyzetben egy emberről. Ám azt, hogy ki készítette és miért, a folytatásból sem tudjuk kideríteni. Az a körülmény azonban, hogy a kérdéses „készült” igealak létrejöttének jellemzői okán átvisszaható igékhez hasonlatos igei képződmény, azt sugallja, hogy a versnek egy imperszonális szereplője is van, aki, lehet, hogy nem azonosítható senkivel; sem a való világban, sem a vers költői világában. Ám az is lehet, hogy a ciklus és a kötet lírai énjének az emlékező, a képi világot alkotó vagy alakító tudatával esik egybe. Erre, ebben a rejtőzködő imperszonális perszónában kell keresnünk, és benne tudjuk megtalálni az ars poeticás elkülönülő-egmáshoz - kötődésnek a megértését, de legalább jó helyen keresett megsejtését.

Az mindenképpen megfoghatónak látszik, hogy a verseknek olvasóban támadó bizonyosságai és kétségei, érzékletes és rejtélyes-titkos szövegszálai nemcsak képi, hanem a képpel egyenrangú grammatikai öltözékében jelennek meg egymást örökké megvilágítva, ugyanakkor megnehezítve.

Megvan tehát a kísérő, mint Danténak Vergilius, akinek a vezetésével fogom végigjárni a kötetet, és fogom elmondani, hogy együtt megtett úton mit mutatott meg, és abból én, az olvasó, mit láthattam meg.

A kísérő legalább két részből összetett ember!

Teljes, érzékelhető, a 20. és 21. század fordulóján élő lírai én, vallomást tevő személy, aki nem rejtőzködik.

Ám emlékező én-tudata, vagy annak a szerepét magára vevő és rajta kívüli lény - a versvilág transzcendenciáját létesítő személytelen hatalmasság is lehet - „torzít, hamisít”, titkok fátyolával eltakar, érzékeitetlenné tesz valóságos evidenciákat, megnehezíti az egyértelmű megértést.

Ez egyébként Szoliva János poézisének egyik esztétikai összetevője: Nézzetek a fátyol mögé, és lássatok! Az érzékelhető és az érzékelésen túli valóság nem esik egybe, az egyik nem racionális logikai magyarázata a másiknak, ám a költészet képeinek a kohójában a teljesebb teljesség nemesfémű ötvözetévé válik egymásmellettségük.

Bizony, bizony az önmagára tekintő ember kiszolgáltatott a rajta kívüli hatalmasságnak, vagy a teljesen élesen nem látható, benső, az idő szelétől rángatott emlékezésnek.

Szél nyitja az emlékek termének zár és kilincs nélküli ajtaját (*Csomóban a szél*). A tűnődő lírai én a táncoló időt látja ott bent. Táncában a kezdet s a vég sarkpontjait? E pólusok között pedig az idő folytonosságának észrevétlen szétszakadását? Mi szakad meg? Az idő tánca? A szemlélő élete? Vagy csupán az ezekről kezdeményezett tűnődés pillanata? A szöveg mindegyik választ magában hordja. Egyiket sem részesíti előnyben. Nem törekszik egyértelműsége, kizárólagosságra (*Hol ér véget?*).

Megnyugtatásul azt azért elmondja, hogy a reggel világozottságában fölsejlenek a hideget árasztó, barátságatlan peronok, az indulás, az érzézés helyei. Ám ami ezek között van, vagyis a megteendő út: az beláthatatlan (*Viszonyok*).

Éppen ezért „Mindegy hova nézel, / múltba vagy jövőbe;” az évszakok változhatnak, de a lírai én jeges hegyekkel, fagyokkal, hideggel determinált sorsából nem tud kilépni (*Mindegy*).

„Rab vagy belül,” falak kerítik körül a léteezést, a gondolatot, a képzeletet; az álmok, a vágyak lázadva kitörni készülő jeleit visszaverik a falak. Csak nézni tudsz önmagad börtönének rácsán, üvegén keresztül. (*Kopognak a falak*).

„Az éltető igéket” a börtön, vagyis önmagad zárkájának illeme és lehetőségei szerint csak „mormolod magadban”. Az idő tiltásában a másoknak azaz az olvasóknak is üzenetet hordozó beszéd: a hallgatás (*Mintha beszélnél*). A tárgy, az ok vagy a cél csak léte panaszoló kérdés lehet, de nem belülről, pláne nem kívülről vagy kívülről felhangzó válasz. A cselekvés, „a teendő” helyét, esetleg módját tudhatja, ha tudja - a verskezdő „Talán” szó erre mutat rá - az emlékező költői tudat (*Mit? Miért?*).

„Ettől eddig” araszolhat kéz és láb nélkül az ember, a költői én. „Vagy túl valamin?” - taszítja tovább gondolatát szilárdult remény. Ám a remény élő halottként „Kérék betörve forog...” önmaga tagadásául (*Kérék betörve*). Akit lát, azt a halott remény tükrében látja. Amit hall, az inkább üt, mint vigasztal. Látás, hallás, mindenféle érzékelés önmagából kijáratot nem találó titokká vált (*Titok*).

Ezért az emlékezés a költői tudat újabb dimenziójába, a titkok tápláló tudományába, az *álomba* hajlik át.

Az álom berendezési tárgyai részben korábbiak (*Viszonyok*) megismétlései, részben pedig azok részlete-

zései: váróterem, érkező vonat, „hol-nem-volt állomás”, párbeszéd ismeretlen helyen ismeretlen emberrel, éjszakai út, lépcső, utcasarok, öreg ház, szoba, kert végében elhaladó vonat füstje (*Valahol, Utak éjszakája*).

Ekkor, ebben az álomállapotban visszatérhet születésének időtemette helyére, a kiindulási ponthoz (*Ott járok*) Majd innen megint útnak indul, „Vetített tájkon fut vonatom.” Szemlélődik. Mit lát? Az égen a lassú „Nap”-ot és a szembe szaladó Murát. Fényt, vizet, a gyermekkor és minden kezdet derűtségének, kiegyensúlyozottságának konkrét tényeit (*Arcomba szalad*). Majd a tavaszba visszavezető dűlőutakat, az otthoni vidéket, a cseresznyefáról látható Mura folyót hozza közel az álombeli utazás. A folyót, amelyik nyughatatlan, „rohanó” állandóságával a létezés titkára adhat feleletet újra és újra a „talán” bizonytalanságát is görgetve áramlásában (*Visszajárok*).

Am a „szélidő” elhessenti az álom derűjét, fényét, tisztaságát. A felébresztett „lyukas emlékezetében „már nem is a való / a tegnapi történet.”

„A jajjal-telt időben” a háború komorsága árnyékolja be az álom gyermekien őszinte, naiv ragyogását (*Esztenők távolsága*). Az álom látomása, igaz, nem kézzelfoghatóságában, hanem hangulati nyomatékában azonban nem semmisült meg. „Valahol / a sehol fölötti létben / megvan még a kert.” (*Megvan még*).

Közben a rendezői teendőket is ellátó „szélidőben”, az emlékek és álmok homokdombjai között fölmagasodik a költői én versmindenségbeli előzményektől megformált új alakja: „Ahogy kinézek magamból, / ahogy a házak néznek rám, / ahogy megérintenek a tekintetek.... / Ahogy ismeretlenül mások/ nyomába lépek.” (*Ahogy vágynak*).

Milyen is most? Olyan, „Mint korhadt tőkén virágzás,”..., mint „Porszemekben csillagok.” (*Kigondoltad magad. Szélidő*). Ez „ameddig elértél!”... Annyi, annyi, „...A viráglét, a porszem nagyságú csillaglét két lehetőségét kínál: „Folyt, köv., / vagy marad a történet: / >egyszer volt...<” (*Ameddig elértél, Összeadod*).

A kötet *második ciklusának a címe: „...vagy túl >valamin < ?”* – a folytatást helyezi kilátásba. Egyrészt ugyanis a cím visszautalás a *Keréketörve* című vers szó szerint azonos mondatára, sőt a költemény gondolatiságának egészére. Másrészt előretételezés abból az aspektusból, hogy a remény még sem halt meg, hanem reinkarnálódott, vagy legaláb-

bis megkísérelheti az újjászületést, a poézises folytatást.

Szigorú, a múlt idő befejezettségébe kövesülő külső mozdulatlanság a második ciklus első, meghatározó jegye. A „nézett” igealak ismétlése ezt nyomatékosítja. A „valamin” merengő mozdulatlanyságot azonban ellenpontozza a „valamiből”, alighanem az egyedüllétekből kifelé induló - ám csupán -, elképzelt utazás (*Könyökölve*).

Mi a feltétele az elképzelt utazásnak? Az, hogy „Elhallgat, elnémul / a szemtanú-múlt, / könyvbe kötve a történet.” Csak ekkor, csak így következik el „újra kezdet.” (*Könyvbe kötve*).

Az újakezdést így határozza meg a költői képzelet: „régijűj színhelyek. / És a félbeszakadás.” (*És a félbeszakadás*). A „kihunytt szemű nyár”-ban az „elvetélt szerelem” képzetének felidézésében „földereng” a mindig félbeszakadó régijűj: „a többszámú lét”.

A régijűj létrendben a lírai énen kívüli másik emberi létező teremtésével veszi kezdetét a ciklus minden története. A teremtés szót használok szinte bibliai értelemben. Mert amit a költői képzelet itt csinál, az valójában szóhasználatával és szövegformáló eljárásával a Biblia genezisének emberteremtés parafrázisa: „Nincsen-világból / összerakom / kitalált arcodat. // Üres léptekből / a hozzám sietőt.” (*Összerakom*).

Ami a versbeli teremtésben tovább fokozza a feszültséget, ami a világirodalomból kölcsönvevett ötletet tovább mélyíti vagy magasítja az a körülmény, hogy az asszony, a nő teremtéséhez a férfi teremtésének a képeit használta föl a költői fantázia.

A folytatásból, a második ciklus következő verseiből tudja meg az olvasó immár félreérthetetlenül, hogy a többes számú lét másik emberi létezője: nő (*Hány centi?, Várlak, Közeli, Eltérítés, Ahogy magadhoz ölelsz. Észrevétlenül*).

Közben végbemegy a versekben az a transzformációs csoda, ami az idő és a tér kérdőjeles pillanatnyiságától és parányiságától - „... hány perc, hány óra, / hány centi a közel?” - az élet tágasságába, a táj, a természet szépségének kézzelfogható azonosságába eljutva, végül az idő örökéletű tisztaságába emeli a régijűj létrend emberi létezőit és a szerelemben többes számúvá lett létüket.

A kötet harmadik ciklusának a címe: „lassan át”. Talán a költői szöveget mondó én átér az időfűjta éle-

ten, az én számára kiporciózott léten, az én számára kijelölt téren és kiszabott időn. És lassan megérkezik a még érzékelhető és már nem érzékelhető dolgok határához.

A határ a poézis „kitalált rajzolat”-a: „...Tévesztő idő, / csapda-távlat. ....festett szívárvány...” (*Ahogy a képen*).

Vagy a semmi ködébe vesző torony, a költői ént megérintő „enyészet (*Hozzád ér*). Vagy „Toronytalan, / romba dőlt utcarészlet,” ahonnan elindulva „valami emberalatti lét”-be érkezik a beszélő (*Ahonnán elindulsz*).

S odaát mit talál? ... félhomály-kapuk”-at; „Képzelt falakra” firkált „neveket”. (*Bizonytalan emlékezet*). „Nincsbe” porladó látszatokat (*Hát így*).

A beszélő az egykor ilyen voltál és most ilyen vagy pólusai közé helyezi önmagát is: „A mindenséget pásztaztá/a tekintet. // Most keretbe szorítva/ itt lógsz fölöttem.” (*Keretbe szorítva*).

Majd úgy látja, az enyészet mind tökéletesebb munkát végez rajta is: „Képed helyén / rozsdás szöghelek.” (*Képed helyén*).

Mit hagy a határon innen? Nyarat, bőrt szaggató meleget, az ént örökkön-örökké fosztogató szélidőt (*Szakadozik*). Tagadott s a tagadásban kifosztott, köddé vált embereket, tárgyakat, tájakat (*Balatoni ősz*). Ezekről táplálva énjén belül pedig nagyra nő a magára maradottság miatti félelem és a reménytelenség (*Szemekben megcsikordul*). Pedig a tudatban tükröződő világegyetem ámulásra késztetően szép: „Folyóvíz tükre: / ég és föld egymásba ér. / Csillag-lüktetés.” (*Egy haiku*).

Az élménnyé tett határhelyzetben az évszakok is relativizálódnak: „Tél-zizegés a nyár.” (*Tél-zizegés*). Az énen belül pedig - az előző mondatban megfogalmazottak miatt is - állandósul a testi-lelki összé, téllé válás (*Megremegtet*), vagy ami az élőlények, de leginkább az ember létrendjében ugyanaz: az élet-halál mérlegjátéka (*Születéssed, halálod*).

Az élet-halál libikókázásának a mozgásában: „Örök halasztás/ a holnap, a holnapután.” (*Lassan át*). A halasztásul kapott időben „bontjuk, rakjuk a falakat”, amelyeknek repedésein át-áttetszik már a semmi: „megcsillan valami / a széteső mindenségéből.” (*Kinek jutna eszébe?, Akára hóradj*).

Mit tehet ebben a létállapotban a pörös szájú költő, a végzettel feleselő poézis, ami a széthullásnak s az alján látható semminek is igyekszik kifejező formát adni?

Tudomásul veszi, ugyanakkor formába zárja, hogy „szétkószálódik az idő. / Széthull minden nézésed. // Nincs más kilátás,...” (*Szétkószálódik*). Leltárt készít, ámbár sejtí, hogy az örökhagyó poétának talán nincs is, mert ebben az apokaliptikus helyzetben nem is lehet, poéta-örököse : „Leesik a Nap, / hullanak a csillagok. / Kupacban minden üresség. // Sírni tanul a Hold.” (*Sírni tanul*).

Emiatt zokog a megválaszolhatatlan kérdés: „ki örökli játékainkat, / ki osztozik létük hagyatékán?” Mivel a fátum megmásíthatatlan, mivel csak egy irányt ismer, a költői testamentum is minden emlék belenyugvásos megsemmisülésének végítéletével zárul: „Magasodnak, / omlanak az évek. // Eszi az idő a szobrokat.” (*Eszi az idő*).

Szerzőink

Ács Jenő költő - Budapest

Béres Katalin muzeológus - Zalaegerszeg

Dezső Ferenc költő - Nagykanizsa

Gángoly Attila író - Budapest

Hermann Róbert történész - Budapest

Kardos Ferenc könyvtáros - Nagykanizsa

Kaszli Miklós János író - Nagykanizsa

Lárai Eszter költő - Budapest

Lengyák István tanár - Nagykanizsa

Márkus Ferenc tanár - Nagykanizsa

Molnár András levéltáros, szerkesztő - Zalaegerszeg

N. László Endre író - Barcs

Pápes Éva író - Szatta

Riersch Zoltán költő - Murakeresztúr

Budapest,
1977. IV 7.

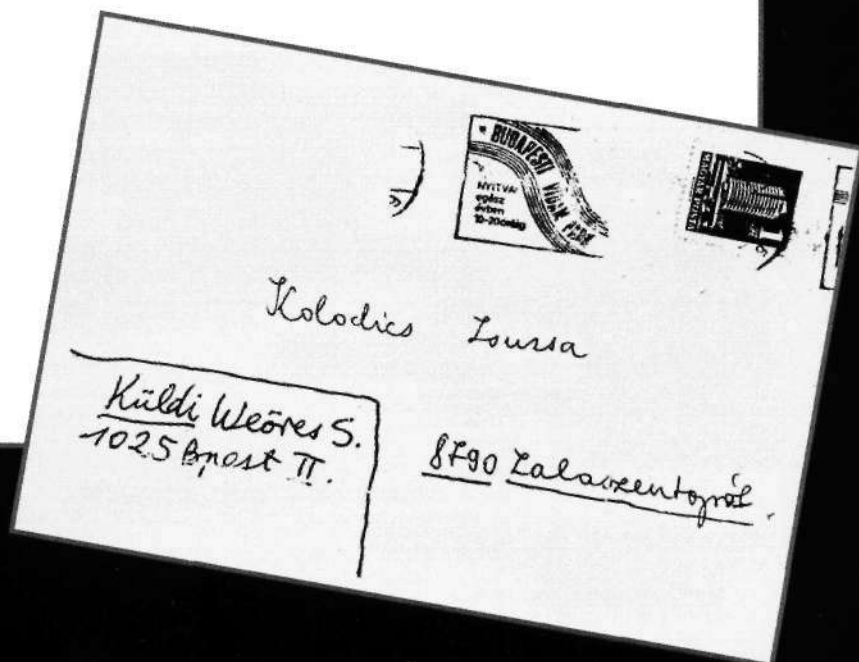
Kedves Kolodics Zsuzsanna,

köszönöm, hogy szakdolgozata témájául gyermekverseimet választotta.

Mit vallhatok gyermeklírámról? Csak kiábrándító, csalódást okozó dolgokat. Nagyon ritkán írtam én azzal a szándékkal verset, hogy gyerekekhez szóljon. Inkább az történik, hogy verseim közül az egyszerűeket és a dallamosakat, a ritmus-vázlatokat kiválogatják a gyerek-irodalom céljára. Így állt össze a „Bóbita”, „Zimzizim”, „Ha a világ rigó lenne”. Egyiket se én állítottam össze, csak az első kettőt, a „Gyümölcskosár” és a „Tarka forgó” címűeket. De azok se gyerekeknek készültek, csak gyereklírának is alkalmasak. Azt hiszem, nekem nem szabad ifjúsági-irodalmi szándékkal írni, magamat gyerek-nívóra korlátozni, mert attól nem leszek gyerek, csak hülye felnőtt. Nem írhatok ici-pici verseket az ici-piciknek, mert sokkal okosabbak nálam. Igyekszem ritmust, színt, hang- és kép-világot, szilárd szerkezetet adni kicsinek-nagynak egyaránt.

Szeretettel köszönti Weöres Sándor

*A címzett hozzájárulását a negyed századdal ezelőtt kapott levele közzétételéhez ezúton is köszönjük.
A kézirat a borító másik belső oldalán található.*

PANNON LŰKÖB

K U L T U R Á L I S F O L Y Ó I R A T

Következő számaink tartalmából

Kocsis Gabriella elbeszélése, Sólyom Sándor fordításai, Pajkossy Gábor Deák Ferencről mondott beszéde, Szép Gyula és Tari István rajzai, Udvardi Géza ismertetései az olajipar történetét feldolgozó munkákról, Molnár László és Srágli Lajos tanulmánya az olajipar történetéből, bemutatkozik a Magyar Olajipari Múzeum, Saáry Éva életéről és munkásságáról Tóth János írása, tanulmány Erdélyi Z. János Trakl és Erdődi Gábor Yeats fordításairól, Kostyál László írása Budaházi Tibor Ómagyar Mária-siralom című grafikai sorozatáról, Bodrogi Péter, Cseh Károly, Zágorec-Csuka Judit, Erdélyi Z. János, Erdődi Gábor, Lárasi Eszter, Major-Zala Lajos, Máté Adél, Szepesi Dóra versei.

2002

Ára: 150 Ft